

სსრკ შიგნითარებათა აკადემიის საჭარტველოს ფილიალი
ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტი აკად. ნ. შარის სახელობისა

შონეზიკური დიგვრავუის ანოზირავუდი ბიბლიოგრაფია

II

კ ა ვ კ ა ს ი უ რ ი ე ნ ე ზ ი

პროფ. ბ. ანვლეღინის რედაქციით

1 9 4 0

სსრკ შიგნითარებათა აკადემიის საჭარტველოს ფილიალის გამომცემლობა

თ ბ ი ლ ი ს ი

დაიბეჭდა სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის
საქართველოს ფილიალის განკარგულებით
თავმჯდომარე აკად. ნ. შუსხელიშვილი

Напечатано по распоряжению
Грузинского Филиала АН СССР
Председатель
акад. Н. И. МУСХЕЛИШВИЛИ

წინასიტყვაობა

„ფონეტიკური ლიტერატურის ანოტირებული ბიბლიოგრაფია, II. კავკასიური ენები“ წარმოადგენს ამავე სახელწოდების I ნაწილის („ქართულური ენები“, 1937წ.) გაგრძელებას. ამ მეორე ნაწილის გამომწვევის¹ მიზნები იგივეა, რაც პირველისა; შრომათა ანოტირების წესიც არსებითად იგივეა (იხ. I. ნაწ. წინასიტყვაობა). აქ საჭიროა დავუმატოთ მხოლოდ შემდეგი: ძნელად ხელმისაწვდომი შრომები, შეცდრე უცხოურ ენებზე დაწერილი, ანოტირებულია ჩვეულებრივზე უფრო სრულად (მაგ. Van Ginneken-ისა, ცრუბეცკონისა და სხვათა). კავკასიურ ენათა საერთო საცრანსკრიპციო ნიშნების აჩაჩსებობის გამო ანოტირებში ძირითადად დაყრდნობა ამათუიმი შრომის ავტორის მიერ ხმარებული საცრანსკრიპციო ნიშნების; მხოლოდ რამდენიმე შემთხვევაშია გამოყენებული ენიმკის მიერ მიღებული ნიშნები (იხ. I. ნაწ. წინასიტყვაობაში). დამატებებში მოთავსდა უმთავრესად ქართულური ენათა ფონეტიკის შესახებ იმ ნაშრომთა ანოტირები, რომლებიც გამოქვეყნდა 1937წ. შემდეგ, ხოლო ზოგიერთი - I ნაწილში შემთხვევით გამოტანილი.

„ბიბლიოგრაფია“ შეადგინეს.: გ. ახვლედიანი და ს. აქლეთი.

Предисловие

„Аннотированная библиография фонетической литературы II. Кавказские языки“ является продолжением I. выпуска того же названия („Картвельские языки, 1937 г.). Назначение II. выпуска то же, что и первого (см. предисловие I в.); метод аннотирования тоже. Здесь следует прибавить следующее: мало-доступные работы, в особенности иностранные, аннотированы полнее обычного (напр. Van_ Gijpкеп-а, Трубецкого и др.).

За отсутствием общетранскрипционных знаков для кавказских звуков в аннотациях в основном соблюдена транскрипция авторов данных работ; лишь в нескольких случаях употребляются принятые ИЯИМК знаки.

В Дополнениях даны главным образом аннотации трудов по фонетике картвельских языков появившихся после 1937 года, а также некоторых пропущенных в I выпуске по недосмотру.

Библиографию составили: Т. С. Ахвледиани и С. М. Жленти

1. ახვლედიანი, გ. - მასალები აფხაზურ ბგერათა ფონოლოგიისათვის („მიმოხილველი“, I, 1926, 195-197)

I. აღწერილია აფხაზური ჰ (მაგ. სიტყვაში აჭა 'ხმელი') ზე ზ (მაგ. აჭა 'ლვინი') თანხმოვნები ფონოლოგიურად: პირველი წარმოდგენილია, როგორც ყრუ ვალბიანებული ფარინგალი სპირანტი - შესაძლოა, ოდნავ (დამართვისას) გამჟღერებულად; ში ვაგებულა როგორც პირველის შესაფრვისი მჟღერი ვალბიანებული ფარინგალი სპირანტი; ეს წყლები ჩქამიერია და უახლოვდება ხმოვანს; მას შემოდო მარცხელი შექმნას (მაგ. ზაბა 'თარი'). ეჭამათება ავად მარის მიერ წარმოდგენილ აღწერას („Афхазский аналитический алфавит“, 1926, 48.).

II. აღწერილია აფხაზური რთული თანხმოვნები ტო დო თო პირველი (მაგ., აჭაბაბა 'ჭღმა') წარმოადგენს მკვეთრ მორთოდ ვიბრანტს, მეორე (აღა) - მჟღერს, ხოლო მესამე (ათა) - ფშვინიერს ან ვიბრანტების პირველი კომპონენტებია სამეული ტ დ თ შესაბამისად.

2. Ахвледиаи, Г. С. - 3 Вуконие возможности казказских азыхкоб. I. Принципи классификации согласных афхазского азыхка (сообщение Груздан, т. I, №1, 1940).

მორეშულია კავკასიურ ენათა ერთერთი თანხმოვნებით მდღარნი ენის - აფხაზურის - ბგერათა კლასიფიკაცია. გათვალისწინებულა: 1. თანხმოვანთა წარმოება სიმებ შუა ნაპარლის დაკვლილობითა და ლიპობით; 2. განსხვავება ლბიანლირებულ და არაღბიანლირებულ თანხმოვანთა და 3. განსხვავება მაგარ, პალატალირებულ და სემუად თანხმოვანთა, რომღებსაც აფხაზურში აქვთ სლონიადური ლირებულება. გამოყოფილია აგრეთვე ფარინგადური და სლანის მიერ თანხმოვ-

5. Bleichsteiner, R. - Die kaukasischen Sprachproben in Evliya Celebi's Seyahetname. Caucasicca, F. 11, 1934 (84-126).

მოცემულია ქართულის, მადგრულის, აფხაზურის, აბხაზურის და ჩერქეზურის ექვსივენი მასალები მე-17 საუკუნის თურქი მკვლევარის ევლია ჩელების „სიანხვარის“ მისიველით (იხ. დამატებები №14) მასალები თურქული ფაქსებებით. ავტორი ცდილობს სენსიტივში დამსხინვებულად გადავიდეს სიტყვები სლავოფონის დასასრულებად ენათმეცნიერების სიტყვებითან დამართობისთვის ვსიტო და ფონეტიკური თანხმობისთვის ფონეტიკისთვის.

დამატებებში ავტორი აკრიტიკებს აჭარის ფონეტიკის მონაწილეს („О афгане уфганов“, И.А.И VII, 1928, 1).

6. Бокарев, А. - Материалы по диалектологии англо-узских языков, I. наречие аула Тиллѣа; Сб. „Памяти акад. Н.Я. Марра“. 1938 (25-26).

Тиллѣа-ს მთავრება (დასავლეთის აფხაზის რაიონში) მონათმეცნიერს დარსობრივი ენის კლასი. მისი ბგერითი სისტემა იტოვება, როგორც სლავური ენისა. უმთავრესია: ა) დამართობის მკვთებობისა (აბრუტობისა) და არა მკვთებობისა (ადაბრუტობისა), ბ) მკვლე ფონეტიკებისა და არაფონეტიკური გემინაციებისა. სწავლითურთ: ა) ძლიერი თანხმობებისა პალატალიზაცია, ბ) აფხაზურში სპირანტი ფონეტიკის სიძლიერე. არაა გარკვეული პალატალიზაციის ფონეტიკისთვის. აგრეთვე-არაა საბოლოო გარკვეული, ანაბრუტის თუ არა სიძლიერე შემოვლება.

7. Генко, А. Н. - Афхазский диалект (ИАН, 1928, 43 45-54).

აფხაზური ენის შემოვლათა სისტემის შესახებ საკითხის

გადასწავლის აუტორიტეტობა. ფოკალიზმის მნიშვნელობა აფხაზურ ბგერათა სისტემაში მეორე სარისხლვანია.

ე და 0 ხმოვნები, რომელთაც უხვდებით წარმოთქმაში, არ შეიძლება ჩაითვალოს ფონემებად. აგრეთვე არაა ფონემები ქ და ყ. ფონემატური ხმოვნებია აფხაზურში მხოლოდ ღ და შ ვან-ხილელია აა (ა).

8. Van Ginneken, Jacques. — Contribution à la grammaire comparée des langues du Caucase, Amsterdam, 1938 (1-137).

შესავალი ავტორი, ტრუბეტკოვის მითითებით, მოაწოდებს მკვლევართ კავასიურ ენათა საფუძვლიანი შესწავლისაკენ. კერძოდ, კავასიურ ენათა დატრადი თანხმომცემების შესწავლას შეუძლია მოაღწეოდეს გადაწყვიტოს სემიტიკური, აფრიკული და ინდოევროპული ენათა ბევრი საკითხი.

თავი 1. თანხმომცემი და ხმოვნები კა -

ტობრიობის ისტორიაში.

კატობრიობის ახად ენებში ხმოვნებს მეტი მნიშვნელობა აქვს, ძველ ენებში — თანხმომცემებს. ჩრდილ და დასავლურ კავასიურ ენებში მხოლოდ ახლა იქმნება სამი ხმოვანი. ძველ ხალხებში თანხმომცემი იყო უფრო დამოუკიდებელი ფონემები, ძლიერები, ხან-გრძლივი და რთული, ვიდრე ჩვენ დროს. პირველადი თანხმომცემი წარმოითქმებიან სამი რეზონანსური მონაწილეობით, ორ ადგილას ხშივით. სამხრეთ აფრიკის ენებს აქვთ წლაქუნა თანხმომცემი (les clics), ორ ადგილას ხშივით წარმოებულად, ზოგჯერ სამ ადგილასაც. მსგავსელია შხვადასხვა სახის წლაქუნა თანხმომცემთა ტაბულა (სურათებით) *Doke*-ს მიხედვით: წყვილბავისმიერი, კბილ-ჭავისმიერი, კბილისმიერი, ენანუნისმიერი, პალატალური, დატრადური, ცხვირისმიერი, გუტურული. წინათ ფიქრობდნენ, რომ ისინი აქვთ მხოლოდ სამხრეთ აფრიკის ხალხებს; ავტორი ამაში დაეჭვა 1911წ., შემდეგ იპოვა სხვათანაც (პიგმეებთან, მდინარეში და სხვ.; ევროპაში — რეებთან, ბრეტონელებთან...). რამდენიმე ხალხი წლაქუნა

თანხმდებლობით შეიმუშავდა კავკასიურ ენებში. კბილბაგისმიერნი
 შეიმუშავდა აფხაზურსა და აბხაზურში (d^o, t^o, t^o), გუგუთნა-
 ნი - ჩიქოქურსა, სუბოქურ-ანდოქურში და ძვ. ქართულში (ფა,
 ავტორს gX და KX); ლათინური აფხაზურები ჩიქოქურსა, ბა-
 ბურსა, ანჭურსა და სუბოქურ-ანდოქურში ($tl; tll, thl, tqL,$
 dgl). სპიტივი იმის შესახებ, „ინოვაციური“, თუ „ეტიმოლოგი-
 კისერი, ავტორი ემსახურა პირველს (ყველა შემთხვევაში ისტორი-
 კადე ასე უნდა იყოს). თავისი მონაწილეობის უსაშუალოდ ქარ-
 თაულში შენეწილი ბგერების შესახებ იმეორებს $\bar{V}ig\bar{t}'$ -ს.

(*Étymologie d'une grammaire. du géorgien moderne, 1936*). ასეთ ლ-
 თარადებს ავტორი ქოჯილბაგის შიგნით სხვა ენებში (კარაღის, ვსკ-
 მისების, ჩრდილო-აფხაზურში, სამხრეთ აფხაზის ენებში და სხვ.).

გარდა კბილბაგისმიერ ვიბრანტებისა, წინააღმდეგ გუგუთნა-
 ბისა და ლათინური აფხაზურებისა ყველა ამ ენებში და რამდენ-
 ნიმე სხვა ენებში არსებობს ყველგან წინააღმდეგ თანხმდებლობით
 ნაშთები, რამდენიც თუ ადგილას სწავით იწარმოებოან. ყველგან-
 ნი (გ. ახვლედიანის ტრამიტოლოგიით აბრუქტივები) იყოფიან ორად:
 ძველი „ინოვაციური“ და ახალი „ეტიმოლოგიური“ აღწერა მათი წარ-
 მოება (გვ. 9).

მესამე გადამამთი ორი სწავით წარმოებულ თანხმდებლობით
 არის ლბილბაგისმიერი (ან ლბილბაგისმიერი ვიბრანტები) კავკასიურ
 ენათა. მეთხუთსეულობით აფხაზურში და სხვაში. მესამე -
 ლასაწყისი კავკასიური თანხმდებლობით აბრუქტივი-ჩიქოქურსა და ქარ-
 თაულური ენებში (10). მეთხუთსეულობით ორი სწავით წარმო-
 ბულ თანხმდებლობით არის გემინტივირებული აფხაზურები კავკასი-
 ურს ენებში. მეთხუთსეულობით გადამამთი გადამამთი სწავით და სწ-
 რანტით მორის, ყრუთა და მუღურთა, რამდენიც შემუშავდა-
 ლთა კავკასიური ენებში (11...).

არ არის არც ერთი ენათა ლასაწყისი, რამდენიმე შემთხვევით
 გრამატიკისაში შემდგომად მოცულ ამდენი რამ ენათმეცნიერების
 განვითარებისათვის; კავკასიური ენები ღებნან ძველი და ახალი
 ქვეყნის მიჯნაზე.

თავი II. კავკასიის ხალხთა ცხოვ
და კულტურა.

კავკასიის ხალხთა კულტურაში შერეულია (შეკვანთონი-
ბულია) სხვადასხვა კულტურები: 1) მონღოლთა-ტოლუმიური კულ-
ტურა იმის მატარებელია და სხვ. - განსაკუთრებით აღბანთა
ხალხებთან, 2) უდურის მინიმალური მუდების კულტურა მატარებ-
ლის უხვებით და სხვ. - განსაკუთრებით დამლაშ-სამაშურ-
-სტრუქტურებთან და 3) გადასვლა კონსტრუქციული უფრობიდან
მატარებელი მონთაბარე-მინამისურზე და სხვ. - განსაკუთ-
რებით ქართველთა ტომებთან. ვარდა ამისა, ძველთაგანვე იხი-
ნენ მონღოლთა ღმერთის მონთაბარე და დამლაშებებს. ავტორის ში-
რით კავკასიის ხალხები არის სინთეზი წ; კულტურათა, რე-
მიუნცი წარმომავალი ამ ხალხთა კავკასიაში მისხვლამისი, უ-
ნაღან იხილი წარმომადგენელნი ერთ მთლიან რასას-არმენო-
ლარს. ნაჩვენებია ამ კულტურათა სათავეები (13). ანთრო-
პოლოგიური სიხალხე ბანტუ ხალხებთან და აუსტრო-აზი-
ასთან, მისხვნიუბულია ფონოლოგიური და სტრუქტურული. მსხვ-
სება კავკასიურ ენათა ბანტუ ენებთან (13-14). თავდაპირვე-
ლი სამშობლო კავკასიის ხალხთა და ენათა-განგის შესარტავი,
იქიდან ირანთ მღორე არიამი; საბერძნეთითა და ბალკანეთით
სახლეობდენ ევროპაში (14). ანთროპოლოგიური აღმარებობა
არმენოლოგი რასისა, რამდელი ემთხვევა მისლამისიამი ;
ელამი, ევროპაში და სხვ. გასწრებით ნაჩვენ კრამისკაზე
გამთხალხელ აღამიანთა გამთხალხლებას, თან გასწრულია რი-
ტისებური ცხვირი და რიტისებური თავი. ამასთანაა დაკავში-
რებული ლმერთების გამთხალხვა რიტისებურად. ახლის რეფუ-
კვირებელი იყო წარმომავლის რიტისებური ხალხის რამი (15). ლთა-
ებრივი ხალხეობება ტრეზი და ტარკუ წარმომადგობა
ჟრინველთა ხალხეობებიდან (შეგარდენი, არწივი...). ბერძნი
კავკასიის ხალხთა სახეობება წარმომადგობა ჟრინველთა ხალხე-

წოდებულან (Award - ქართ. 'თარბი'; მეგრ. - თბრი, აუჯი. ქართ. ანჭივი და სხვ.). ქართ. ა რ მ ა ზ ი ა სეთივე წარმომადგენელია. მონღოლური წარმომადგენელია ა რ მ ა ზ ი ა სეთი ინდოელითან შერეულით, ირკუვავა აფრიკაში, ჩინეთში, იაპონიაში, ევროპაში, ამერიკაში და სხვ. თვით ამ მონღოლური წარმომადგენელია ა რ მ ა ზ ი ა სეთი შერეულითან ა რ მ ა ზ ი ა სეთი „ინიექტივი“ თანხმობითა.

წინააღმდეგობის გადამსწორების ხასით არსებობა ევროპაში (კარტაგენი, ფრანკო-გერმანიული...) და ევროპაში. სემიტური ენებში არსებობა არმონიულითან შერეულით. არმონიულების კვლევი ჩინს იმ ხალხთა ხასითშიც, რომელ ხალხებზედაც მათ მთავრებს გავედნა: სიმკაცრე, სინდონი მსხვრადი. მკაცრად მკაცრება მჭრისადმი და დამნაშავეთა და სხვა, მკაცრად განსხვავება ასიკრეულებსა, რომელზედაც გავედნა მთავრებს არმონიულებსა, ბაბილონიულებისაგან ამით არსებობა. აგრეთვე ქართულით სიმკაცრე „წმინდა ნინოს ცხოვრებისა“ და სხვა წყაროების მიხედვით. სიმკაცრე გავედნის, გერმანიულებისა და რომანიული ხალხთა და სხვ. ალტრადიულების ხანაშიც.

კავკასიური ენათა ქირვანდელ დაჭრად თანხმობითა სინტეზის ავარულ ანდოურისა, ბაბილოურისა, ჩექო-სლავისა და სემიტური ენების მიხედვით (იხ. ჭაბუღა რუსულ ჭეჭსჭეში).

თ ა ვ ი ო ო . ე ა ჭ ე რ ა დ თ ა ნ ხ მ ზ ვ ა ნ თ ა ხ ა ს ი ა თ ი ჩ რ დ ი ე ლ კ ა ვ კ ა ს ი უ რ ე ნ ე ბ შ ი .

კავკასიური ენათა შერეულობის ფორმულით დაჭრადებო დახლოებით ისეთ რეღს ასრულებენ, რომელც დაბილო-ვინდარი თანხმობები ინდოელითან ენების შერეულობით ფორმულით. ჭრუბტეკის ქირვანდელსა გასწავლა ისინი. ის არ თვლის სხენებზე დაჭრადებს ძველ ხალხე, გახდა ნამდენიმე შემთხვევითა. ავტორი (Gignac) ყველა მათ ძველებზე თვლის. გამომთქმულია საყვარელი ჭრუბტეკის მიმართ, რომ მან არ გამოიყენა ქართული ენის მასალები. მთავრადილია ალტრადიულობა დაჭრად-

რად თანხმდებიან, რომლებიც ევროპული სფერო გაცხადებდათ ში-
საძღვრული იყვნენ სპირიტუალები და აფორიკატები. მცოდნეობა
კავსახიერ ბევრათა ცხადება (ფრანკობრულის მისეფიქტი) და ცა-
კი მცოდნეობა ცხადება ლაფრანკობისათვის; კავსახიერ ბევ-
რების ფრანკობისათვის ახსნა (საერთოდ უფლება ენიჭა - ს
ფრანკობისათვის). ავტორმა მათი (ლაფრანკობის) წარმართვა მ-
ისმინა დინისა და იაკობეფიქტისა. ავტორი ეთანხმება ფრანკობ-
ისათვის, რომ ლაფრანკობი არა კავსახიერ თანხმდებიან, არამედ სპ-
ირიტუალები ფრანკობისათვის და რომ სპირიტუალები ლაფრანკობისათვის
წარმართება ენიჭა კანტონის შიკარში მცოდნეთა და მათის ნაკადის
ენის გვარდებიდან გამოსვლითა და სხვა, მაგრამ ავტორი შენი-
შნავს, რომ ასეთი ანტიკატორი ანსისათვის ბრანკობისათვის
არმინდობდა რასას, პირველ ყოვლისა ანსისათვის არაფრად, ა-
ნაწილ-ანდობის, ბატონობის, უბინობის და ჩიკიტობის, რომლებმაც
შემოიწახსენეს ფრანკობისათვის პირველადი ცივი, მაშინ როდესაც დან-
ჩინებმა დაქვარავს ისინი დღისწილად და დან-
ჩინებმა დაქვარავს ისინი დღისწილად და დან-
ჩინებმა დაქვარავს ისინი დღისწილად (24), თუმცა ში-
საძღვრული მათთანაც ვიწვეთ ისინი. ავტორის აზრით, ყ-
ველ რასას აქვს თანდაყოლილი ანტიკატორი, მაგ. წინააღ-
მართებს ბრანკობისათვის რასას ანსისათვის წარმართვა უფრო პ-
რის უკანა ნაწილით, სწორედ ჩიკიტობის დღისწილად და დან-
ჩინების შიკარ ანტიკატორით; კავსახიერ არმინდობები უფრო ში-
კარად შიკარ ნაწილით წარმართვამდე; შემდგომში და მასთან შიკარ-
ობი ღრმადობისათვის რასები უწინააღმდეგობას აძლევენ ენიჭ-
ებენ, მაგრამ ისინი თანდათანობით შიკარობენ არმინდობ-
ების ლაფრანკობის, მათი ელემენტებზე და მისი გზით, რის გამოც
ლაფრანკობი შიკარობენ მათ წარმართვამდე. და მდინარე კავსახი-
ის სწავლებმა ნაწილით (მაგ. ჩიკიტობის, ანტიკატორ-ანდობის)
შემოიწახსენეს ლაფრანკობი, ნაწილით კი (მაგ. ქართველმა ცივიებმა),
შეიკარებენ რა შემდგომში და ღრმადობის, სამდინარე და-
ქვარავს ისინი და შიკარობენ სხვა სურათობით (იხ. ქვემოთ).
სურათობი კი, რომელიც წინააღმდეგობას ლაფრანკობის შემოიწახსენის

თად კანონს ხსენის:

1. ქიმოვანობის კანონი ხშირად და სპირანტი (თანხმობა-
ვანთა ჯგუფებში ქირველი თანხმობის განსაზღვრავს მთლიან-
ნა თანხმობასთან ხასიათს; როდესაც ქირველი მთლიანია, ყველა
დანარჩენი მთლიანობა, როდესაც ქირველი ფიქციური, დანარ-
ჩენებიც ფიქციური, როდესაც ქირველი აბრუნებული, დანარ-
ჩენებიც აბრუნებული). თანხმობასთან ყველა ჯგუფი წარმო-
შობილია დატარებისაგან: 1) λ და L (ხშირი და სპირანტი
მარტივი, მთლიანობა), 2) γ და λ (სპირანტი და ხშირი: მარტი-
ვი, ყრუ) და 3) χ (ყრუ მარტივი აბრუნებული).

2. ბგერების უკან თანამიმდევრობის კანონი (თანხმობას-
თან ჯგუფებში ბგერების მიხედვით და კბილის მიხედვით მთლიან
უნაწილებლობის მიხედვით: pt , pt' , tK , $t'K$, $t.g$, და სხვ. ცხადია, კბი-
ლისმიერით მთლიანობის ჯგუფი თანხმობასთან, რომლებმაც შეეს-
ვალეს დატარების: $\lambda = t'g$, $\lambda = tK$, $\gamma = t'x$, $\lambda = d'x$, $L =$
 $= d'x$, რაც შეესაბამება ბგერების, ქირველი ძირი ამ სიტყვა-
ბისა იწყება ერთ-ერთი ბგერის მიხედვით pt , pt' , pt'

3. დამატებით თანამიმდევრობის კანონი (ძირი იწყება ხშირი
ბგერით t' მას მთლიანობის სპირანტი, ხოლო სპირანტი შეესაბამებ-
ლია ვამოხდეს ყველაზე, მაგრამ თანხმობასთან ჯგუფის ბოლოში
საჭიროა სპირანტი: ct , ct' , ct' , ct' ჯგუფები SK , SK' - მთ-
ლიანობის ვამოხდეს. შემთხვევა. $gdeba$, $kbena$, $t'ili$ და
სხვა, წარმოადგენს შემდეგ განვითარებას l და t' -ს d და b -
შეცვლის გზით.

4. ხმოვნის სინკოპირების კანონი სინქრონიული სინტაქსით.
ხოლო ანაქთიქსის კანონი დიაქრონიული (თანხმობასთან ჯგუფ-
ებში სიტყვის უკანასკნელს თანხმობასთან და მთლიანობის სპირანტი
შეესაბამებს ხმოვნის ვამოხდეს, როდესაც სიტყვის ანაქთის დაბოლო-
ბა: $ctal(-i)$, მაგრამ $ctalisa$, $wxsen$, მაგრამ $xtsna$ t'
სხვა). ეს სინკოპირებელი თანამიმდევრობის უნდა ვამოხდეს თანამიმდევრო-
ბის დატარების იმიტაციისათვის.

სოდ ცოცხალი ყოფილიყო დატარების: 2 სპირანტი, სამი

მხროვ, არა ერთნაირადაა განმარტებული სხვადასხვა ავტორების მიერ. და მართლაც. მთელს ავტორულ-ანდერძებს ენებში მთიანეთებს მხლელე ათეული სიტყვა დატარადებით; დანარჩენ შემთხვევაში იხილი შემოვიღონ ანონ სხვა თანმტოვებით. უარჩეულია ამ მხროვ საძენიში სიტყვა. მაგ. ხელის სახეცნელება შეიცავდა მხლელე ერთ დატარადს ო ქრეფიქსით Σ კარაჭა ენაში ვაქვს Σ - Σ და, წარმთქმის: $\Sigma \Sigma$; ო Σ ანდერძში და ტინდელი $\Sigma \Sigma$, ხლო Σ კრეფიქსში უქრეფიქსი: $\Sigma \Sigma$, მაგრამ იგივე კარაჭაში მთიანეთს უქრეფიქსი: $\Sigma \Sigma \dots \Sigma$ || კრეფიქსი Σ -ს ავტორი: ფიქციბს. რომ ძირი ო შემოვიღა Σ -თი, ხლო შემდეგ მივიღო: $\Sigma \Sigma$, $\Sigma \Sigma$ ($\Sigma \Sigma$) და სხვ. თანმტოვითა წარმთქმის დატარადების თანმტოვითა ვაქრეფიქსით შემოვიღის ნილაქსე. კრეფიქსი-ამ ასეთ ანდერ შემოვლებსე სხვა რასის წარმთქმისში, ავტორის მხროვით, ვამთქმის ბილდოვითა კონტამინირებულ ვაქრეფიქსითა წარმთქმისა.

უარჩეულია ავტორთვე სამდენიში სიტყვა, მაგ. ხლოძური სახეცნელება Σ და Σ (ნათ. Σ და Σ) შეიცავდა მხლელე ერთ დატარად სპილანტს ო (ან Σ -ს), რომელიც იყო „მდელიტკანისებული“ სიტყვებში: Σ , Σ და Σ , მაგრამ ეს „უარჩეულიტკანისებული“ ო და Σ -ში და სხვ. ამ ფორმებს, ბილდოვითა კონტამინირებულს, ავტორი უწოდებს ამ ფიქციბს (20).

თ ა ვ ი Σ . დატარად თანმტოვითა წარმთქმისა დატარადები კავკასიის ენებში.

დატარადების შესაფყვის ნიშნად ავტორს აუარჩევია ქართული ენა, რომელიცა ათ შემოვლანსა დატარადები. ავტორი ფიქციბს, რომ სწორედ ისეთი ენები, რომლებსაც ბილდოვითა ან შემოვლანსავთ დატარადები, საშუალებას ვაქრეფიქსი ვანვისილთ მათი შესაფყვისი უჭრო სრულად და რუსულად. მაგ. Σ , Σ და სხვ. ||

მთლიან დატარადურ სპილანტებს: Σ , Σ და სხვ. ||

ყრი დატარადურ სპილანტებს; Σ , Σ და სხვ. || მთლიან დატარადურ ავტორთებს; Σ , Σ და სხვ. || აბრეფიქსი დატარადებს და Σ , Σ და სხვ. || ვამთქმის აბრეფიქსი დატარადებს ასეთი დატარად ქართულ სიტყვათა ვაქრეფიქსის ოთხ ძირით-

თავი V. ისტორიული ფონეტიკის
ნარკვევითი თანხმობათა ჩვენობა-
ბისა ქართულში.

ძველმა სორხისმიერმა წინააღმდეგობა ანუ ლარინგალიზაცია ძველ
ქართულში იწყებდა, ემსგავსებოდა რა გ-ს ანდა უკანა-
ენისმიერ ხ-ს. ეს მთლად თანხმობის გაცდენის გამო. მაგ.
საქ, რომელი ვადაერჩინათ ეს ფონემა. ვადასწინ თვალსაჩინო აღ-
გადგენ-სიტყვის თავში, ან კიდევ ადგილი ქონდა მთავრის „სორ-
ხისმიერი + კბილისმიერი“ > კბილისმიერი + სორხისმიერი“; მაგ.
* ცქორ: ჯორჯ > აორჯი; სამდენივე შემთხვევაში ც-სა ა-ს
მორის ემატება ხმისმიერი: ცუხელ(ის), ციხლი და სხვა.

სოციალური კავსისიური ენის ხსენებულ ენაზე 40 ფონემა
განსივლილია ქართული ენის მასალებზე შემდეგი რიგით:

I კლასის საშუალო და ზედა კლასისა.

1. წარმომადგენლები: ლა ან ლაქლ ქართ. ჯორჯ(აორჯი); აჯ
(აჯორა).. ცელ(ცუხელ), ცენ(ცაენაგი).. ., ცელ(ცელ),
ცენ(ცენილი)... ცენ(ცენილი), სქდ(სქდორა) ცელ > ცლ
(ცელაკუნი > ცლაკუნი).. ცენ(ცენილი > ცენილი) და სხვა.

ამ მარტივში წარმომადგენელია არა მთავარი ჩრდილო კავ-
სისიური ენებთან, არამედ, - მინაგანი მთავრისებრი ქართულში.

* 2. წარმომადგენლები: ლ ან ლაქლ: ად(ლ)(ა-ადი, ადა),
ტელ(ელტორა, ატორა), ტელ(ტელ(ლი))... ტელ(ტელ, მჯრ.
ტელეპი)... ტელ(ტელცილი)..., ტელ > ტლ(ტლანი).

3. წარმომადგენლები ლა ან ლაქლ: აელ(აელა, აელი)
აენ(აელი, აენი) და სხვა წარმომადგენლები ყველა ათი
საშუალო და ზედა კლასის, რომლებიც წარმოებდნენ ქართულში.

ამ კლასის დასაწყისში ავტორი თვსავს ახსნას სტრუქტურ-
სადაცდაც და ზედა კლასის შემადგენლობის ვადაცდაც და ლარინ-
გალიზაცია: 1) თანამომადგენლობითი შემადგენ და 2) სოციალური კავსისიური
ენის რთვილ სავადასხვა მუსიკალური მანკის ანკებობა-ანს-
ხარული ეკლესიების რიგის მისჯელი.

II. ვადა და ზედა კლასის და ზედა კლასის კლასი.

($\lambda^1\lambda^1$, $\lambda^1\lambda^1\lambda^1$ და სხვა სრც-10). $\check{c}qet\alpha$, $\check{c}x\alpha d\mu\alpha$, $\check{c}l\alpha xw\dot{i}$; $xel\dot{i}$, $q\alpha n\alpha$ და სხვა. (ჭარბობს შიშინა შვსაფყვისობანი).

III. λ აბიოტ ვრცა რი რე ბ ლეი და ჭე რ ა დ ე ბ ი ს ჯ რ ა ს ი ($\lambda^0\lambda^0$, $\lambda^0\lambda^0\lambda^0$ და სხვა, სრც 10) $xoca > *xwaca < \check{c}xw\alpha$, $\check{c}qwa$, $\check{c}xmu\check{t}u\dot{n}\dot{i}$ და სხვა (სჭარბობს სისი-ბები).

გამოთქმულია ავტონის მიერ მისაზრება, რომ ედამენჭე-ბი- $e\omega\alpha$ -, $o\mu\alpha$ -, $o\lambda\alpha$ -, აგრეთვე - $i\lambda$ -, $u\lambda$ და სხვა ვაუთვ-ნის ძირს (და არა სუფიქსს).

IV. λ აბიოტ ვრცა რი რე ბ ლეი და ჭე რ ა დ ე ბ ი ს ჯ რ ა ს ი ($\lambda^0\lambda^0$, $\lambda^0\lambda^0\lambda^0$ და სხვა, სრც ათი). ეს ჯალის ავტონის მიერ გამოყოფილია იმი-ტომ, რომ პირველი სამი ჯალის ვერ ხსენის ყველაფერს ქართულ-ში: $\check{c}i\dot{x}w\dot{i}\dot{n}\dot{i}$, $\check{c}qwi\check{z}e\beta\alpha$, $\check{c}x\dot{u}\check{t}\alpha$, $\check{c}w\check{z}e\check{t}\alpha$, qwa და სხვა (ჭარბობს შიშინა შვსაფყვისობა).

მიუშობის პრეფიქსი გამოიყვანა, რომ ქართულშიც ძალიან ბევრია კონტრამინიციონალი თანხმობისათვის ხედავები. ავტონი თავის შიშინას თვლის პირველ ნაბიჯად შიმდეში დიდი გამო-ვრცელებიანათვის.

თავი V. კავკასიური და ჭე რ ა დ ე ბ ი ს მ ი ნ ი შ ი ვ ნ ე ლ ო ბ ა ა ფ რ ი კ ლ ე, ი ნ დ ო ვ რ ო ლ - ქ ლ ე და ქ ა მ ი ტ ლ ო რ - ს ე მ ი ტ ლ ო რ ე ნ ა თ ა შ ე ს წ ა ვ ლ ი ს ა თ ვ ი ს .

1. აფრიკალი ენებს აქვს კავკასიურის ანალოგიური წი-ქუნა ბგერები. ავტონის მისთვის რამდენიმე დიქსიონარი შე-სვადრა.

2. აღნიშნულია თნი ქერილი კავკასიური ენების გავლენისა ინდოევროპულ ენებზე: აუტვადის-ზოგად კავკასიურისა ზოგად ინდოევროპულზე და აფრიკალი-სადავან კავკასი-ურ ენათა გავლენა სადავან ინდოევროპულ ენებზე (მაგ., ბერძნული ენა იმყოფებოდა ქართულის სფეროში პირველ

საუკუნეების ჩვენს წელთაღრიცხვამდის", 115).

განხილულია I პერიოდი და ცალკეულ ინდივიდუალურ ენათა თანხმობებებს შერეობათა დიდი რიცხვი ახსნილია უმთავრესად ქართველური ენების მასალებით. მაგ. სანსკრ. *ḥṣaroti* („დაჭრა“) და ქართ. *ცყლw-ა*, ბერძნ. *φύξις* (ჭილი) და ქართული *რცყილი*; სანსკრ. *अङ्गिान* (რვა) და ქართ. *ოცხი* § 30-ზე მით.

3. აღნიშნულია, რომ ქამიტურ-სემიტური ენები, ისე როგორც ინდოევროპელი ენები, შედარებით ახალგაზრდებია. სემიტურ ენებშიც აგრეთვე ორი პერიოდი ვაჟასნიშების სემიტურ ენათა მორფოლოგიის შესასწავლად ავტ. რეკომენდაციას აძლევს აკად. ნ. მარის „ტაბულაბს“, მაგრამ უარყოფითი მისწერებას ვამბობთ იაშვილის იაშვილის მიმართ (119). ძიების სამთაწმინდნიანობა, ავტორის აზრით, აგრეთვე ახსნას ქართულს ღრუბნებების მიერ დატყობის წარმოდგენაში. ქართულ თანხმობათა ვაჟასნიშების ტაბულაში აგრეთვე ჭარბობს სამთაწმინდნიანობა. სემიტურსა და ევროპურში რომ ვაჟასნიშების ორი-და ოთხთაწმინდნიანობა, ახსნილია ამგვარადვე

9. Г р е н , А . - Л и н г в и с т и ч е с к и е з а м е т к и (СМОМПК, XXII, 1897, Отд. III, 22-28)

შენიშვნები ენება გერმან კილინგ ჩაწერილ ჩაჩნურ ფიქსებზე, სადაც ზოგი ისეთი ფონეტიკური თავისებურებაა, რომელიც განსწავლდება უსლარისა და შიფერის შერეობში აღნიშნულითაგან.

10. Deetz, G. - Der a b c h a s i s c h e S p r a c h b a u (Nachrichten von der gesellschaft der Wissenschaften zu

Göttingen, 1931, 289-292).

მოცემულია მოკლე ცნობები აფხაზების სახელწოდებისა და ისტორიის შესახებ: აგრეთვე აფხაზური ენის მიმართებას სხვა კავკასიურ ენებთან: ჩერქეზულთან და ლბხურთან ერთად აფხაზური ენა წარმოადგენს დასავლურ-კავკასიურ ჯგუფს, ჯამბაა ზოგ რამეში. ეს სამი ენა ძლიერ განსხვავდება ერთმანეთისაგან. მოყვანილია ბგერათა შესაწყვიტობის წიგნი (დაფს. დ = ლბ. უ - ჩერქ. ლ ; პირველადია, აღბათ, ხუ). აფხაზური ანბანისა და მწერლობის ისტორიის მოკლე მიმოხილვა.

მოყვანილია აფხაზური ენის თანხმოდანთა ცხრილი (რომელიც არაა შეფასებული დ რ მ ნ და ნახ. - ხმოვნები დ, უ და ვ); აღნიშნულია სამოუღებრივი სისტემისა და დაბილიზებული და ქალაქიზებული თანხმოდანთა არსებობა.

	ჩვეულებრივი	დაბილიზებული	ქალაქიზებული
ხმოვნები	ბ ფ კ ღ თ ტ გ ქ ჯ ყ	ღო თო ტო გო ქო ჯო ყო	გ ^ქ ქ ^ქ ჯ ^ქ ყ ^ქ
ფონეტიკური	ძ ც წ ჭ ჩ ჭ	ძო ცო წო	(ძ ^ქ) (ც ^ქ) (წ ^ქ) ჭ ^ქ ჩ ^ქ ჭ ^ქ
პიკანტები	ვ ფ ფ ს ჟ შ ღ ზ კ	ვო ფო ღო ზო კო	(ფ ^ქ) (ს ^ქ) ჟ ^ქ შ ^ქ ღ ^ქ ზ ^ქ

ფონეტიკაში მოქცეული ბგერები გვხვდება მხოლოდ დიალექტებში; მათში აგრეთვე გვხვდება ქ და ქ^ქ და დაბილიზებული და ქალაქიზებული ჟა და შა, სურ 58(67)თანხმოდანი. ხმოვნების მხოლოდ უ და ჯ. რაც შეეხება ე-სა

და თ-ს, ესენი წამოსწავლობა ა-სი მიწოდებდაში ღ-სა და ჟ-სთან. უ და უ ესევედებიახ ღ-სა და ჟ-ს. უ წმინდად იყარგვინ ან ჩხედება თანხმეფანთა ზგაფებში. მასვილი ძლიერი ექსპირაფირალია და წოლუკვირ სიჭყვიათა ვანმასწავებელი.

11. Д и р р, А. М. - А г у л ь с к и й ш з т к.

Грамматический очерк, тексты, сборник агульских слов с русскими и немю указателем. (СМОМПК, 37, 1907, 1-4).

აღიღიღი ევათფინის კიორკილი ზგაფის ენებს. მიღამიღ-ღა რუსულიის საფუძვლიღე შიღგინილი აღიღიღი ენის ანბანი. იგი შიღიღავს სულ 59 ასლის. აქღან 12 წმეფანია.

ბგერითი შიღგინილიღით აღიღიღი ფაბასანან-ღღთან ყვიღაღე ჟფრღ აწღია. ვანხიღიღია ბგერათა წარმეღეფა. წმეფნეღბი წარმეღეფიან არა მკაფიღღ. წმეფნეღბის ვამეღკვივევა შიღსაძღებღია ჩამწერი იარაღებღით. არაა ვამეღკვივევიღი მასვილიის საკითხი.

12. Д и р р, А. М. - А р т и н с к и й ш з т к

(СМОМПК, 39, 1908, 1-3).

არჭული ენა წარმეღღგანს მიფაღ წარეღ ენას. მიღეღ-მიღიღია რუსულიის საფუძვლიღე შიღგინილი არჭული ენის ანბანი. იგი შიღიღავს სულ 54 ასლის.

ვანხიღიღია ბგერათა წარმეღეფა. ვაღრკვივევიღი წმეფნეღბი არ არსებღბს. ვაღღა ამისა, არჭულს არ ვააჩნია ჟმეღა-ჟფიანნი ხმეფნეღბი, რითაღ იგი ვანსწავებება კიორკულ ენათა ზგაფისაღან.

აღინიშნულია მ, კ, ჰ თანხმეფანთა მიღღრეღღება ვაღრმავებლისაღან. მასვილი სიჭყვებს სწავღასწავა მარღვლიღე მიღღღის.

13. Д и р р, А. М. - Р у т у л ь с к и я . ა ზ ხ ა
(СМОМПК, 42, 1912, ოტყ. III, 1-4)

რუტულური ენა ეპოქის კიორხე ენათა ზგაჟს, თუმიტა ძლიერ განსხვავებულია მათგან. რუტულური განიცადის წარსურული ენის დიდ გავლენას. მთლიანად რუსული საფუძვლით შედგენილი რუტულური ანბანი, შეიცავს სულ 50 ასოს; აქედან 10 ხმისანი.

ბგერათა წარმომადგენელი ხერხედი, რუტულური სხვა დასახლებული ენებში. შენიშვნა რამდენიმე ბგერის შესახებ, მაგ.: იშვიათად გვხვდება კ ბგერა, ტ მიღებულია ყოველთვის დ-საგან და სხვ.

ხერხედი თანხმობები უფრო გავრცელებულია და მკაფიოდ წარმომადგენელი, ვიდრე ხმისნი. ხმისნი ხშირად სტრუქტურული ერთმანეთს. რუტულური ენის ფონეტიკის ბევრი საკითხი გაუკვრივებულია, განსაკუთრებით ხმისნი.

14. Д и р р, А. М. - Г р а м м а т и ч е с к и њ
о ч е р к т а ш а с с а р а н с к о -
г о а з њ к а (СМОМПК, 35, 1905,
ოტყ. III, 1-9).

ქაბახური ენა ეპოქის კიორხე ენათა ზგაჟს; შერეულია მისი დექსიკა სპარსულით, თურქულ-თათრული-სა და არაბულის გავლენით. ქაბახური ანბანი შედგენილია რუსული ანბანის საფუძვლით; შეიცავს სულ 63 ასოს. აქედან 12 - ხმისანი. განხილულია ხმისნი და თანხმობების წარმომადგენელი.

აღნიშნულია აფხაზურისა და ჩინქვიზურის მსგავსი „ყდისმიერი“ და დაბალიყდური თანხმობები.

ქაბახური ენა ხმისნიტა უფრო მდიდარია სხვა კავკასიურ ენებთან შედარებით.

გრძელი ხმისნი არ მიიქცევა. მასხვი სუსტია, ამიტომ ძნელი გამოსარკვევია მისი ადგილი სიტყვაში; ჩუ-

უღებოვ მახვილი ბოლო მარცხაღმოსავლეთით, თუმი ანის გამო-
ნაკლებობა. განხილულია შემდეგი ფონეტიკური მოვლენები:
ცმოვანთა დასუსტება, თანხმობათა შუა ხმოვნის ჩართვა;
მაღრვანობა ბგერათა წარმოქმნისას, ბგერათა ჩაყარება,
ბგერათა ჩართვა, ხმოვნების ერთმანეთში გადასვლა.

15. *Д и р р, А М. - К р а т к и й г р а м м а -
т и ч е с к и й о ч е р к а н -
г и й с к о г о я з ы к а (С М О М Н К,
X X X V I 1906, о т д. I V, 1-4).*

ანდორი ენა თავისი კლასიკურიდან ყველაზე მეტად ახლოს
სწავლულთან: ბგერითი სისტემის მხრით მათ შორის განსხვავება თი-
თქმის არ არის. ანდორი ენის ანბანი და წარმოთქმა. ანდორი ანბანი
შედეგადილია რუსულის. საფუძვლზე. შვიტავს სულ 60 ასოსა და რ
ნიშანს.

ხმოვნები: *а, е, и, о, у*. ხმოვანთა სიჭრბ-სიმოცდე არაა. მახ-
ვილი ჩვეულებრივ მოკლე სიტყვას ჰიკვად მარცხაღმოსავლეთით დასაწყისიდან,
მაგრამ საფუძვლები ზოგჯერ ცვლიან მასულის ადგილს განხილულია
თანხმობათა დამსგავსების მოვლენები. ხშირია მოვლენები თანხმობათ-
თა დაკრვინა. ხშირად *Н* ენაცვლება *М*-ს. ადგილი აქვს ზოგ თანხ-
მობათა გათრმავებას, როდესაც ისინი ხმოვანთა შორის ექვავიან.

16. *Д и р р, А. М. - Г р а м м а т и к а у г р и н с к о -
г о я з ы к а (С М О М Н К, X X X I I I,
1904, о т д. I V, 1-10).*

ავტორი წინასიტყვაობაში მიუთითებს უღრის შესახებ
დაწერილ შიფერისა და ეკვრტის შრომებში დაშვებულ შედეგებ-
ზე. მოცემულია რუსულის საფუძვლზე შედეგადილი უღრის ანბანი,
რომელიც შვიტავს 46 ასოს. *а, е, и* წარმოითქმან, როგორც შესაფ-
ყისი რუსული ხმოვნები. *е* და *о* წარმოითქმის, როგორც ფრანგუ-
ლი *é* და *ô*. *ö* და *ü* შეუფარება ფრანგულ ხმოვნებს *u*-სა
და *eu*-ს. *ä* წარმოითქმის დახლავითი როგორც ფრანგული *è* ან

რუხული 9. ო არის საშუალო ო და ო-ს შორის, ო საშუალო
 0 და ო-ს შორის და ყ საშუალოა ყ და ყ-ს შორის. ო, ო,
 ყ-ს წარმოთქმის თან ახლავს „წერხისმოყრი ბგერა. არის ქართული
 ფ, თ, ქ; ჟ, ძ; ჭ, წ და ლ, ს-ს მსგავსი ბგერები. გარდა ამისა,
 აღწერილია სხვა რთული თანხმოვნები. უღურში გრძელი და მოკლე
 ხმოვნები არ მოიპოვება, მხოლოდ კითხვით წინადადებაში კითხვითი
 სიტყვის უკანასკნელი მარცხადი წარმოთქმის გაგრძელებლად; ნა-
 ვალსახვია და კითხვით ნაწილაკებს ემატება ა.

მასწავლი უღურში არ არის ძლიერი. იგი თითქმის ყოველთვის ბო-
 ლთ მარცხადი შიშის სიტყვებს, თუმცა არის გამონაკლისებიც.

განხილულია „კთილხმობის“ მთვლელები და სხვ. ერთი ბგე-
 რის მთერში გადასვლა, ხმოვანთა დასუსტება. ერთი უწინააღმდეგობა,
 მოკლეა, რომელიც ცნობილია „ხმოვანთა თანაბგერობის“ („СОЗНУ-
 РЕ ГЛАГОЛ“) სასრულელებით და რომელიც გავრცელებულია ურ-
 ლარ-აღმოსავლეთი ენებში.

17. *Д и р р, А. М. - М а т е р и а л н ы к и з у -*
ч е н и ю а з а к а и с т а
а с х а з о в (СМОЛК, 44, 1915,
отг. IY, 5-9).

აფხაზურ რთული ბგერათა წარმოთქმისა და დამწერლობის
 ფონოლოგიური ანალიზი.

ავტორი არ იცნობს იმ ბგერებს, რომლებიც მხოლოდ ბზიფ-
 ლური კილონათვის არის. დამახასიათებელი (ჭ, ძ, წ).

მოცემულია აფხაზური რთული ბგერების ვრცელი ფონოლო-
 გიური აღწერილობა.

18. *Д и р р, А. М. - Ы а х у р с к и њ а з а к ,*
(СМОЛК, 43, 1913, отг. IY, 1-5).

წახურული ენის ანბანი შედგენილია რუხული ანბნის სა -
 ჟუბვალზე, შეიცავს 47 ასოს განხილულია წახურული ენის ბგერ-
 წარმოთქმა. ხმოვნები წარმოთქმიან გაურკვეველად. განსაკუთ

რებიანი უმისწვილთ მარტვალში. მაგ., წოგჭყერ ძნელი სდება ႁ-ს
განსხვავება ႁ-საგან, ყ-ს — მ-საგან და სხვა.

ასევე გაურკვეველნი არიან წარმოქმინის დიფლონგები. W
სიტყვის ბოლოში ხმოვნის შემდეგ შეესაბამება სხვა დალისტ-
ნის ენებში A-ს. Wa ჯგუფი ხშირად შეესაბამება U-ს, რ-
ლორე ქართლში. მკლერ თანხმოვანთა გემინაჲთა იძლევა გემი-
ნობებში ყოველს. ყრუ ფონოვანობისა და ყრუ ვლარების შემდეგ
მ ხშირად იქცევა M-დ. სიტყვის დასაწყისში ხმოვნები წარმოიქ-
მნან ძლიერი შემართვით. მისწვილის სწორად დასამში ავტორი არ
არის დაწმინებულნი. არის ხმოვანთა სიგრძე-სიმოკლე.

19. *Die Sprache der Uby-
chen. Grammatische Skiz-
ze, Texte, u. bychisches Glos-
sar nebst deutschen In-
dex. Caucasic, F. 4. 1927(65-72).*

უბიხური ენა ეკათონის ჩრდილო-დასავლურ კავკასიურ ენებს.

მას სამუაღი ადგილი უჭირავს აფხაზურსა და ჩერქეზულს შორის.
ამჟამად უბიხები ცხოვრობენ არა კავკასიის ტერიტორიაზე, არამედ
თურქეთის ტერიტორიაზე (1864 წლიდან). 1914 წლისა და განსაკუთ-
რებით 1900 წლის წინეთ უმეტესობა ცხოვრობდა ბანდერში, ისმი-
ღში, სამსაღში, ახალნაღში და ადნას ახლ. ცნობები კავკასია-
ში უბიხების წინეთ მოსახლეობის შესახებ და მათი ენის წერილ-
ბითი წყაროები. ყოველი უბიხი სამეწიფანო: დაქარავთბს ჩერქე-
ზულად, თურქულად, უბიხურად. უბიხური ენის ბგერითი შედგენილ-
ბა. თ ა ნ ხ მ ჳ ნ ე ბ ი: p (ტენოის), p' (ასპირატი), p'' (მკვეთრი);
b, W; ყ ბ (მკლერი, ასპირატი, აფრიკატი); მთრთლნი: ႁ (ტე-
ნოის, ასპირატი), ႁ' (მკვეთრი), β (მკლერი) ჭ, ႁ; t (ტენოის),
t' (ასპირატი), t'' (მკვეთრი), d; s, š z, ž; č, c (მკვეთრი,
აფრიკატი), č', c' (მკვეთრი), დაბილური: ლ, ლ' (მკვეთრი);
ჭ, ჭ' c (მკლერი), t', s', t'' (მკვეთრი); d' z'; k (ტენოის);
k' (ასპირატი), q (მკვეთრი), g; x, h (მკვეთრი), ႁ; k' (ტენოის,

აფრიკატი); K' (მკვდარი), j' (მკვდარი); h' (ტენიანი), j ; \check{S} \check{Z} (სტრენიტი); \check{c} (ტენიანი), \check{c}' (მკვდარი); r, l, m, n ; ყდისმიერნი: h, \check{z} ; ლაგრადაბი: l°, t° . ხმოვნები: $a, \bar{a}, e, \bar{i}, o$, რომლებიც უბინარისათვის ჩვეულებრივ სწრაფი წარმოთქმისას იხრებიან ∂ -საკენ, ვანსაკუთრებით \bar{i} -საკენ. მცდელობა ცალკეულ თანხმობათა შედარებითი დასახსნაობა აფხაზურის, არაბურის, უნგრულის და სხვა ენების თანხმობებთან. ვანსილული ფონეტიკური მკვლევები: ბგერათაგამოვარდნა და დახურვა, გემინაცია, ნაზალიზაცია, ხმოვანთა მიმსგავსება, გავრცელება დაბალიანი თანხმობებისა ხმოვნებზე და სხვ. მსხვილი უბინარში ნაკლებ შესამჩნევია, იგი მძინავს.

20. *Di z r, A. - Z u m E t h n o s „A f f h a s“.*
Caucasica, F 2, 1925 (119-120).

მეფუძნელი აკად. ნ. შარის ახსნა სახელწოდებისა: „აფხაზი“ („Кавказские племенные названия и их значение“, 1925). ავტორის აზრით შარის მსეველი ბილან ვამოქარა იხ, რომ თავისთი სახელწოდება აფხაზების არის $\bar{a} - a p^{\check{s}} - u \bar{a}$ (მხარე $a - a p^{\check{s}} - n \check{z}$), სადა \bar{a} ძირული \bar{a} არის. ჩვენებითი წივი, სლლ მთლი ეკათვის ძირს. ავტორს შესაძლებლად მიიჩნია აგრეთვე - $a p^{\check{s}}$ -ს ძირის წინ თავკიდური \check{z} -ს დაკრევა და ამ სიტყვის დაკრევაობა ოების ქართულ სახელწოდებასთან: - $o w s \leftarrow h o v s$ და სხვ..

21. *Di z r, A. - E i n f ü h r u n g i n d a s S t u -*
d i u m d e r K a u k a s i s c h e n
S p r a c h e n, 1928, 29-37, 57-58).

კავკასიური ენები საერთოდ ლარბის ხმოვნებით. დასაწვებული ქართ., აფხაზ., ანტიური, სუნძური და სხვ.; მაგრამ თანხმობათა სისტემა ფრიად განვითარებულია: მათ აქვთ ფონეტიკური თანხმობები-მარტვი და აფრიკატი, ყდისმული (მკვდარები) და დახურვაბული მკვდარები. ალნიმული სწრაფი

დაჭერადური თანხმ. უბიწურში. ყაბარღოჯღში; ბსტბ., სუტბ.,
 ანდოჯრ-დინდოჯრში და არჭუღში. ფიწილღოჯრში ადწიკიღობა
 დაჭერადთა სხვადასხვა ვარინჭებინსა უსდარწუ მიითითებით
 და ჭრუბტეკის კრიჭიკით. ყვდინმიჯერი (ფარინგუალური) ასქი-
 რაჭების რივი, K-ს რივის სმუღები და უკანავექარ (ფარინ-
 გულ) სმუღთა რივი ვარინსჭი. რიგები S, Z, ႁ, ႁ და c(tg),
 ႁ(tႁ). ჯ(dz), ႁ(dႁ) და აგრეთვე ႁ, ႁ, W ႁ. ნაყდობადაა
 ჭერჭარობითი შესწავლილი ႁ, ႁ. აღწერილია ბადბბბბ მთართღ
 თა და ვნა-ბაგის სქიკანჭების წარმოსტქმა მიქყყება ავჭო-
 რის მიერ ხმარებულ დიკრიჭიკული ნიშნების განმარტებანი. გა-
 სწულღია ბგერათა აღნიშვნის სხვადასხვაობა სხვადასხვა ავჭო-
 რთა მიერ.

ბგერითი შედგენიღობისა და მანჭიღის ცალკეული საკითხების
 მისეღვით განსიღღღია: ა) ქართვეღური-ქართ., სვანური და და-
 წური-მიჯრული ენები: სვან. ენის უმჯღულურ კიღოში აღნიშნულია
 სუბტი ნაწიღობა, თავკიღური ხმოვნის ძიღერი შეჭევა სვანურში,
 მთავარი და დამატებითი მანჭიღის ადგილი და ხანისთი ქართ.-მიჯრ.
 -აწურში. ბ) ჩიღიღო-დასავღური ენები: უსდარისა და შიფენე-
 რის მიერ ბგერათა აღწერის არასაკმარისი გარკვეუღობა; მან-
 ვიღის დაუკავშირებღობა სიჭყვის გარკვეუღ ადგიღთან; სმიღვანთა
 მიჩყეობა უბიწურში; ႁ-ს გარწინა d-ს წინ; გუმანსაღიღღში მი-
 დრეკიღება; სმიღვანთა მსუბუქი ნაწიღობა; სმიღვანთა მიდრეკი-
 ღება ასიმიღღაღიღისადმი. მანჭიღი ყაბარღოჯღში წინაუკანასკნელ
 მარღვადწეა (თუ სწოვნით თავღება) და უკანასკნელწე (თუ თან-
 სმიღვნით). ბღღ გრძელი სმიღვნები მანჭიღიანებია. გ) ჩიღიღო-აღ-
 ღოსავღური ენები: მიდრეკიღება სმიღვანთა ნაწიღობისადმი ჩაჩ-
 ლურსა და ბსტბიწურში; ვანსხვავება გრძელ და მოკლე სმიღვანთა
 შორის ჩაჩნ. და ლაჯრში; ტინდენღოა სმიღვანთა ქარმღიღიღ-
 ბი; სმიღვანთა რეგრესული ასიმიღღაღიღის კვადი; გარდამავალი სმი-
 ვანთი მანჭიღიან მარღვადწი უკანაენისა და ფარინგუალურის წინ;
 მიჩყეობა ბღღკიღღურ ႁ სუ ზა ႁ-ს შორის. მანჭიღის შესა-
 ხებ ცოტა რამაა ცნობიღი.

საერთო ბგერითი შემადგენლებს:

ქართული დასარკვებს ყალით, აფხაზ-ჩერქაზი სტრუქტურა, -
 შიშინებს, ჩურჩულებს; ჩაჩან-დალისტრუქტურის თითქმის ნახევარს
 იღებს.

22. Du m'œil Georges - La langue des o u k y k h s, Paris, 1931 (1-13).

მკვლე ცნობები უბიძგების შესახებ, რომლებიც ცხვენობდ-
 ნენ შავი ზღვის სანაპიროებზე და გადასასვლელად იქნენ თურქეთში,
 ხალა ავტორმა შეისწავლა უბიძგური ენა. ახლანდისა და ღირის მიერ
 გამოყენებულ ნიშნებში ავტ. შეაქვს ზოგიერთი ცვლილება.

ბ ა გ ი ს მ ი ე რ ნ ი თ ა ნ ხ მ ლ ვ ე ბ ი : p p^c p' p' (p^c
 მ როგორც ფრანგ.,) p^c = ქართ. ფ; p' = ქართ. ჯ, ქ, წყვილ-
 ბაგისმიერი W (მაგრამ ყ სავსეს); წყვილბაგისმიერი W (= აფხ.
 t^o d^o).

კ ბ ი ლ ი ს მ ი ე რ ნ ი : t t^o t' d (t და d როგორც ფრანგ., t'
 და t^o = ქართ. თ ტ - ს).

უ კ ა ნ ა ე ნ ი ს მ ი ე რ ნ ი (ავტორით გოტფრანდი) : K
 K^c K^o g (K g ვარდობებულა თითქმის ყოველთვის ä e i - ს წინ)
 q (= ქართ. ყ - ს), x (= რუს. x - ს), j (= გერმ. j - ს სიტყვაში : „ Sa-
 ge n "), x (= გერმ. ich), K (ბერძნ. ასლ) = ქართ. ჯ - ს. ფრეკვატი-
 ვები და კბილისმიერი აფრეკვატები : სისინები : S Z, შიშინ. S Z
 (როგორც ფრანგულში), დაბილიწებულ სისინები : S^o Z^o (შეიძლება
 უმეტესები იყოს ალონიშნის S^o Z^o ?) ირევთან ბგერებში ქ უ ;
 უფრო უკანა სისინები : ɛ ɛ (ɛ ირევან x - სთან); კბილისმი-
 ერი სისინა აფრეკვატები : c c' ʃ (= ქართ. ც წ ძ - ს); კბილის-
 მიერი შიშინა აფრეკვატები : ʃ ʃ' j (= ქართ. ჩ ჭ ჟ - ს). კბილის-
 მიერი დაბილიწებულ აფრეკვატები : c^o c^o ʃ^o (აფხ. ც^o წ^o ძ^o);
 ენური უფრო უკანაენისმიერებია ɟ ɟ' (მულერი არაა).

ა ი ნ ი და h (= ɣ და ქართ. ჯ) : უბიძგურში ისევე
 როგორც მეგრულში და ქანურში, ɣ არის რედუცირებული q (= ქა-
 რთულ ყ - ს).

ლატრადლებია: λ λ (ქრველი-მარტვითა, მეთრე-სურ-
 კატი), λ - გვხვდება იშვიათად; λ ირევა χ -სთან და ϵ -სთან-
 ნაჲ ვი. ℓ = ფრანგ., \mathcal{L} - იწარმოება ენის წვერით, \mathcal{L}, \mathcal{M} = ფრან-
 გულს. კბილისმიერების წინ ვითარდება \mathcal{L} . არსებობს უფრო წინა
 \mathcal{L} .

თავისებურება \mathcal{V} ბგერის (ბგაძნ.) წარმოქმნისა „მალღი“-
 ს და „ბრბლ“-ს ხანდწოდებაში. რყავა \mathcal{C} და \mathcal{C} , \mathcal{E} და \mathcal{S} , \mathcal{C} და
 \mathcal{C} -ს წარმოქმნაში. ჭარბობს რეგრესული ასიმილაცია - აგრეთვე
 შორეული. ხმოვნებს შორის ხშირად ხდება გემინაცია თანხმო-
 ჯანთა $\mathcal{N} \mathcal{B} \mathcal{Y} \mathcal{X}$. ხმოვნების: $\mathcal{A} \mathcal{A} \mathcal{E} \mathcal{O} \mathcal{I} \mathcal{U} \mathcal{Y} \mathcal{O} \mathcal{G}$ განსხვავ-
 დებიან ტრემატის არსებობით. ნიშანი \mathcal{J} აღნიშნავს გაურ-
 კვავად ხმოვანს \mathcal{E} -დან \mathcal{U} -მდის (რუს.) და სხვ. არის გრძელი
 ხმოვნები: $\bar{\mathcal{A}} \bar{\mathcal{E}} \bar{\mathcal{A}} \bar{\mathcal{I}} \bar{\mathcal{U}}$. ხშირია ექვთეჟისის შემთხვევა $\mathcal{Y}(\mathcal{I})$,
 $\mathcal{W}(\mathcal{U})$ -სი.

არის ხმოვანთა ასიმილაცია, მაგრამ არა ხმოვანთა ქარ-
 მონია, როგორც თურქულში. ადვილი აქვს ნაშადიშაციათა ჯგუ-
 ფებში შემთხვენი + \mathcal{N} + შიშინა (ან ლბილირებელი სისინა)". ხში-
 რად ხდება დიფთონგების (აღმავ. და დაღმავ.) კონტრასტია;
 ნაკლებად - დიფთონგისაცია. ელიშა ფუძის ბოლო ხმოვნისა
 (სახელებსა და შმნებში) დაბოლოებებში, რთმდებიან იწყბიან
 $\bar{\mathcal{O}}$ -თი. ხშირია ხმოვანთა დაკარგვა, აგრეთვე გაჩენა სხვდენი
 ხმოვნისა (საერთოდ \mathcal{G} , სანდასან $\mathcal{E}, \mathcal{I}, \mathcal{U}, \mathcal{Y}$) მერობელი ბგერე-
 ბის გავდენით.

მასვლი წესებს არ ემორჩილება. ის ნებისმიერი ჩანს; იწმა-
 რება სიტყვაში ან მის ნაწილში მხოლოდ ყურადღების გასამარ-
 ვილებად.

23. Dumézil, G. - J. van Ginneken -
 - Contribution à la
 grammaire comparée
 des langues du Caucase
 (რეაგენია დაბაქდელია BSL, 1938 159-
 -161)

რეცენზენტი (Dumézil) გადმოსცემს ავტორის (Gjinnkeნი-ის) ზოგად შეხედულებას უძველესი აღმოსავლეთის ანტიკური სიტყვიერების შესახებ და აღსანიშნავს *Maurel Maliss* ის შეხედულებას მითითებით, რომ „ვალკრებს“ წინააღმდეგ ცივილიზებულთა, ანაბრებით ცალკეულ სხილთაგან გამომდინარეობს განუყოფლობა (უდიდებულეობა).

რეცენზენტის აზრით ეს ფილოსოფია ბერისა და ენი-საჟი, რომელიდან ავტორს (Gjinnkeნი-ს) გამოსწავს შედარების ცენტრსა. რეცენზენტი უწოდებს მას მთელ გაბედულ ქართულს, რომლის წინააღმდეგაც *apriori* გრამატიკი ითქმის. თვით რეცენზენტი ყოველთვის იყო იმ აზრის (წინააღმდეგობა-ბეჭდის), რომ ლიტერატურა არის ჩრდილო კავკასიური ენების ძირითადი ფუნქციები მკვლამ სჭირდა ამის დამტკიცება. რეცენ-ზენტი ვერ ბედავს რაიმე გადაწყვეტილების თქმას („Nous n'os-sons l'affaire“—ქართული კითხვას: „A-t-il russi?“). დასრულება (თავი V) არაა ნათელი არც ფორმისა და არც აზრის მიხედვით. შესაფუძვლებს აკლია სიტყვა... რეცენზენტი წინ-აღმდეგობა ცნება „ამერიკის“ შემოტანისა. კავკასიური *clies*-ს ანაბრებს უპირატესობას (აკად. მარტის) 4 ელემენტთან შედარებით, რამდენადეა ქართველები წარმოდგენენ რეალობას. რეცენ-ზენტის ნაშრომი მიაჩნია სასარგებლო წიგნად ყოველი ღრუბლის-ფუნქციონისათვის.

24. Dumézil G. - Études comparatives sur les langues caucasiennes du Nord-Ouest, 1932(23-27).

მთლიანად უბრუნო ენის ბერათა ტრანსკრიფციის ზოგი მათგანის ახსნით, აგრეთვე აფსონურის, აბაძანურის (ავტორით *აბაძანი*) და ყაბარელურის იმ ბერებების დახასია-თება, რომლებითაც ეს უკანასკნელი განსხვავდება უბრუნო-საგან. ავტორს შედარებითი გრამატიკისათვის არ მიაჩნია აუ-

სიღებელ საჭიროებად წარმოქმნის დაწვრილებითი ალწერა.

25. ში უ რ კ ა წ, ა- შ ი ვ ხ კ ა ყ ო ა კ ყ-
 ო ო ა რ ი, უ ზ ლ მ ი ე ვ ი თ ი ც კ ა
 РАИУОН, 1, 1930 (255-281).

აული კუბაჩი მთიან დაღისტანშია. 1924წ. კუბაჩე-
 ბი 300 კომლამდე ალწევდა. თითქმის ყველა კუბაჩელმა იცის
 დარგული ენაურ კუბაჩურს ორი კილო აქვს: ზემო-და ქვემო-
 კუბაჩური. მოცემულია თანხმოდანთა კლასიფიკაციის ცა-
 ბულა განმარტებითურთ.

მ	р рр р' б//у	ʃ w	
ნ	т тт т' д//џ	š šš ž	с сс с'
ზ		š šš ž	č čč č'
ე	к кк к' г//ы q q q q'	х хх j x x x x	
		h h	

სმოვნები: ე//ე, ა, ი. სმოვანი 0 ავლია კუბაჩურს.
 ყოველი სმოვანი შესაძლებელია იქნეს მოკლეა და გრძელი
 ავტორი საბოლოოდ არაა დარწმუნებული, რომ კუბაჩურში
 გრძელი სმოვნები დამოუკიდებელი ფონემებია. მოცემულია ცე-
 ქსტები თარგმანითურთ და ქარადიფემები მორფოლოგიად.

26. ში უ რ კ ა წ, ა.- | რ ა მ მ ა რ ა კ ა ა მ ი უ-

განსილულია კრიტიკულად სწინძური (ავარული) ენის თან-
 წმკვანთა კლასიფიკაციის მიზნებისა (1861 წ.) ბევრი ბგერა
 მიიყენებს. შეუმჩნეველი დარჩა და ერთი და იგივე ნიშანი გა-
 მობრუნებული აქვს სხვადასხვა ბგერისათვის; არაა განსხვავებ-
 ბული გამიწმენები და არაგამიწმენები, არაა დიფერენციალური
 დაჭრისაღები და წინა ხასისა და უკანა ხასისმიერა აფრიკატი-
 ბი; მას (მიიყენებს) ყველაზე აქვს აღნიშნული: ქ და $\text{ქ}'$ (მულე-
 რი მიიწმენა აფრიკატი) თანამიმდევრულა აკლია ც ს ღ ა რ ი ხ
 თანამიწმენთა კლასიფიკაციისა; ხოლო 1885 წ. ეს მიუღიარებ-
 ბული წარმოდგენს ნაბიჯს უკან მისწინებულია ეტიკის მი-
 წიგნებისა სწინძურ ბგერათა კლასიფიკაცია: 1) p , t , K = ქართ.

ფრ, თ, ქ-ს; 2) აღწერა მკვეთრი ბგერებისა (t , K), მარტივი
 აფრიკატიებისა (c , c') და გამიწმენების (cs , c's , ჭ , K , X , q);
 3) S , Z , Z' = დახლოებით რუსულ ш , ж , ш-ს ; 4) h , h' - ცა-

ფრადი ყრუ სპირანტებისა (მარტივი და გამიწმენებული);
 5) h , h' - დაჭრადი ყრუ გამიწმენებული აფრიკატი (მარტივი და
 მკვეთრი); 6) K , q , K , X , K , X , K , X - წინაენისმიერნი; აქ-
 დან X - გამიწმენებული ყრუ სპირანტისა; K , X , K , X - გამიწ-
 მენებული აფრიკატიებისა; 7) X , X' , q , q , q - უკანაენისმიერნი;
 აქედან X , X' - ყრუ სპირანტებისა (მარტივი და გამიწმენებული);
 q , q - ყრუ გამიწ-
 მენებული აფრიკატიებისა (მარტივი და მკვეთრი); 8) w g - ილ-
 ვებისა კბილბავისმიერ w - დან უმარცხელ g - მდის და თანხმ-
 ვან g - დან უმარცხელ g - მდის, 9) S , Z - ხისინა სპირანტებისა,
 არა გამიწმენებული. არსებობს გამიწმენებული ვარიანტები:
 SS , Z ; 10) თანამიმდევრულთაა გაფარებული განსხვავება მარ-
 ტივისა და გამიწმენებულ თანხმუნებს შორის; მარტივი აფ-
 რიკატიები შევასტყვისება ქართულის ც , ჩ , წ , ჭ - ს; 11) ალაბუ-
 დი „ აინი ” - ს მსგავსი ბგერაა - c . 12) h - ხორხისმიერი გა-
 მიწმენებულია; 13) h - ხორხისმიერი სპირანტისა; სწინძურმივე

შენიშვნება 9-წ. ქაშა; 14) ხ მ ლ ვ ნ ე ბ ი შ ე მ დ ე გ ი ა
 W, Z, I, O U. გრძელი ხმოვნები ხუნძურს არ გააჩნია.
 ადგილი აქვს თანხმომვანთა დაბნაღიშაღიას. მასწვილი ექს-
 პლსაღიღიას, მავრამ რუსუღიღისაღი უღრო სუსტი მღაღაღ
 ღა თანხმომვანთა ქარაღიღური ჭაბუღები: 1. ავღორისა, 2
 იწუღიღიღიღიღიღი, 3. უსღარის, 4. შიღუნღის დ ზ. 6 ჭრუ
 ბუღკის. შანიშვნაში მღყვანღიღი ჭრუბუღკის სხვაღკარი
 აღწერიღობა ღაღრადთა (B S Z, 1922, ჭ. xXIII.

27. შ ი უ რ კ ი ზ, ლ. - Г р а м м а т и к а
 р и м с к о г о а з и з а.
 1926, 9-12.

ღარგუღი ეღის ფონეღიღური სისღრმა შუღარაბუღიღა
 ხუნძურთან. ღარგუღიში მღიღობა გრძელი დ მღღღ ხმოვ-
 ნები, რმღღბსაღ ხუნძურში ვრ ვსვღები

განსხვაღება თანხმომვანთაში: ღარგუღიში 1. სქიღანღებისა
 დ აფრიღაღების გემიღაღიას არ ასრუღებს ისუღ რღღ. რღღრღ
 ხუნძურში, 2. არ გვსვღება ღაღრადღური თანხმომვანები, 3.
 გვაქვს მღღღური აფრიღაღები, 4. გვაქვს ვაღღიღრღბუღი ღრუ
 'შუღღი, 5. არ არის! განსხვაღება ზ ღა შ-ს, რღღრღ-ფღ
 ნემღბს, მღრის.

ღარგუღი ეღის ბგარები გადმღღამღღიღი იაფუღიღღღღღღ
 გიღური ანბანთ.

ღარგუღიში არის შუემღეგი ხმოვნები: O, Ö, e t, O U,
 რმღღბსაღ შუიღღება მღღღღღ იყოს დ გრძელიღ-

ხმოვანი Ö არ არის დამღღუღიღებღი ფონემა. ის არის
 გაჭაღღაღაღღღღ O (Ö) სორსისმიღერი თანხმომვანების მღღღღღღ
 ბაში

მღღღღღღღღ 1920წ. ს ა ი დ ა მ ა რ ლ ვ ა ს მიღრ
 ღარგუღიღისთღვის არაბუღის საფუღძვღღღღ შუღღღღღღი ანბანი.

მასწვიღის ადგილი ღარგუღიში არ არის გარკვეული ისუღ
 რღღღღღ ხუნძურში. მასწვიღი სუსტიღ დ აარ ასრუღებს ისუღ

რელს, როგორსაც მან რუხულში.

28. Завадский М. - Кюринокие текоти
Грамматические за
метки (СМДМНК, XIV, 1892
135-131)

მოყვანილია ქ. უხლარის მიერ რუხული ანბანის საფუძვლად წყობილი ენისათვის შედგენილი ანბანი; შეიცავს 49 ასოს.

აღწერილია რუხულისაგან განსხვავებული ბგერები: ჯ-საშუალო ხმოვანია ა და ღ-ს შორის; ც = ფართო რუხულ ვ-ს; უ. ; წარმოქმნა არ არის მკაფიო და ისინი უმოკლესი ერთმანეთს ესაგება. ბიან წარმოქმნაში W-საშუალოა ყ ე. წ. ს შორის. j = ფრანგული j; n = რუხულ n-ს; r = ფრინველი r-ს; P = მსგავსი m ს ტ = რუხულ m-ს; T - მსგავსი m არის; K = რუხულ k-ს. მავრამ უფრო ვრცელია მასზე; K - არის ფრინველი K; მსგავსი. K, q K, k; h = გარმანულ h-ს, h = რუხულ x-ს; r = რუხულ r-ს; ო - უკანაენისმიერი მთლიანი სწორანთა; b = არაბულ b; x = ფრინველი x-ს; j (Y) j - რუხული თანხმოვნებია (ქართ. ჯ, ძ, ჭ ო - წარმოქმნის როგორც ენერგიული უ; ო = რუხულ s-ს. ს - უფრო სუსტია რუხულ s-ზე; ენის წვერი ხუსტად ებჭინება კბ-ცაბს.

29 Закурский, Л. - Кавказско-тюркские письмены. (Сб. „Съединенный о кавказских тюрках.“ V, 1871, 31-68)

განხილულია კავკასიურ ენებში გამოყენებული ანბნები. რელიგიური და ქოროცხური ფაქტორები ანბანთა გავრცელების სომხ. და ქართულინა-ქრისტიანობასთან დაკავშირებით, არაბულინა-ისლამთან და რუხულისა-რუხეთის კავკასიაში გავრცელებასთან. ქართული (ხუცურული და მხედრული) ანბანი, მისი წარმოშობა და გამოყენება. არაბული ანბანის ისტორია. შევრენის მიერ რუხ. ანბანის

ვის მსხვილი ფუძის წინააღმდეგ მარცხაღმართ (დასჯერადი მარცხადი ითვლება ასეთად), კიანჯრში მსხვილი აქვს ფუძის ბოლოვებურ მოვლა ღია მარცხადს. ბასილენური ვარდამავალი დიალექტია, რომელსაც დიალექტის სიმართლი წინააღმდეგობა უწოდებენ. მას აქვს ნაწილობრივ უბი. თვისებები, ნაწილობრივ-კიანჯრისა; იგი უფრო ახლოს დგას უბარდოვლთან. უბარდოვლის ორი დიალექტია: თერვის უბარდოვლი (დღი და პატარა უბარდო) და უბარდის უბარდოვლი. კიანჯრის წინააღმდეგ ვარდამავლების ტერიტორია. კიანჯრის კიანჯრი-აღმოსავლური და დასავლური. ვარდამავალი მათი ფონოლოგიური შესაფერისობანი. აღმოსავლური ვარდამავლის კიანჯრისა: ძველი აბაძანური, ახალი აბაძანური და ნარევი თემირგოლური; კიანჯრის დასავლური კიანჯრისა: ბუდე-ურის და მანას-ურის. ძველი აბაძანური ვარდამავალია შემდეგით: 4

1. ძვ. აბაძანურის წინააღმდეგ. სპირ. S', Z' || ნაწილობრივ ახ. აბაძ. ვარდამავ. ურის S'-ს და მანას-ურის. მთლიან Z'-ს აგრეთვე აბაძ. ბუდე-ურის სხვა ტონებს კიანჯრის სხვა დიალექტებში.

2. მხლელ აბაძანურშია ო. ფონემა, რომელსაც ახ. - აბაძ. ნაწილობრივ შესაფერისობა ო, ნაწილობრივ S'' და პატარა-ურ. და ვარდამავ. მკვეთრი აფრიკატები კიანჯრის სხვა დიალექტებში.

3. ძვ. აბაძ. წინააღმდეგ. მკვეთრი სპირანტი S' || ახ. - აბაძ. მანას-ურ. მკვეთრი სპირ. S'', ხლელ მკვეთრი ან რბილი მკვეთრი მკვეთრი აფრიკატები კიანჯრის სხვა დიალექტებში.

4. ძვ. - აბაძ. ურ წინააღმდეგ. სპირანტი S' || ახ. - აბაძ. მანას-ურ. ვარდამავ. S', ხლელ მკვეთრი აფრიკატები Z', S'' || Z' კიანჯ. სხვა დიალექტებში. ახ. - აბაძ. წარმოდგენს ძვ. - აბაძანურისა და თემირგოლურის ახალ მანას-ურს, ხლელ თემირგოლურში ვარდამავ. ძველი მანას-ურისა, ბუდე-ურისა და ძვ. - აბაძანურისა. თემირგოლურს (აბაძ. - თემირგოლურს) ახლოსობებს შემდეგით: 1. მას აქვს (როგორც აბაძ. და ბასილ.) სამედი მუხსა-ურები და აფრიკატები: ურ მკვეთრი, არა-მკვეთრი ურ ფონოლოგიური და არა-მკვეთრი მთლიანი (დასავლ. კიანჯრის ოთხ-ურის შესაფერისად), 2. მას სავსებით აქვს მკვეთრი და აფრიკატების სისტემა დასავლური კიანჯრისებრი.

პოყვანილია აგრეთვე დასავლური კონსტრუქციის ორი დიდი-
 ტის (ბუდეურ და შახსულარის) ფონეტიკური შესაფუძვინებანი.
 აღწერილია ჩერქეზულად მლამაზაყთა ადგილობრივობა და რი-
 ცხვი დიდიტყთა მისედევით აუღობრივ. კონსტრუქციის მიტვი კილოვბ-
 რივი დანაწილება, ვიდეე ყაბანდელისა, ახსნილია კაღტურად-
 ისტორიული ვითარებით კონსტრუქციის მსხვივ კონსტრუქციის თითო-
 ვალი დიდიტყი აუტრე მიღდარია, ვიდეე ყაბანდელი; მავ: ყაბ.
 46 თანხ. და 6 ხმლვანი, ბახლენ. 53 თანხმლვანი და 6 ხმლვანი, ძვ-
 -აბად. 54 თანხმ. და 3 ხმლვანი და ასე შემდეგ. არის ცდა სხვადა-
 სხვა დიდიტყის წარმომქმნის ქრთნელევიურად დადვინისა. დანთ-
 ელი აქვს 10 ტაბულა ბგერათა ფონოლოგიური დასასიათებინა ღ ბგე-
 რათშესაფუძვინებინა.

31. Ш к о в л е в, Н. и А х а м а о р, Д - Краткая
 грамматика агулгеёского (кхач-
 кого) языка шкоти и са-
 мостранзонианца, 1930, 94-123.

ადილეური (კონსტრუქციის) ხმლვნებით ლარობია - პირველადს ფუ-
 ძეებს სულ ორი მლავე ხმლვანი აწარმოებს: ლ და გ, სამაგვიროდ
 მიღდარია თანხმლვნებით, ვანსაკუთრებით ადილეურის დასავლური
 კილოები, სადაც თანხმლვანთა რიცხვი სამოცდაათამდის აღწევს.
 მსხვილი სიტყვებს მოუღის ბოლოდან ან პირველ და ან მეორე მარ-
 ცვალზე. ვანხილელია ბგერითი შედგენილობა ჭემგვიური კილოს მი-
 ხედვით, რამელიც საფუძვლია ხალიტრანაფარე ენის. ამ კილოს მი-
 ხედვით დასასიათებლია 57 თანხმლვანის წარმოებების ადგილი და
 გვარობა.

მლავე ხმლვნებია გ, ლ. მათი ვანხნგრძლივება არ შეიძლება.
 ვანხნგრძლივება შეუძლიათ ხმლვნებს: ყ, ი, 0 და უ-ს, რომლებიც
 გვსვდება ზემოტხსე უცხელ ენებიდან შეთვლისებულ სიტყვებში,
 ხოლო თვით ადილეურში (კონსტრუქციის) ისინი წარმოქმნებიან ორი
 მლავე მარცხის შერწყმისაგან. მოცემულია ადილეური ახალი (ლა-
 თინური) და ძველი (არაბული) ანბანი.

32. Школов, И. - Таблица фонетики
кабардинского языка,
1923, 1-12.

აღწერილობა უბარდოული ენის „სორსის მიერ“ ბგერების (ჭ, ყ, ჩ, ჩ, ე) წარმოთქმა. არა სორსისმიერ ბგერებიდან: ქ - ბაგვაბი-
ლის მიერ; ლ, ტ, ში იწარმოებიან წინა ენის ქვედა კბილებთან შეხე-
ბით; ზ გასპირანტობული ლ არის, მისი შესატყვისი აფრიატია ლ;
ყ, ქ - ყრუფუნდობიერი მავარი ხასისმიერებია. ყ - რბილხასისმიერება;
ყ - აფრიატია; ძ, ძ - სუსტი ყრუ აფრიატობია. ვანსილულია ქალ-
ტალიზაციის მთვლები და აგრეთვე დაბალიზაცია ქმნილი უბანა ს-
სისმიერნი. მთვლები თანხმობითა კლასიფიკაცია ცხრილის მიხედვით.

აღწერილობა უბარდოული ხმლები: შ - მთვლი ხმლებია-უფრო
წინა რიგისა; ლ - უფრო ლია ხმლებია, ვიდრე რუსული „ლ“; ა, ე - უფ-
რო დასწორული ხმლებია. ე - მთვლია და უფრო ლია, ვიდრე რუსუ-
ლი ე. ე || ი, ე || ე საშუალო ხმლებია. იქვე მთვლია ხმლები-
თა და თანხმობითა კლასიფიკაციის ტაბულა.

33. Шгаров, X. - История чеченского
письменности („Записки“,
т. II, 1929, 263-276 - Сев.-Кавказ.
краевой горский и. / ис. институт).

ჩაჩებბს ისლამის გავრცელებამდის არ ქქონით თავისი დამ-
წერლობა. არაბულის საფუძვალზე შექმნილ ჩაჩნურ ანბანს დამატე-
ბული აქვს რამდენიმე ნიშანი ჩაჩნურ ფუნქციითა ვადმოსატემაღ.
წარმოგვინილია აგრეთვე: 1) უსლარის მიერ რუსული ანბანის საფუძ-
ვალზე შედგენილი ჩაჩნური ანბანი (38 ნიშანი), 2) დათონურის საფუ-
ძვალზე შედგენილი ჩაჩნურ- ინგუშური ანბანი (ყ. მალსაგოვისა და ტ.
ვლარსანოვისა 1922წ.), 3) ვანათლების ვინყოფილებისა (ხ. თევისა
1926წ.), 4) ანბანის ქროფტი 1929წ. (ყ. მალსაგოვისა და ნ. იაკოვ-
ლევისა), აკად. ნ. მარის იაფიფილლოგიური ანბანი.

34. Юшманов, Н. В. Фонетические параллели африканских и афретических языков в Африка, I, 1937 (19-44).

აფრიკაულ და იაფეტურ ენათა ფონეტიკური სისტემების შედარება სამკარავებს განსაზღვრებულ მსგავსებას შემდეგით: 1. დიდი რიცხვი გაძლიერებათა სფეროებისა (თხზამცის ერთი ენის ფარგლებში); 2. სერიული დაბრუნებათა ქაღალდიანობისა („სიღბო“) და ვლადიანობისათა („სიმაგრე“) ერთად; 3. ჩქამიერ დატანად თანხმევეანთა მთელი კომპლექტი; 5 სიბილიწე აფრიკატივისა და სხვა სანის რთულ თანხმევეანთა; 6. „ხორხისეული გაძლიერება“ („ფარინგულური დაჟინება“) ფიციურთი ხმევისა და თანხმევის წარმოქმნისა (აკუსტიკური ეფექტი მოგვარებებს არაბ. Ⴢ და ჟ) (19 გვ.)

შემდეგ ავტორი დანვირებით აღწერს აფრიკაულ და იაფეტურ ენათა ბგერების არტიკულაციას და საქონისქირებს მათ ერთმანეთს. იაფეტური ენებიდან გამოყვებულნია უმთავრესად შემდეგნი: აფხაზური, ავარული, ქართული, უღური და ჩაჩნური. მოცემულია ცხატებები: ფულუ ენის თანხმევეანთა (25), კოსურის (ქვემთიერქვეულის-იკვლევის მისევეთ (26) და ფეშური ენისა (37). ბვერი ასალი დაკორევა და მოსაზრება კავახსიური ენების ბგერათა შესახებ, კარძელ ქართულიანთა; მავ: აფრიკატივი, ქართულის მკირეხმევეანთა მვერულქანურის სრულმევეანთა შემდრებით; დაბილიწეული თანხმევის რეკონსტრუქციული ანალიზი; ქარმევეული კვათვები. მღვლეულ-ჭანურთა ცხვირისმიერ თანხმევის და ა. შ. „ამვერად, ირტორს ჩანს კავახსი და აფრიკა გაცილებით უფრო ასლია ერთმანეთთან ფონეტიკურად, ვიდრე ვეღერაფრიკაულად“ (43). სტატიისი დათოვებულნია აჟდ. 6. მარწე. ყიფიმიწე, აბავეწე და კავახსური და აფრიკაულ ენათა სხვა მკვლევარებზე.

35. Laïon René. — Quelques rapprochements entre les langues

1. $d > n$:
(*dane* — *nane*); 2. $\sigma' > \xi$;
3. $\varphi > \zeta$:
(*φезау* — *ζзау*)
4. $\phi' > \zeta'$:
(*φ'т* — *ζ'т*)
5. $g > m$:
(*ge* — *me*)

წინაგნისმიერი სპირანტი ξ ვადაღის რთულ თანხმთანში - Υ (ξ)-ში, რამდის სპირანტს უბარდლოდში \mathfrak{A} რთულად. \mathfrak{K} , ζ და ζ' ვადაღიან რთულ თანხმთან - Υ -ში. ეს უკანასკნელი უბარდლოდს ან მთავრება.

სპირანტი ζ , თუ მას თან ახლავს h , ვადაღის ζ -ში. რთულად სპირანტი ζ ან ვადაღის Υ -ში, ან ζ -ში, მაშინ მის მავიერ იმის \mathfrak{M} ; პირიქით, უბარდლოდ \mathfrak{M} -ს მავიერ იმის ζ .

\mathfrak{X} ვადაღის ზოგჯერ ϕ -ში, ზოგჯერ k -ში ($\mathfrak{X}e$ — $\mathfrak{X}e$).

k სპირანტების შემდეგ ვადაღის Υ -ში, სხვა შემთხვევებში ვადაღის Γ -ში.

37. \mathfrak{L} (опатинский), \mathfrak{L} — Краткая кабар-
гинская грамматика,
(СМОЛПК, XII, 1891, 1-11)

უბარდლოდ სმონებში: a , y , u წარმოითქმის როგორც მისი შესატყვისი რუსული სმონები.

\bar{a} საშუალო სმონია, მას უმეტესად თან ხლავს \mathfrak{K} , \mathfrak{M} და \mathfrak{X} . \bar{a} წარმოითქმის უფრო მსუბუქად, ვიდრე რუსულში.

იქვე მოცემულია სმონათა კლასიფიკაციის ცხრილი. სმონებში სივრდე ახასიათებთ მხრედ: \bar{a} და \bar{y} -ს.

აღმავად დიფთონგში პირვლი შემადგენელია j , ხოლო დამავადში — j ან w .

რუსულიზაგან განსხვავებულად აღნიშნულია შემდეგი თანხმონები: სპირანტები — ζ ξ საშუალო ζ - \mathfrak{M} -სა და \mathfrak{X} - \mathfrak{M} -ს

შორის. მათ თან ახლავს ქალაქალბა. მაგარი Λ არ მოიქცება. \dot{j} - შეაფინისმიერია. გვსვდება აგრეთვე შეაფინის მიერ Λ მხლ-
 ელ m -სთან რთულ თანხმომცნებში (ნიშანი: η). უფრო უპან
 წარმოებულნი ξ გადმოცემულია ξ ნიშნით. იგი უფრო რთულ
 თანხმომცნის წარმოებას.

უპანაფინისმიერ K -ს შეესაფრებისება ქართული y . ზოგი თან-
 ხმომცნის წარმოქმნის დასაწყისში ადვილი აქვს ფიქვინვითარებას
 (2).

h გავს ვარძანად h -ს. უბარდლოა იგი ღრუვ იმის. მუ-
 ჭად ვაგრძელებულია თანხმომცნის h (არაბ. h), მის წარმოქმი-
 სის ენის უპანა ზურგი უახლოვდება ნაქს და მონაწილეობს ხლ-
 რისი.

რთული თანხმომცნებია: Ψ (= ქართ. ψ) = $\vartheta + \eta$; χ (= ქართ. χ) =
 = $m + c$ და ζ (= ქართ. ζ) = $\vartheta + \zeta$. მოცემულია უბარდლოა თანხ-
 მოცნითა დასიფიკაციის ცხრილი. რამდენიმე თანხმომცნის ენერგულ-
 დად წარმოქმნა გამოსაყოფილია ქვეშ სწორს ვახვით, ან ვაგრძე-
 ბული დაწერით

მოცემულია რუსული ანბანის საფუძვლიანი შედგენილი უბარ-
 დლოა ანბანი. იგი შეიცავს სულ 56 ნიშანს.

მასვიდს უბარდლოა იმედგეი წესები აქვს:

- 1) თუ სიტყვა მრავალმარცვლიანია და მთავრდება ხმომცნით,
 მაშინ მასვიდი დაისმის ბოლოდან მეორე მარცვალზე.
- 2) თუ სიტყვა მრავალმარცვლიანია და მთავრდება თანხმომცნით,
 მაშინ მასვიდი ისმება ბოლოდან უპანასწრედ მარცვალზე.
- 3) - Γo , - $e p u$, - $\Gamma o p e$ სუფიქსებს მასვიდი უნდააქვთ ბოლო-
 დან მესამე მარცვალზე.
- 4) არის ვარკვეთლო სუფიქსები, რომლებსაც არა აქვს ვა-
 დნა მასვიდის დასმისე.
- 5) გრძელი ხმომცნები \bar{a} , \bar{y} , თუ ბოლო მარცვალში მოხვდნენ,
 მასვიდიანება.

6) არაბულ და ირანულ სიტყვებს მასვიდი ბოლო მარცვალზე
 მოკლდით.

38. Л(опатинский), Л-З а м е т к а о о р о -
 нетических особен-
 ностях хакутис-
 кого и абагузехс-
 кого говоров кяхско-
 го наречия. (СМОМНК,
 XLI, 1896, отг., II, 324-327).

სხვა ენობრივ თავისებურებებთან ერთად კიოსური (ადე-
 ლური) კილის ჰაქუტური და აბაძურის თქმები შეიძლება ფონეტი-
 კურსად. მაგ., ა ვადლის ე-ში, ხოლო ეს უკანასკნელი უ-ში. მერე
 მხრით, ა ვადლის 0-ში და ზოგჯერ ყ-შიც; უ შემდგომს ჩავარდნა.
 დიფთონგ ყი (იენ) მაგიერ ვვაქვს ყო და ზოგჯერ 0. ადგილი აქვს
 0-ს ჩართვას მთავად დროში. რივი თქმაში, წინაენისმიერი ვა-
 დლის მ-ში და, პირიქით, მ ვადლის მ -ში. ც ვადლის რთულ
 თანხმებთან რ-ში. ჰაქუტურიც ურუც-მაგიერ ვვაქვს უ და ამ
 უკანასკნელის მაგიერ რ. აბაძურში წინაენისმიერი ბგერა უ(ჰ)
 შემნის ფორმებში ვადლის ყ (ჟ)-ში. უკანაენისმიერი ჯ და ჯ ვა-
 დლიან კბილბავისმიერ ფ-ში.

ჰაქუტური ურუ ხ ზოგჯერ ვადლის კბილბავისმიერ ფ-ში,
 იშვიათად ვადლის ჯ-ში. ზოგი ფონეტიკური მთვლემა განხილულია
 მონოლოგში.

39. М а л ь с а г о в, З. К. - И н г у с к а я г р а -
 м м а т и к а с о с ъ о р -
 н и к о м и н г у с к и х
 с л о в, Владикавказ, 1925,

5-13.

დათინური ნიშნების საფუძვლიზე შედგენილი ინგუშური
 ანბანი და ცალკეულ ბგერათა წარმოქმნის განხილვა რუსულ ბგე-
 რებთან შედარებისაგან. ინგუშურს ხუც 8 ხმისანი აქვს: ა, ჯ,
 ი, ე, ი, 0, უ, ყ; დიფთონგები - 7. ე(=უჟ), იყ(=უ+ი), 0(=
 ყო), ი(=იჟ) უ(უ.რ)=ყ+ყ), 0ა, 0რ(=0ყ). სიტყვის ბოლოში

გვხვდება ცხვირის მიერ სმენები და ლიფთონგები.

ღ, ოგ, ზკ, კკ კომპლექსებში გ და კ წარმოთქმის ყოველთვის კბილად. გჰ-წარმოთქმაში მიაგავს მორტაუდ (Картавое) პ-ს. სქემატური კავსანიური თანხმონებია ch, kh, ph, th, čh, gh. მასვილი ინგუაში სიჭყვობს მორადის თავკიდურ მარტვალზე.

40. М а р р, Н. Я. — А с х а з с к и ъ а н а л и т и ч е с к и ъ а л ф а б и т (К в о п р о с у о р е ф о р м а х н и с ъ м а) 1926, 29-39.

იფთვილილილილილილი ანბანის საფუძვლები აფსაზური ენის ბგერების ნიშნულებზე. გამომყენებულა ძირითადად ლათინური ანბანი; დამატებულა ორი ბირძნული ასო (ჭ შ), ერთი რუსული (ш); და ერთი არაბული (ف).

1. მარტივი ბგერა გამოსატყობა მარტივი ასოთი, ხოლო რთული ბგერა რთულით.

2. ბგერები იყლფა მარტივი (ერთნიშნის), ორშედეგნილინიან (ორნიშნის), სამშედეგნილინიან (სამნიშნის) ბგერებად — რიცხვითა კოფრული სისტემათ გამოსატყობის ანალიტიკურად (ერთბულები, ათბულები, ასბულები). ერთბულის რიგის ექვსი ძლიერი თანხმონებია: t d შ, k g q; ცხრა სუსტი თანხმონებია: ნაღის რიგისა: s-z; ш-ქ; h-ყ; w, y, f ძლიერი თანხმონებები დირთავენ სუსტებს და ქნიან ათბულებს, ასბულებს და ა.შ. სუსტი თანხმონებებიდან ოთხი (s-z, ш-ქ) ერთვის წინაენისმიერებს (t d შ), ხოლო სამი (h ყ f) — უკანაენისმიერებს — შესაბამისად: მულერი სუსტი მულერი ძლიერს, ყრუ — ყრუს. W y დართვიან ძლიერებს ჯნურნივლად მათი მულერიობა — სიყრუისა. ავტორით სიბზანტეებია s z ш ქ, ხოლო h ყ f y — სქირანტები.

გამომყენებულა დიკრიტიკული ნიშნები. S ან h თანხმონების შედეგნილინიან წარმოდგენილია ასოს თავზე წერტილის დასმით (ˆ), ш ან f — ასოს ქვეშ წერტილის დასმით (˘). Z ან ყ თანხმონების შედეგნილინიან წარმოდგენილია ასოს თავზე კუთხის დასმით (˚);

ქ ან ყ -ს — ასლის ქვეშ კუთხის დასმით ($\bar{\alpha}$). ჰაჭარა წრე ასლისთან ($\dot{\alpha}$) წარმოადგენს თანხმოვნის დაბოლოებას; კბილავი — ჰაღაჭარა ($\dot{\alpha}$). მოყვანილია ნიშნუები აფხაზური ბგერების დამწერლობისა.

ბ შ უ ლ ნ ი
მარტივი

	t	k	d	g	..	წ	q	
სიბილანები	შედეგნილი (ბშულნი)						სპირანები	
ჰ = s	ḥ	k				ḥ	q	[h =] ḥ
ჟ = z			ḍ	g				[ɣ =] ḥ
ჲ = u	ḥ	[k]				ḥ	[q]	[ɣ =] ḥ
ჳ = j				ḥ				ḥ = ḥ

41. М е р е л и გ ზ ე, И. В. — 3 в у к о в о й с о с т а в и з е с к о г о (г у г о ო ო ს კ ო გ ო) ა ზ თ კ ა (913 თ კ ი მ თ ა მ ე ნ ი ე, ህ I - ህ II, 231-250).

ღიღღური ენის ბგერითი შედეგნილობის სურათი დასახი-
თება. ცნობები ღიღღური ენის შესწავლის ინტერნოდან. წინანდელ
მკვლევართა (ერყერტის, სტარჩივსკის, სერკაქოვსკის) კრიტიკა.

ბგერითი შედეგნილობის შესრუტ სირთულეს მსოლოდ თანხ-
მოვნები შიგაყვენ, ღიღღური ენა ხმოვნებით შედარებით ლარი-
ბოა. ხმოვნებიდან დასაყლებულია: a, e, i, o, u (ä, ö, ü); მარტივი

თანხმობანი 22 და რთული თანხმობანი 13. ϕ არ გვხვდება რუსულადან წასვსებზე სიტყვებშიც კი. მის მაგივრად არის, ფ. დადასტურებულია ორგვარი ψ -ს არსებობა. დიდუროს ბგერითი შედგენილობა შედარებულია ქართულთან და სომხურთან. აღნიშნულია ბგერები, რომლებიც ქართველურ ენებს არ გააჩნია (მაგ., ლაჭრალური აფრიკაჟები). დიდუროს ბგერითს სისტემას აკლია \underline{d} და \underline{g}

თითოეული აღწერილი ბგერისათვის მოცემულია მრავალი მა-სალს ცალკეული სიტყვების სახით. ბოლოს ორი ჭაბულა: I. თანხ-მობანთა (ქართ. შიქრბასი და მ. ჩხაიძის მითითებით), II. ცუზუ-რი (დიდურო) ენის ბგერითი შედგენილობა. სწავლასწავ ავტორების ტრანსკრიპციითა და ქართული ანბანით. რწყმული მეთყვადების ნი-მუშები ლიტერატ. თარგმანითურთ.

42. Meillet, A. — Langues caucasique
méridionales. Les Lan-
gues du Monde.
Paris, 1924 (343, 344).

მოკლე დახასიათება ქართველურ ენათა ბგერითი შედგენი-
ლობისა: ავტორი დაძახასიათებლად თვლის კონსანანტიზმს, რომელიც
შეიცავს ხშულთა და აფრიკაჟთა სამ-სამ რიგს.

43. Сергученко, Г. — О чеченско-ин-
гушском консонан-
тизме („Языки Северно-
го Кавказа и Дагестана“,
I, 1935, 98-106).

კრიტიკა უხ და რისა (იხ. П. К. Услар, Чеченский
Язык, 1888г.) და სხვათა ჩაჩნური ენის ფონეტიკურ დაკვირვ-
ბათა. ხშულ-მსვლმნი p, t, k და აფრიკაჟები c č ჩაჩნურსა

და ინგლუმურში ფივიინვირები. ასპირაციისა ყრუ ხმადებში (p, t, k) და აფრიკატივებში (c, č) ლუდრე მივლით მთიან ჩაჩნურსა და ინგლუმურში, ვიდრე ბარში. დ ი რ ი ს დაკვირვება-ნი ამ ენებში ვგრძობადი ხმადებისა და აფრიკატივის არსებ-ბის შესახებ შესამჩნევბადია.

აღნიშნულია ორივე ენაში თავისებური ტიპის, „მკლერ ყვანხმადთა“ არსებობა; მათში არის აგრეთვე ორი ყვანხ თან-ხმლვანი-მკლერი და ყრუ, და ორი ყვანხ სპირანტი-ყრუ და მკლერი; ვიღარი ყრუ სპირანტი „ჲ“ ჰგავს არაბულ ჯ, სოლლ გჰ გამოსახვას ვიღარ ყრუ სპირანტი; q არის ვიღ-არი ყრუ ხმადი. ორივე ენაში გვაქვს d, ჯ როგორც დამოუკი-დებელი ფონემები. ინგლუმურ f=ს ჩაჩნურში შეესაბამებდა ო ან h, მაგრამ ჩაჩნურშიც იწყება გავრცელებას f-სიფყვათა გარკვეულ წყებაში. ავტ. იზიარებს ტ რ ლ მ ბ ე ტ ი ს აზრს, რომელიც უარპყლფს ჩაჩნურში ლფრად სპირანტი (ლ) და ყრუ ო -ს (ლხ) და h-ს განხილავს ო -საგან დამოუკიდებლად.

ავტ. აღნიშნავს ჩაჩნურსა და ინგლუმურში ნაზალიზებული ხმდებობის არსებობას (ā, ē, ī), რომლებიც ზოგჯერ გვავიცი-ბიან a, e, i-ს ხასით. მთლმადია ჩაჩნურ და ინგლ-უმურ თანხმლვანთა კლასიფიკაციის ცხრილი.

44. Сергюченко, Г. П. - Об аффрикатах (Сборник
 глукт ах (Сборник
 „Исследования и др. Матри“,
 1938, 244-257).

აბასთა ძირითადი მასა ცხვრლობს ჩიქტიშეთის 12-სა და ყარაჩაი ავტ. ოლქის 2 აუღში (დასახვადებელი აუღები შე-ნიშვნაში). აბასური ენა იყლფა ორ დიადქტად და რამდენიმე კი-ლდე და კილვავად. სუსტადაა განვითარებული (ისე როგორც აფრიკატივი) ვლადიში, სამავიერდე მდიდრადაა წარმდეგენილი თანხმლვანი. ხ მ ლ ვ გ ბ ი: ძირითადი ხმდებობა a (მლდეტ-ის) და ე. აბასურში ჩიქტიშეთის მდიდრება ვლადიში.

დ ი თ ო ნ გ ა ბ ი : $\alpha\gamma - \alpha\omega -$, $\psi\theta -$, $\vartheta\psi -$, $\omega\theta -$, $\theta\omega$,
 რამდენიმე სალიტერატურო ენაში ხშირად ვადმოიკვამ ასე:
 $\alpha\gamma \rightarrow \epsilon$; $\alpha\omega \rightarrow o$, $\psi\theta \rightarrow \iota$, $\vartheta\psi \rightarrow \iota$; $\omega\theta \rightarrow u$;
 $\theta\omega \rightarrow u$ (მოსამართლე ნომოლოგები). სალიტერატურო აბაზ. ენის
 საფუძვლად დაედო ფსიკო-ეტიმოლოგიკური კილეს თანხმობით
 სისტემა (მოსამართლე. ტაბულა). აბაზურ კილევებში წინა და უკან
 ნა ენის თანხმობები წარმოედგინოს სამ რივად: მარტოვი, ჰა-
 დატალიზებული - 11 (τ , μ , ρ , ϕ , κ , ζ , $\dot{\rho}$, $\dot{\kappa}$,
 $\dot{\phi}$, $\dot{\psi}$, $\dot{\iota}$, [ι]) და დაბალიზებული - 15 (γ , ω , θ , ρ , ϕ ,
 κ , $\dot{\rho}$, $\dot{\psi}$, $\dot{\iota}$, $\dot{\phi}$, $\dot{\kappa}$, ω , ψ , θ , ϕ). ვარდა უც-
 ხეობებისა და აფრიკატიზებისა აბაზურს აქვს ორი ყველაზე
 სპირანტი: \underline{f} , \underline{h} . დატალიზებული ბგერა ოთხია: ნარნარა - ℓ , ორი
 ნაქცელაზონი: მკლერი - ℓ , და ყრუ - \underline{h} (და ყველაზე - \underline{h}).
 შუაენისმიერი - სამია. ფსიკო-ეტიმოლოგიკური კილეს ანალიზით
 ხორხის მიერი სპირანტიზები: მარტოვი - γ , τ , დაბალიზებული -
 ω , θ და ϕ აბაზურში 12 გემინირებული ფონემოლოგიკური თან-
 ხმობია. შუაენისმიერი კილეს ორი დიფთონგის ნომოლოგები. კო-
 ბინური კილეს საერთო იგივე ფონემოლოგიკური სისტემა აქვს, რაც
 ფსიკო-ეტიმოლოგიკურს; ქვად ენისა და „კრანსტონსტრუქტურის“ აუ-
 დების კილევებში დაკარგეს დაბალიზებული წინაენისმიერი სპი-
 რანტიზები γ , ω და აფრიკატიზები: $\dot{\rho}$, $\dot{\psi}$, $\dot{\iota}$ და შუაენისმიერი
 ისინი მარტოვი: γ , μ , $\dot{\rho}$, $\dot{\psi}$, $\dot{\iota}$ (ნომოლოგები). ისინი დაკარ-
 გა ნარნარის ფსიკოლოგიკურ. აფრიკატიზების კილეს ანალიზით
 სამი კობინირებული დაბალიზებული აფრიკატიზები: $\dot{\rho}$, $\dot{\iota}$, $\dot{\psi}$.
 სხვა დიფთონგებში იგივე შუაენისმიერი $\dot{\rho}$, $\dot{\iota}$, $\dot{\psi}$ -თი; ტრანსპონ-
 რის კილევებში მათ შუაენისმიერი აკვინტური დაბალიზებ-
 ბული აფრიკატიზები: $\dot{\rho}$, $\dot{\iota}$, $\dot{\psi}$ (ნომოლოგები). აფრიკატიზების კილეს
 ტრანსპონური კილესგან განსხვავდება ხორხისმიერი მიკლერი სპი-
 რანტიზებისა (γ , ω) და ყველაზე (ϕ) უქცელაზონი ტრანსპონური კი-
 ლების ℓ $\dot{\rho}$ -ს შუაენისმიერი აკვინტურის ყველაზე $\rho\tau$. მარტოვი
 ჩვეულებრივ ძირისკენ ხმობა.

45. Sommerfelt, Alf. - Les anciens caractères du système vocalique tchétchène - ingouche - bats (Atti del III Congresso Internazionale dei Linguisti, Roma, 1933, XI, 395-397).

ჩრდილო-აღმოსავლური ვგუფისკავკასიური ენები ძალიან ახლო ენათესავებიან ერთმანეთს, კერძოდ - ფონეტიკური სისტემითაც. სამივე ენისათვის მნიშვნელოვან მახასიათებლებს წარმოადგენს აგრეთვე ასლა-აღვიღობრივი; მხაროდ ბაქბიურისათვის არა. სამივე ენის ფონეტიკური სისტემები წარმოადგენს ერთი ბირვანდელის განვითარებას. თანხმობათა სისტემაში მათ თითქმის ერთნაირი აქვთ; განსხვავებათაგან აღნიშნულია: ბაქბიურის ყველშელები ხმოვანთა შუა ან ხმოვნის შემდეგ წარმოდგენილია ჩაჩნურში და ინგუშურში მჟღერივით; ინგ. ჩ = ს || ჩაჩნ. და ბაქბ. h; ჩაჩნ. და ბაქბ. st კომპლექსი > s ინგუშურში. ბაქბურში არ იციან რაოდენობითი განსხვავება, ხელა ჩაჩნ. და ინგუშურში არის.

ბაქბურის ხმოვანთა სისტემა მარტივია:

a	
o	e
u	i

ჩაჩნ. და ინგუშური უფრო რთულია; მათში გვაქვს დიფთონგები uo, ie, ue, ui (იწერება დიფთონგურად ie, o, ö, ü), აგრეთვე ä, განსხვავებული e-საგან მით, რომ ä არ არბილებს წინა თანხმოვანს.

შესაძლებელია ასეთთა:

ä ბაქ.	o. ინგ.	ა მოკლე,	ა,	oa ვრძელი
ö	a (au)	o		oa
ü	o	ü	o (o)	
e	a	ä		
e	a	e		

მოტონილ მრავალრიცხოვან მადალითებში ცალკეად ჩმოვანთა შე-
დაკების გზით ავტოროი ადვანს შემდევ შესაჭყვიისლებბს:

<u>ჩაჩბ.</u>	<u>იბვ.</u>	<u>ბაბბ.</u>
a	u	a
ā	{ a 0a	a
o	o	a (au)
ō	oa	a (au)
uo	o(uo)	o
uō	o(uo)	o
e	e	a
ē	e	a
ie	i, e	e
iē	i, e	e
ä	ä, a	a
ö	ö, a	a
ü	i, u	u
ü	i, j	u
ö	e, o	o (a)
ō	e, o	o (a)
u	u	u
ū	uv	i
i	i	i
ī	i, j	i

ხლოდ ყვადა ეს დაყვანილია ჰირვადლი ხლოთ ხმოვნის სისჭრ-
მამდის:

a	
o	e
u	i

რომელთაგან წარმოქმნილია დაწარჩენები, მსგავსად გერმანადი ვნე-
ბისა, ვადანმოვნების გზით.

შემდეგ თავში მოცემულია სამივე ენის თანხმლვანთა შესაფუძვინობანი ჭაბუღებში—ცალკე ენისათვის ცალკე. მოცემულია აგრეთვე, ჭრებუცკონის მისეღვით, თანხმლვანთა სისჭრემა სიტყვის თავში და ბოლოში.

შეღარებულია სამივე ენის სიტყვები, რომლებიც შეიცავენ თავკიღ-ღარ თანხმლვანებს (ხშუღებს, ნასეღარხმლვანებს, ნარნარებებსა და ნაშაღებს) და დღგენიღია შათი შემდეგი ძიღითადი შესაფუძვინობანი:

<u>ჩაჩნ.</u>	<u>იგ.</u>	<u>ბაღბ.</u>
ბ	ბ	ბ
ბყ	ბხ	ბხ
d	d	d
(dy)	dh	dh
გ	გ	გ(კ ^რ)
პ	პ	პ ^რ
პა ^რ	პა ^რ	ph
t	t	t ^რ
(tა ^რ)	tა ^რ	th)
კ	კ	კ ^რ
(კ ან kh)	კ ან kh	kh)
ყ	ყ	ჟ
(ph	ph	პ)
th	th	t
xh	xh	კ
qh	qh	გ
,	,	,
ყ	h	,
z	z	ჟ, z
zy	zh	—
c	c	c
ca ^რ	ca ^რ	·ch
ch	ch	ჟ

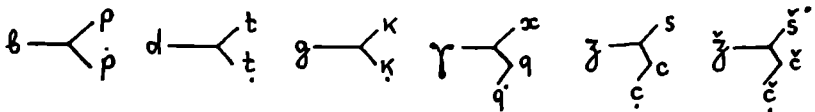
Բ.Ս.Բ.	ոճ.	ձև.
ž	ž	ž z
žy	žy	—
č	č	č
(čy	č(ա)	—
չh	չh	չ ^h
s	s	s
st, i	s	st, s
š	š	s ^h
gh	gh	g ^h , l
x	x	x, g ^h
h	(եջանոսի քոն)	h
x ^h	x ^h	h(i)
j	j	j
j ^h	j ^h	j ^h
v	v	w
v ^h	v ^h	w ^h
l	l	l
(ռ	(ռ)	—
m	m	m
my	m ^h	m ^h
n	n	n
ny	n ^h	n ^h

Թրանսլիտերացիայի օգնությամբ օգտակար է թարգմանաբանության զարգացումը:

Եջանոսի	Իջանոսի	Իջանոսի. Իջանոսի	
	Ի, ր, ը	Ի ^h	ր ^h
Իջանոսի	դ, տ, զ	դ ^h	տ ^h
	ց, ք, ց, ց, ց	ք ^h	ց ^h
Իջանոսի	ո	ո ^h	

დენტ. აფრიკატები	$\left\{ \begin{array}{l} \text{ჭ, ც, ც} \\ \text{ჭ, ც, ც} \end{array} \right.$	<u>ჩვეულებრივი</u>	დმჟაფიკ. ქალაქ.
			$\frac{\text{ჭ}^{\epsilon}}{\text{ჭ}^{\epsilon}}, \frac{\text{ც}^{\epsilon}}{\text{ც}^{\epsilon}}$
სპირანტები	$\left\{ \begin{array}{l} \text{დენტ. სისინ.} \\ \text{დენტ. შიშინ.} \\ \text{გაფარ} \\ \text{ლარინგ.} \end{array} \right.$	$\begin{array}{l} s \\ \text{შ} \\ \gamma \\ h \end{array}$	$\begin{array}{l} s^{\epsilon} \\ \text{შ}^{\epsilon} \\ x \\ h^{\epsilon} \end{array}$
ნახვარ-ხმოვნები		w, j	w ^ε , j ^ε
ნარნარანი		l (r ?)	—
ცხვირისმიერნი		m, n	m ^ε , n ^ε

ხმოვლები და სპირანტები ქმნიან სამ-და ოთხ წევრიან შემდეგ კორელაციურ ჯგუფებს:

დმჟაფიკური ქალაქები ქმნიან შემდეგ წყვილად ჯგუფებს:

ბ: ბ ^ε პ: პ ^ε	დ: დ ^ε ტ: ტ ^ε	კ: კ ^ε	ჭ: ჭ ^ε ც: ც ^ε	წ: წ ^ε ჭ: ჭ ^ε	ჯ: ჯ ^ε ჩ: ჩ ^ε
ი: ი ^ε ვ: ვ ^ε	მ: მ ^ε ნ: ნ ^ε				

შემდეგ განხილულია თანხმოვნები ხმოვანთა შუა. მიმოთვალილია დამატებითი ლიტერატურაზე.

(გაგრძელება იქნება).

47. Troubetzkoy, *N-Langues caucasi-ques septentrionales. Les langues du monde,*

Paris, 1924 (327-42).

ჩრდილო კავკასიურ ენათა ზოგადი დასასიათება, კერძოდ
 მათი ფონეტიკური თავისებურებანი: თანხმოვანთა სიმდიდრე;
 სიმრავლე დაბილიწებულ თანხმოვანთა, სპირანტებისა და ლაქრად
 აფრიკატთა. ალმოსავლურ-კავკასიური (ჩაჩნურ-ღოზლური) ენები
 გაურბიან თანხმოვანთა თავმოყრას, ხმოვანთა სიღარიბე, მასვი-
 ლი სუსტი ექსპირატორულია. ავარულ-ანღურ ჯგუფს გააჩნია ვე-
 ლარი აფრიკატები და სხვადასხვა სახის ლაქრადი თანხმოვნები.
 ლაკურ ჯგუფში-ხმოვანთა სიღარიბე, ქვენდოცოა გემინატიონადმი.
 სანურის ჯგუფში-ფონეტიკური (და მორფოლოგიური) სტრუქტურ-
 რის გამარტოება. კიურულს ახასიათებს მუშად ძლიერი ექსპირა-
 ტორული მასვილი, ხშირად სიჭყვის მერე მარცვალზე; მასვილი
 გავლენას ახდენს როგორც ხმოვნებზე, აგრეთვე თანხმოვნებზედაც.

დასავლურ კავკასიური (= აფხაზურ-ჩერქეზული) არ გაურბის
 თანხმოვანთა თავმოყრას; მას აქვს დაბილიწებული ფინიან თანხ-
 მოვნები, თითქმის უცნობი ჩაჩნურ-ღოზლური (ვარდა ტაბასარანუ-
 ლისა) ენებისათვის; აფხაზურისა და უბიხურს აქვთ დაბილიწებული
 ვარიანტები.

48. Trubetzkoy, N. - Les consonnes la-
 térales des langues
 caucasiennes-septentri-
 onales (Bull. de la soci-
 été de linguistique de Pa-
 ris, 1922, t. 23, 184-204).

ა. მიუხედავად მითითებით ავტორი ამტკიცებს, რომ ჩრდილო კავკ-
 ენათა მუდარებიოთი ვრამატივის ვარეში, ერთი მხრით, და ქართვადურ
 ენათა-მერე მხრით, არა აქვს არავითარი მუცნიერული ლირებუ-
 ლება ცალკეულ სიჭყვანთა მუქირისპირებას ამათუომ ვნდენ. ხანამ
 ეს არ არის ვაკეთებელი, მუშადებელია დაქარაკი ჩრდილო დასამხ-
 რეთ კავკასიურ ენათა ნათესაობის შესახებ. სპირიტოა მუდარებიოთი
 ფონეტიკით დაწყება. ავტორს წარმოდგენილი აქვს ჩრდ. კავკ. ენათა

შემდეგი კლასიფიკაცია: 1. აბაზგურ-ჩერქეზული ანუ
 დასავლურ-კავკასიური (ჩერქეზული და ყაბარდულ-
 დი), უბიხ-და აფსარ; 2. ჩახჩხურ-ღეზულური: ჩახჩხური,
 ჰგუფი (ჩახჩხ., ბაბ., ინგუშ.), ავარულ-ანდოური ჰგუ-
 ფი (სუხმური, ანდოური, ბოთლიხური, ლოლბერული, კარაჭაული,
 ახვანური, ბაგურაღელური, თინდიური, ჭამბალური, ხვარჭული, დი-
 დოური და კაპუჭური); 3. აჭური ჰგუფი, აჩჭალი,
 დასავლური (ხორვათური, აჭარური, კაიშაღური და კაბაჩი-
 რი), სამურის ჰგუფი (კორაული, ალაღური, ფაბასანანული, რაჭა-
 ლური, წახურული, ბუღურული და ჯეჯური), აჭური და ხინალუგური.

მოსამილენი თანხმობანთა ტრანსკრიფცია: ᚑ - მულერი ვა-
 ლარული სპირანტი; ᚒ - აგრეთვე უღრავადარული; ᚓ - ყრუ ვალ-
 რული სპირანტი; ᚔ - აგრეთვე უღრავადარული; ᚕ - ყრუ ქრეპა-
 დარული სპირანტი; ᚖ - ყრუ ვალარული სპირანტი; ᚗ - აგრეთვე
 უღრავადარული; ᚘ - ვალარული ცხვირისმიერი; ᚙ - ქართ. ძ, ძ'-
 ზ; ᚚ - ც, ᚛ - ჩ; ᚜ - მულერი, ᚝ - ყრუ დარული სპირანტი; ᚞ -
 მულერი დარული აფრიკატი; ᚟ - აგრეთვე ყრუ; ᚠ (არაბ. ain);
 ᚡ - არაბ. ჰამზა; ᚢ = არაბ. ჯ; ᚣ = ინგ. W; ᚤ - სპირანტი W
 და ზ-ს შორის; ᚥ - სპირანტი (ტ, ჟ...), წარტილი ასეთ ზევით ან
 ქვევით-სიმბოლოა დარული (ტ, ჟ).

ავტორი ჩერეხა სპირანტი და აფრიკატი დარულია, რამ-
 დებიც ჩრდილ-კავკასიური ენათა თავისებურ ბგერებს წარმოადგა-
 ნენ; ისინი ქირვალად რთულ ბგერებად გვაჩვენება (წლ, ტლ, ან ალ,
 კლ), ნამდვილად კი სპირანტიანი ფონემებია: დარული სპირანტები
 შემდეგია ამოსაჩვენებელი ქარის წახურისა ენის გვარდსა და დოყას
 შორის. ჩამოთვლილია ის ჩრდილ-კავკასიური ენები, სადაც ისინი
 გვხვდებიან; ყვალა სხვა ენებზე უფრო სრულად ისინი წარმოადგა-
 ნილია სუხმურში: ყრუ აფრიკატი ᚟; ყრუფონიტიანი სპირანტი
 ᚡ; არაფონიტიანი ყრუ მთავრ სპირანტი ᚛ და აგრეთვე ვრძელი
 ᚛ ᚛.

ავტორი აღარებს დარულ თანხმობანთა შემსვლელ დარული
 მასალას ან მათ შემსვლელის სხვადასხვა კავკასიური ენებიდან

ა) ავარზული: სუნძიური, ანწიურსური და სსვა.

ბ) ქვემოანდოური: ანდოური, ბოთლისური, ლოლობერიული, ჯარა-
ჭაული, ბაგულაღური, ასვასური, თინდოური, ჭამბაღაღური.

გ) ზემოანდოური ანუ დიდოური: სვარზიული, დიდოური, ჯამჭ-
ჭური.

ყველაზე უფრო შესწავლილია ავარზული (აუსარი, ურკოვი, ია-
კოვლივი, დირი). თანდათანობით ავარზულის ჩქამიერ თანხმომავნთა სის-
ტემის შემდეგი ტაბულა: (იხ. რუსული ტრექტი).

სასწავლოება „**нодгoртамнхн**“ (მკვთარები, აბრუქტივები) იგულისხმება არტოკულაგოა სახმო სიმების დაკავშირებისას, სოლო სასწავლოება „**годгoртамнхн**“ იგულისხმება არტოკულაგოა სახმო სიმების ლიპობისას. „გემინაგოა“ არამკვთართა არტოკულაგოისა აღ-
ნიშნულია ქოროზონტული სწოთ ასწო. „მოკლე“- spiritus asper ასწო ან ასოს შემდეგ; Zž ყოველთვის გემინირებულა, ხდჳ-
-ყოველთვის მოკლეა. მარტოვი მკვთარები გემოლოგებულა ასოს ქვემ
ერთი წურტილის დასმით, გემინირებულნი-ლოით. შემომავნაში ნაჩვე-
ნებოა ავარზულის დანარჩენი ბგერები: **р л н**, „ნასწავნად სპირან-
ტაბი“: **W, j, h, ’** (ქ.მწა), **h** (არაბ. **ح** და **خ** („ახ“). აღნიშნუ-
ლია განსხვავება თანხმომავნებში ავარზულსა და ქვემოანდოურს შორის.

ავარზულ-ანდოური ენათა მთელს სისტემაში არსებობს დაქირის-
ქირება: ა) მულორთა და ყრუთა, ბ) „არა მკვთარობისა და მკვთარობ-
ბისა და გ) გემინაგოისა და სიმოკლისა; სწოლოდმსკლეტები-მსოლოდ
„**ა**“ და „**ბ**“; აფრკვატებში-მსოლოდ „**ბ**“ და „**ბ**“ (ყველა აფრკვატი
ყრუა), სპირანტებში-მსოლოდ „**ა**“ და „**ა**“. „**ა**“-სა **ა** „**ბ**“-სფრ-
-ზოლოდგოა ცნობილია, მავრამ არაა ნათელი, „**გ**“ რაოდენობით გან-
სხვავებულა, თუ განსხვავებულა წარმოების ადგილით. სკობს ეს
გამოიჩვენებს ადგილი, მავრამ შესაძლებელია ეს მათი განვითარე-
ბის შესწავლის გზით ცალკე ავარზულ-ანდოურს ენებში; ავტორი
ასეც იქცავა.

„გემინირებულნი“ სპირანტები უფროსად ავარზულ-ანდოურებ-
ში იწარმოებენ ქირვალადს თვისებას, რადგან შესაფრვისი „მოკლეობი“
წოვიერთ ენაში გადადის **h**-ში; მაგ. დავრადი სპირანტი **ჩ** ბოთ-

ღიხურში და ბაგუდალურში ვადადის h -ში: ავარ. $\eta'ab$ 'ხამი': ბოტლ. $hamb$, ბაგ. $hamb$ და ა.შ.; გემინირებული η -ს არ ახსნისთვებს ასეთი ვადასვლა. თინდიურში და ჭამადალურში $\check{s} > h$ (მცემალით მავალით), ხოლო გემინირებული \check{s} არ იცვლება თინდიურში. ბაგუდალურში $\check{x} > h$, ხოლო გემინირებული \check{x} არ იცვლება ბაგუდალურში. $\check{x} > h$ სქონდა ე.წ. ანტიკონტრასტული (მცემალით მავალით) ამასთანავე დაკავშირებული ავარულში \check{x}' და $\check{s}' > \check{x}$; თანამედროვე ავარულში „მოდე“ \check{s}' -ს არასებობა აიხსნება მისი მცემალით \check{x} -ე; კარაგაულში $\check{x}' > \check{x}$. წინათ ავარულს ქქონდა ტენდენცია \check{s}' და \check{x}' -ს ისეთს h -ში ვადასვლის, რომელიც არ იყო იდენტური წინამდებარე h -ს: იგი იყო შედარებით ვრცელი \check{x} , რომლის არტყალადაც იყო იყო ე.წ. მისგან ნაწილობრივ მივიღეთ წინამდებარე h , ნაწილობრივ - \check{x} . ეს ქრონიკა („მოდე“ სქონდა ტენდენციის ვადასვლა h და \check{x} -ში) არ შეესაბამება მსოფლიო რამდენიმე ენას (ანდოურს, ლეონტოვოურს ქქონდას), ხოლო \check{s}' არსად არ ვადასვლა h -ში.

„გემინირებული“ სქონდა ტენდენციის ვადასვლიდან არამყვეთერ აფრიკატივში; გემინირებული აფრიკატივებს დიდი აკუსტიკური მსგავსება აქვთ ყურად გემინირებულ სქონდა ტენდენციას. თუ მავადარებო ავარულს სსვა ენებს, ვნახავთ, რომ ავარ. „გემინირებული“ არამყვეთერი აფრიკატივები წარმოშობილია ყურად „გემინირებული“ სქონდა ტენდენციისაგან. მაგ. ლეონტოვი აფრიკატივი \check{x} (რომლისადა აფრიკატივი წინათ მცემალით თვლიდა ვრცელი სქონდა ტენდენციის, ხოლო ავარ. ვრცელი η -ს თვლიდა მოდე არა აფრიკატივი სქონდა ტენდენციის-მინიმუმ, გვ. 15) მიღებულია სქონდა ტენდენციის η -საგან. ეს უკანასკნელი წარმოშობილია ქრონიკისაგან კავკასიურ „გემინირებული“ წინამდებარე სქონდა ტენდენციის \check{x} -საგან: ავარ. \check{x} *am*: ალურ. \check{x} *am* რუტ. \check{x} *am* *l* („*amgkhin*“) და ა.შ. ავარ. \check{x} მიმდინარეობს ძველი \check{s} -ის $q\check{x} < \check{x}$. ზურავიანული ავარულის ღრი აფრიკატივის $K\check{x}$ და \check{s} -ს წარმოშობა.

ყურად გემინირებული სქონდა ტენდენციის (ანტიკონტრასტული აფრიკატივის) ადგილი აქვს არა მსოფლიო ავარულში, არამედ სსვა ავარულ-ანდოურ ენებშიც; მათი წარმოშობის ქრონიკები არაა ვრცელდება.

საწინასაღმდეგო პრინციპები — „მოკლე“ აფრიალებს სპირან-
 ტრისაჲს, ე.ი. ვადასვლა ასეთი აფრიალებების „მოკლე“ სპირან-
 ტრებში ახასიათებს ვარდა ახვანსურისა, ყველა ავარულ-ანდორ
 ენებს მეტ-ნაკლებად. პირველადი „მოკლე“ აფრიალები q^{h} ახვანსურ-
 ში არ იცვლება, სხვა ენებში ვადადის h - ში. ახვანსური ამ შემ-
 თხვევაში ეგას განვითარების უფრო დაბად საფეხურზე, რაც ჩანს
 მისი ლაჲრ, ღარზე და ჩანსურ ენებთან შედარებითან (მაგალითე-
 ბი). „მოკლე“ C^{h} ავარულის დიდიფორმში არ იცვლება, ანსურში $\text{C}^{\text{h}} > \text{C}^{\text{h}}$;
 ქვემო ანდორში $\text{C}^{\text{h}} > \text{C}^{\text{h}}$ (არა ახვანსურში). მოცემულია მაგალითები.
 ჭამალაურში „მოკლე“ $\text{C}^{\text{h}} > \text{C}^{\text{h}}$. სხვა ენებში უცვლილია. „მოკლე“ და
 „გემინირებულ“ $\text{C}^{\text{h}} \text{ ახვანსური } \text{C}^{\text{h}} \text{ თანხმ } \text{C}^{\text{h}} \text{ მ } \text{C}^{\text{h}} \text{ ან } \text{C}^{\text{h}} \text{ თანხმ } \text{C}^{\text{h}} \text{ ან } \text{C}^{\text{h}} \text{ თანხმ } \text{C}^{\text{h}}$ (არგადი სახე-
 წოდება სპირანტებისა და აფრიალებების, ავტორის მიერ წოდებულნი)
 დაპირისპირების განსაკუთრებულ საინტერესო მასალას იძლევა ახვანსური,
 სადაც „მოკლე“ ხასურს თანხმობების C^{h} რიგი C^{h} რიგს და პი-
 რიქით, ყველა „გემინირებულნი“ $\text{C}^{\text{h}} > \text{C}^{\text{h}}$ რიგს (მოცემულია მაგალითები).

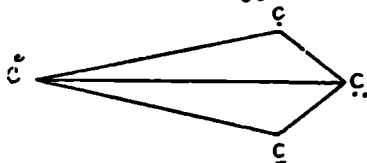
ყოველივე ამისაგან ავტორს გამოჰყავს დასკვნა, რომ ავარულ-
 ანდორში „მოკლე“ ხასურს თანხმობათა განვითარება ხდება
 არც ისე უდაბლი „შესუსტების“ მიმართულებით, რამდენ-
 ნადაც ადგილი აქვს „მოკლე“ აფრიალებს სპირანტრისაჲს q^{h} „მოკ-
 ლე“ ყრუ სპირანტთა ფორმებში h - ში ვადასვლას; აგრეთვე „მოკ-
 ლე“ C^{h} რიგის C^{h} რიგში ვადასვლას ახვანსურში. პირიქით, „გემინირე-
 ბულ“ ხასურს თანხმობათა დიფორმებას აქვს ადგილი ავარულ-
 ანდორ ენებში, რამდენადაც „გემინირებულნი“ სპირანტი C^{h} აფრიალები
 და „გემინირებ.“ C^{h} რიგი C^{h} რიგს. ასეთი დაპირისპირებათა განვითარება
 აუხსნელია, სანამ ვეგავართ სიგრძის საფუძველზე და არა ხა-
 მიუყვადოთ ორგანობის მოქმედებისა და მდგომარეობის საფუძველზე.
 „გემინირებულ“ თანხმობათა წარმოქმნისას ორგანობები უფრო მე-
 ტადია დაჭიმული და ნაპირი ხასურისათვის უფრო ვიწროა, ვიდრე
 „მოკლე“ თანხმობათა წარმოქმნისას. ამიტომი ტერმინი „გემინირე-
 ბული“ საჭიროა შეიკვდილოს ტერმინით „ძლიერი“, „დაჭიმული“, ან
 „ვიწრო ნაპირი“, ხოლო „მოკლე“ უნდა შეიკვდილოს ტერმინით:
 „სუსტი“, „ღუნე“ ან „ფართო ნაპირი“. სიგრძის მისედვით

მათი განსხვავება - მეორე-ადი მოვლენაა. მათ "მონის განსხვავება ანტიკვალატივის დაჭიმულობაში"; "ანადაჭიმულობა" თან ახლავს ას-ქონატი, რადგან სიმბო "მე" არე მიჭამდაა ლის, ვიდრე "დაჭიმულობა" წარმოთქმისას. ავტორი დასაბუთებს დაკვირვების სიმბოლოზე, რამდენადღაც უცხო დამკვირვებელი უფრო იოლად აღიქვამს მეორედ აკუსტიკურ მთავრებებს (სიგრძეს, ასქონატივის), ვიდრე ძირითადად ("დაჭიმულობა", "ანადაჭიმულობა").

მეორე მთავრებს ახსენა "მოკლე" და "გვიწინიკრებულობა" დაქონისქონებზე დახარჩუნებულნი ("დ" და "ბ").

ავტორი-ანტიკვალატივი აფრიატები მსოფლიო ყრუა განსხვავებით სპირანტებისგან, ისინი "შესაძლებელია. იყოს ავტოთვით მკვთებში (ანტიკვალატივი), რომელთა წარმოთქმისას ამონა-თქვადი ქაერი მსოფლიო და წინედა აღიჭრამ სუსტის; ამდენად ხმების სკლამა რამდენიმედ გაძნელებულია; ამის გამო მკვთერი აფრიატები ანასოდეს არ გადადის სპირანტებში (ე. ი. არ ქაერგავენ თავისი ხმულობის ნაწილს). ასევე დასადაა ც და ჯ სპირანტული ნაწილი მკვთერთა უფრო მოკლეა, ვიდრე ანამკვთებში-ქაერის ნადაი მით უფრო ნაკლებია, რამდენადღაც მოკლეა მანძილი ყრუხმისა და ქონში ხმების "მონის"; მაგ. გქ-ს სპირანტული ნაწილი იმდენად მოკლეა, რომ ისმის თითქმის ერთი ხმადი, ხოლო ხმის ისე გაძნელებულია, რომ უფროერთ ქვამთ ანტიკვალატივი ენებში "გქ შესაქვლია ყრუისმიერ" ან ე-ღ, რომელიც ბოთლის-ქონი გვაძლევს უ-ს (მაგალითები).

ანამკვთერი სუსტი აფრიატები (ს, ც, გ; გქ) ანასოდეს არ იტვლებიან ძლიერებით (ც, ც, გქ), ხოლო მკვთერი სუსტებს (ც, ც, გქ) აქვთ უფროერთ ტრენდისა იქსენე ძლიერებად: ც, ც, გქ (მაგალითები). აფრიატების სუსტი ანტიკვალატივისას არ ხდება გადასვლა ანამკვთერისა მკვთებში ან ქონიქით, ხოლო დაჭიმული ანტიკვალატივისას ადგილი აქვს გადასვლას (მაგალითები). აქედან ავტორის გამოქყნის დასკვნა, რომ სუსტი ანამკვთერი აფრიატები მიჭამდა (აკუსტიკა, ანტიკვ.) დაშორებულნი დახარჩუნნი სპირანტისგან, ე. ი. ძლიერი და სუსტი მკვთებლისა და ძლიერი ანამკვთერებისგან; სქამატიკად:

მოცემულია ფიზიკოლოგიური ხასიათის ახსნა სხვადასხვა აფრიკატებისა სხვით სიმების მოქმედების განხილვისა და მისი პირის არფიკატისათან დამოკიდებულების საფუძველზე. ამ ნიშნაგზე ახსნილია ვარიანტები და ბგერათა ცვალებადობა. დასკვნაში ავტორი იძლევა ავარულ-ანდოურ ხასიათს თანხმოდების გამოკვლევის შედეგებს:

1. პირის თრგანოთა მოქმედების (განსაკუთრებით ენის) მიხედვით ქვაქვს სპირანტები და აფრიკატები.

2. მდგნაყლები დაჭიმულობის მიხედვით - სუსტნი და ძლიერი.

3. ადგილის წარმოების მიხედვით - არამკვეთრები და მკვეთრები.

4. ხორხის მოქმედების მიხედვით: **ა**) სიმებშია არე თანთლე ლიას, სიმები არაა დაჭიმული, ჰაერნაყადი სწრაფია, **ბ**) სიმებშია არე თდნაჲ ლიას, სიმები ისეთ მდგომარეობაშია, როგორც „ა“-ში, ჰაერნაყადი ნელია, **გ**) სიმებშია არე სუსტად დაკვტილი, სიმები დაჭიმულია, ჰაერნაყადი ამოღის ნელია, სიმები თრთონ; **დ**) სიმებშია არე მჭკოლად დაკვტილია, ხორხი ამოწეულია, ჰაერნაყადი საყმაოლ სწრაფია; **ე**) სიმებშია არე ისეა, როგორც „ბ“-ს დროს, მაგრამ ხორხი ამოწეულია უფრო ენერგიულად, ჰაერნაყადი მუჟად სწრაფია.

პირველი სამი მდგომარეობა არამკვეთრთა წარმოქმნისას არის, უახანსკნელი ორი მდგომარეობა მკვეთრთა წარმოქმნისას. მესამედებელია ამათი კომბინაციის ცოხდევს **ბ**-სთან.

ენის დაჭიმულობის ორი ხარისხი როცა უერთდება ხორხის მოქმედების ხუთ მოქმედებას, მივიღებთ ბგერათა სხვადასხვა ფორმებს, რომელთაგანაც ფონემატიკურ როლს ასრულებს ხუთი (მოცემულია სქემა).

50. Трубецкой, N. - Die Konsonantensysteme der Ostkaukasischen Sprachen. Caucasica, 1931, Ff. 1-52.

ავტორი აღნიშნავს უხლარისა და დირის მიერ აღმოსავლურ-კავკასიურ ენათა სპეციფიკური ბგერების წერილობითს გადმოცემაში წინააღმდეგობებსა და არათანამიმდევრობას, რაც ართულებს ამ ბგერათა სწორ სინტაქსიზაციას. საჭიროა ზუსტი განსხვავება ფონეტიკურსა და ფონოლოგიურ განხილვას შორის: პირველი საჭიროებს ცალკედი შეფუძვლების ექსპერიმენტულ გამოკვლევას; მეორე შესაძლებელია ცალკედი წარმოთქმის უშუალო შესწავლის გარეშე ცერამატიკებასა და დექსიკონებში წყვეტილი კრიტიკით. ფონოლოგიის საგანს წარმოადგენს ბგერა - არა როგორც ფიზიკური ან ფსიქოფიზიოლოგიური მოვლენა, არამედ ფონემა. ე. ი. „Die im Sprachbewusstsein lebenden und sich in den Lauten phonetisch realisierenden Lautabsichten, die zur Bedeutungsdifferenzierung verwendet werden können. Nicht die phonetische Realisierung der Phoneme, sondern ihre gegenseitigen Beziehungen zu einander geht die Phonologie an. Die phonologische System einer Sprache ist das System der in dieser Sprache für die Bedeutungsdifferenzierung verwendeten Lautunterschiede“ (3,4).

შემდეგ მოცემულია ზოგადი დახასიათება აღმოსავლურ-კავკასიური ენების თანხმლვანთა სინტაქსის სტრუქტურისა: 1. პირველადთა და 2. მეორადთა.

1. თითოეულ აღმოსავლურ კავკასიურ ენაში ორი სახის თანხმლვანი ფონემებია: ს ო ნ ო რ ე ბ ი (2 ნარნარა, 2 ცხვირის მიერი და 2 ნახვარ-ხმლვანი) და ჩ ქ ა მ ი ე რ ე ო ; ჩაჩნურსა და ბაღბურს აქვთ ყრუ ნარნარებიც (ჩაჩნურში უ, ბაღბ. ლ), რომლებიც უპირისპირდებიან მჟღერებს. 2. ხმლვანთა წინ რეალიზება როგორც დენტალი, ხოლო თანხმლვანთა წინ-მათი კრიტი-

კულატიის ადგილის მიხედვით. ასეთ შეგუებას არა აქვს ფონო-
 ლოგიკური მნიშვნელობა. წარდგინდა ვნა (მაგ. ლაკური) ასხვავების
 ორ ცხვირის მიერ (m, n) მხლელ მხოვანთა წინ, დანარჩენ შემ-
 თხვევაში (თანხმოვანთა წინ და ბოლოკლერში) „ცხვირისმიერს სა-
 ვრთლდ“ (N), რთმელიტ რეალიზდება ქონილილილი; ლსდარი ჩაჩ-
 ნორში ადასტორებს მესამე ცხვირის მიერ (N₃) - თორქ „S₁ a₂ g₃ u₄
 n₅“; ნამდვილად ვი ეს ვარიატია ო - სი. ნახვარსმოცნებს W
 და j კავშირი აქვთ ვინც წმოდ წმოცნებთან: u, i, l, r, m, n მთად-
 ბულია მარტულვინობის ფუნქციას.

აღმოსავლურ-კავკასიურ ენებში ჩქამიერი ფონეტიკი ბევრი,
 და თვითრად მათგანს, სულ ცოცა. აქვს ორი ფონოლოგიკური ნიშან-
 თვისება: ნიშანთვისება არტოკულატიის ადგილისა და გვარობისა; ქი-
 ვალი შესაძლებელია შევრთებული იყოს მერის სხვადასხვა ნიშანთვი-
 სებასთან და ქირიქით. ყოველი შევრთება - განსაკუთრებულად ფონემა-
 ჩქამიერი ფონეტიკი ქქმნიან მწკრივებს საარტოკულატილ ა დ ვ ი-
 დის მიხედვით და კლასებს ს ა ა რ ტ ი კ უ-
 ლ ა ტ ი ლ გ ვ ა რ ე ბ ი ს მიხედვით.

მწკრივი ადგილის მიხედვით შვილი: ლბ. (p რივი), აქიკა-
 ლური (t), წინაღონსაღური (k), წინა სიბღანტორი (c), უკანა სი-
 ბიღანტორი (č), უკანა დონსაღური (q) და დარინგალი (h). არჭ-
 ულსა და ხუნძორ-ანღურს აქვს კიდეც ლტორალი (λ), უღურს-სა-
 შკალე სიბიღანტორი (č), ჭაბასარანულს-ღაბილ-სიბიღანტორი (č^o).
 ბევრს აქვს ემიფატორი ყელისმიერი („K₁ o₂ r₃ p₄ e₅ l₆ y₇ l₈ t₉ i₁₀ s₁₁ a₁₂ u₁₃ t₁₄ e“).
 მათი დაქირისქირება „დნიორქტივიკია“, ე. ი. თითოეული რივი
 უქირისქირდება ყველა დანარჩენს (ტორმინებში არაა გამოსატ-
 ლი აკუსტიკური ცნებები, რთმელთა მტრი არსებობი მნიშვნელო-
 ბა აქვს, ვიდრე მტორულს). ქირიქით: ნიშანთვისება ჩქამიერი ფონ-
 ემათა საარტოკულატილ გვარობის მიხედვით არის ცნება არა „დ-
 ნიორქტივიკი“, არამედ კონდილიტიკური, ე. ი. თითოეული კლასი საარ-
 ტოკულატილ გვარობის მიხედვით უქირისქირდება მერებს, ქქმნის რა
 ენობრივ ცნობიერებაში ყოველთვის წყვილს. აღმოსავლურ-კავკასიურ
 ენებში ჩქამიერი ფონემათა სისტემაში სამი ასეთი კონდილიტიკია:

1. დაძინისპირება ხმის წონაწილეობის მიხედვით („მჟღერ -
- ყრუ“), 2. ექსპირაციის მიხედვით („მკვებური“ და „არამკვებო-
რი“, ე.ი. „დახურული და ღია სახმელ სიმებით“), 3. ღრგანოთა
მიასწოვების მიხედვით („სპირანტი-ხშული და აფრიკატი“).
აქტიურია (ანუ „*meukmaalltigue*“) ამ კლასიფიკაციაში ცნე-
ბები „მჟღერი“, „მკვებური“, „სპირანტი“; პასიურია (ანუ „*meuk-
maallöse*“) „ყრუ“, „არამკვებური“ და „ხშული“.

აღმოსავლეთ-კავკასიის ენათა უმრავლესობაში თითო-
ეულ ჩქამიერ ფონემას შეიძლება ქვეყნის მხლელე ერთი აქტი-
ურნი ნიშანთვისება არსიყურაქიის გვარობისა. ამიტომ ყველა-
დაში არის მხოლოდ 4 კლასი არსიყურაქიის გვარობისა:

1. „*mediae*“ (ხშულები ან სპირანტები - მათ დაძინისპირე-
ბათა ფონოლოგიური გამოყენების გარეშე მიასწოვების მიხედ-
ვით); 2. „*tenues*“ - აბსოლუტურად პასიური, ჩქამიერი ფონე-
მები უნიშანთვისებოდ („*meukmaallöse*“), ყრუ ხშული არა-
მკვებურები; 3. „ყრუხშული“ (*glottokklusiv*) და 4. „სპი-
რანტი“, ე.ი. ყრუ არამკვებური სპირანტები. *Tenues*-ს და
მკვებურებს დაბოლოება, აქცენტება და წინაღობისაღება რი-
გებისას შეიძლება ვაწოდოთ „ექსპლერსიური რიგები“, დანა-
ჩენებს - „აფრიკატი რიგები“, რადგან მათი *tenues* და მკვებო-
რები წარმოადგენენ აფრიკატებს. *Mediae* რეალიზებებიან ექს-
პლერსიურ რიგებში როგორც ექსპლერსივები (*b, d, g*), აფრი-
კატი რიგებში როგორც სპირანტები (*z, ž, ç, š*); ეს ფონე-
ტიკური რეალიზაციის ფონოლოგიურად არაა ანსებიოტი. ჩაჩენ-
ში უკანა სიბილანტიური *mediae* ანლატიში რეალიზება, რო-
გორც აფრიკატი (*ž*), ხლელ ინლატიში და ანლატიში, როგორც
სპირანტი (*ž*): *ž* და *ž* წარმოადგენენ აქ ერთი და იმავე ფ-
ნემის კომბინაციონოდ ვარიანტებს. (ინტუიტივი წინა სიბი-
ლანტიური ანლატიური სურათს იძლევა). კაბაჩურში აგრეთ-
ვე *b* და *g* ფაქტობრივად ილავებიან მჟღერ სპირანტებად
ʋ და *g*. მთავრით აღმოს. - კავკ. ენაში (დარგ., ტაბასარი, და

აღმოს. კოორდინაციის) არსებობს არა ოთხეულთა სისტემა, არა -
 მად სპარტიკულად კვარტლის წყობი კლასი: მულტირეზონანს-
 თა და მულტირეზონანსის მონის არსებობს ფონოლოგიური
 დაპირისპირება - ყოველ შემთხვევაში ზოგიერთ რიგში არტიკულ-
 ცილის ადგილის მისაღვით. პინტეკიში ყველა ოთხი (L. 2: p. 5)
 კლასი არსებობს ყველა რიგში, თუმცა არის ცალკეად ენებში
 „დეფექტიური“ რიგები: ყველა ენის აქტიური რიგს ადია სპი-
 რანტი: დარტ., დარტ. არტ. და ავარტულ-ანდო-არში იგივეა დაბი-
 აღურ რიგში; ჩანტ. ბაბბ., უდურსა და არტულში იგივეა წინა
 დარსაღურ რიგში; დარტ. და ავარტულ-ანდო-არში არსებობს მსო-
 ლოდ ორი ფონემა დაბი-ღურ რიგში; დარტულური რიგი ყველ-
 გან წარფონემა: არტულში არა აქვს მას ტონუს, ავარტულ-
 -ანდო-არში - media; ყველისმიერთა რიგს (წინამ. და ემფატიკ.)
 აქვს მსოლოდ დაპირისპირება მისაღვითების მისაღვით.

2. მ ე ო რ ა დ ი კ ო რ ე ლ ა ო ი უ რ ი დ ა ქ ი -
 რ ი ს ქ ი რ ე ბ ა ნ ი .

გარდა სპარტიკულად კვარტლისა და კვარტლის ნიშან-
 თვისებისა, გარკვეული თანხმობის ფონემატიკური ზოგიერთ კვარტ-
 სურ ენისა შიგნით კიდევ მეორედ კორელაციურ ნიშანთვი-
 სებებს, რთმადნიც კვარტლისთან ფონოლოგიურ დაპირისპირებათა
 ორი სახით: ინტენსივობისა და დამახასიათებელი ორის სახით.
 პირველი მდგომარეობს „ძლიერ“ და „სუსტ“ თანხმობათა დაპირის-
 პირებაში; ძლიერი (უფრო დაქვიშვილი, ძლიერი სმეით ან უფრო ვი-
 წრო ნაქარლით) თანხმობები უფრო წანგრძლივნი არიან სუსტ-
 ტებზე, რაც განსაკუთრებით ჩანს მათი სმეითა მონის მიქ-
 ცივისას; ძლიერ თანხმობათა წინ სმეითები იწარმეობიან „მა-
 გარი მოკვითით“ (с крепким типом). თითოეული სპ-
 არტიკულად კვარტლისას დაპირისპირება ლეზულობს, გარდა
 ამისა, სხვა მეორედ ფონეტიკურ ნიშანთვისებას: სუსტი ტონუს-
 -ის წარმეოქმისას - აქტიურობას; სპირანტიებს აქტიურობა სუსტი
 აქვთ, მაგრამ ოთხობისა და წანგრძლიობის წარისტი ვამეო-
 ტულია ამკარად... ძლიერი წარმარები და ცხვირისმიერნი,

რომლებიც ვვხვდებით მხლელდ ხმელვანთა შორის, განსხვავებულად სუსტებისაგან ხანგრძლიობით. მადგამ ეს თანამოვლენები - ყველა ფუნქციური რეალიზაციის რიგისანი არიან: ფუნქციონირება ყველგან მხლელდ ინტენსიურობის საფუძვლების დაპირისპირება - მათქმობადაც და მინიმალურის, მადგამ ყოველ შემთხვევაში საჭიროა განვასხვავოთ დაპირისპირებათა თრი სხვა ინტენსივობის მიხედვით: რ ა ე ნ ე ბ ი თ ი, რომელიც გვევლინება ხმელვანთა შორის ძლიერი თანხმობის დაპირისპირებისა თანხმობითან სხვა მდგომარეობაში, და დ ი ნ ა მ ი კ ა რ ი - სხვა შემთხვევებში. დაპირისპირებანი დამახასიათებელი ტონის მიხედვით აღმოცენდება. კავკასიური ენებში იწველება წყვილით „ნათელი-ტონიანი“ - „ბნელი-ტონიანი“; ამ შემთხვევების თითოეული წევრი შესაძლებელია იყოს ანტიური ან პასიური. ენათა შორის განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ წევრი ენა ხორმალურ თანხმობებს უპირისპირებს დაგრძობულ რეზონანსურ თანხმობებს (აქტიურობისანი ენები), ხოლო წევრი (პასიურობისანი ენები) დამოკლებულ რეზონანსურს, რაც ხორციელდება (არა დაბალირებულ ხმელვანთა წინ) და ბ ი ა დ ი შ ე ბ ი თ და ა რ ა დ ა ბ ი ა დ ი შ ე ბ ი თ წინა და უკანა დონისაგან თანხმობათა, იშვიათად უკანა სიბილიანობა და ა.შ. ხოლო დაბალითა არასოდეს რეზონანსურს დამოკლებულ აღმოცენდება. კავკ. ენებში წარმოიქმნება არა ენის წინ წამოწვევით, ე.ი. არაპალატალიზაციით (როგორც ეს ხდება მსოფლიოს ბევრ ენებში), არამედ ხორხის ამოწვევით; ასეთ მდგომარეობისას კლავილაბს არა მხლელდ ნათელი დამახასიათებელი ტონის. არამედ ხრინწისებულ ბგერას ხეტილებს შუა ნაწილის კლავილაბზე ხახუნის გამო; ავტორი ასეთ „ნათელს“ უწოდებს ე მ - თ ა ტ ი კ ა რ შ ე რ ბ ი ე ბ ა ს, რომლის სახითაც გვევლინება დაპირისპირება ემფატიური შერბილება - არაშერბილება“ როგორც ჩქამიერთა, ისე სინთეზისა - შეზღუდვით ცალკეული ენისათვის.

ყველაფერი ეს აღმოცენდება კავკასიური ენათა მკვლევარების დიდი უმრავლესობისათვის შეუძლებელი დარჩა, და გარდაამავდ

ბგერებს სთვლიდნენ დამბოჯდებულ ბგერებად: უსღარო
 დაქარაჯობდა დაბიადიერებულ თანხმლვანთა შესასვებ, როგორც
 „თანხმ. + W“ დარგულსა და კიურულ ენებში. მას მიჰყვებ-
 ბოდნენ დირიქტიონი. ემიფიფიური შერბილებულ
 თანხმლვნები ჩინურში უსღარს ესმელა, როგორც თანხ-
 მლვანთა შერთება სრტილნაქრადივანთან (არაბ.ჯ) და არაბ.გ.
 (მლგემულია უსღარის აღნიშვნათა კრიფიკა).

3. ავტორს წინადადება შემოაქვს ყუნთლგოურად იქ-
 ნეს ტრანსკრიბირებული კლბინაგოთა თანხმლვანთა საარტი-
 კულაგოთა ადვილისა და გვარობის ნიშანთვისებათა განსაკუთ-
 რებულდი ასოთი; სოლო მათ (ე.ი. ადვილისა და გვარობის) და-
 სარუსებებდად გამოყენებულდი იქნეს დისკრიფიკული ნიშნები
 ასოს ქვეში ან თავში. ინტონაციონობის გამოსასვტავად შე-
 ვიღან მარკსნი, სოლო საკუთარი ტონისათვის -
 ფიფიღან მარკსნი; მაგ. 'ღ' = „მომარგვადებ-
 დი ძლიერი გლოტოკლერივი (ჩვეთრი) უკანა სიბილანტური
 რივისა“.

შემდეგ კლბიში ძირითადი ასოებით წარმოდგენილია
 აღმოსავლ.-კავკ. ენათა ჩქამიერი თანხმლვნები: ფრჩხილებში
 მოქცეული ასოები აუცილებელია მსოლო ფონეტიკური
 ტრანსკრიპიისას ან დვედი ქერილდის რეტანსტრუქციის შემ-
 თხვევაში: ამჟამად შესაქყვისი ფონემები აღმოს.-კავკას. ენე-
 ბში არაა.

ჩქამიერი	დაბიად- ური	აქიკა- ლური	წინა სი- ბილან- ტური	წინა სი- ნის ფორსა- იური	უკანა უნის ფორსა- ლური	დატე- რადი	ღარი- ვადურ- ნი.
მჟლური ხმური	β	d	ჭ	გ	(G)	(Δ)	} ე
ყრუ ხმური	ρ	t	ც	კ	q	λ	
მჟლური სპირანტი	(ტ)ზ	(ძ)	ჯ	გ	γ	η	} h
ყრუ	ფ	(პ)	ს	ხ	χ		

დიაკრიტიკული ნიშნები: წერტილი ყრუ თანხმოვანთა თავზე ან ქვეშ ალენიშნავს ვლტოკლავოზებს ანუ მკვთარებს ($\dot{p}, \dot{t}, \dot{c}, \dot{q}, \dot{k}, \dot{g}, \dot{\lambda}$); ნიშანი $\underline{\quad}$ სიბილიანტთა თავზე-კვანდა სიბილიანტი. ($\underline{\dot{z}}, \underline{\dot{z}}, \underline{\dot{c}}, \underline{\dot{c}}, \underline{\dot{s}}$); ნიშანი \sim -სამუადლო სიბილი. ($\sim \dot{z}, \sim \dot{z}, \sim \dot{c}, \sim \dot{c}, \sim \dot{s}$), ნიშანი $^{\circ}$ -ღაბით -სიბილი. ($^{\circ} \dot{z}, ^{\circ} \dot{z}, ^{\circ} \dot{c}, ^{\circ} \dot{c}, ^{\circ} \dot{s}$); ორი წერტილი დალინგადათ ქვეშ -სრტილიანქრადვანს (\dot{z}, \dot{h}).

მეორადი კლავდალიური ნიშანთვინებისათვის: წერტილი ზემოთ მარცხნივ - „ძლიერი“ თანხმოვინებისათვის (მაგ. $\dot{s}, \dot{t}, \dot{c}$); ნიშანი $^{\circ}$ ზემოთ მარჯვნივ -ღაბილიწებულ თანხმოვანთათვის ($\dot{p}^{\circ}, \dot{q}^{\circ}, \dot{k}^{\circ}, \dot{z}^{\circ}$ და სხვა). ნიშანი ε ზემოთ მარჯვნივ-ემფატიკურ-ღარ-ბილიტულ თანხმოვანთათვის ($\dot{z}^{\varepsilon}, \dot{q}^{\varepsilon}, \dot{k}^{\varepsilon}$ და სხვა).

ასრულიად ზუსტი ტრანსკრიფციისათვის (ე.ი. ფონოლოგიურ-სტრუქტურული გომოლოგიაში) ალინიშნება არა მხოლოდ აქტიური, არამედ პასიური მეორადი კლავდალიური ნიშანთვინებებიც: „სუსტი თანხ. - წერტილით ქვემოთ მარცხნივ ($\cdot s, \cdot t, \cdot \dot{c}$ და სხვა), არა-ღაბილიწებული, resp. არა დაბილიტული თანხმოვანი $\underline{\quad}$ ნიშნით ზემოთ მარჯვნივ ($\dot{q}^{\underline{\quad}}, \dot{k}^{\underline{\quad}}, \dot{\lambda}^{\underline{\quad}}$ და სხვა). ეს ნიშნები გამოიყენება მხოლოდ მაშინ, როდესაც აქტიური ნიშანთვინებათა უქონლობა წამოაღდგენს მნიშვნელობათა განმარტვავებულ ფაქტორს. მაგ. კორუდი: $\dot{j} \text{ } \dot{a} \text{ } \dot{k}$ ხორცი სჭირთა ტრანსკრიბირებულ იქნეს: $\dot{j} \text{ } \dot{a} \text{ } \dot{k}^{\underline{\quad}}$, რადგან ფართო ხმოვინების შემდეგ ბოლოვიდური \dot{k} შვიტდება იყოს დაბილიწებულიც და არადაბილიწებულიც; ანტიტომ დაბილიწების უქონლობას აქვს ფონოლოგიური მნიშვნელობა; მაგრამ „სისუსტე“ \dot{k} -სი კორუდი $\dot{j} \text{ } \dot{a} \text{ } \dot{k}$ -ში შვიტდება არაალინიშნობს, რადგან ყველა ბოლოვიდური ყრუ თანხმოვინები კორუდიში სუსტებიან. პირიქით, კორუდიში: $\dot{k} \text{ } \dot{i} \text{ } \dot{f}$ 'ხინხაი' დაბილიწებებს უქონლობა შვიტდება არ ალინიშნობს, რადგან ყველა თანხმოვანი \dot{i} -ს წინ კორუდიში არადაბილიწებულია; მაგრამ \dot{k} -ს სუსტე ანდა გამოწეულ იქნეს, რადგან ბოლოვიდური ყრუ შესაბამებელი იყოს ძლიერიც.

კოაფიაკალი გამოწევა მეორად აქტიური ნიშანთვინებათათვის (ანტიწინს და სავალთარი ტონისა) ანდა გამოყენებულ იქნეს

მხლელე იქ, სადაც ისინი ვრავდინებთან, რეგლრე კრედალარის წერებში. სრნდორში C, C̄ (ინტენსივობის ნიშნით), რადგან უქი- რისქირდება სრსტებს: C, C̄ ხლელ სრნდორი q, x, S, Z და სხვ. ფონეტიკურად ძლიერებია, მარამ ფონელოგიურ ცრანსკრეფი- აში არ მლქტებათ ინტენსიურობის ნიშანი, რადგან შესაფყ- ვისი სრსტი სრნდორს არ ვარჩნის. ტრანსკრანულს აქვს „ღ- ბილ- სიბილანტობი“, მარამ ისინი ვამლსაჭადი რნდა იქნენ არა Ḷ°, Ḷ° და სხვ., არამედ ამ სარით: Ḷ°, Ḷ° და სხვ., რადგან მათი დამტკილება სხვა სიბილანტობთან არა კლრედალარია, არ- მედ დიფონეტიკური. აღმოს. კრვ. ენათა რმრავდესობაში ხმ- ვნები ემფატიკურ ღარინგაღურ თანსმლვანთა შიმდეგ ვადღლინ- ბლია (მაგ. Q, Q ისმის, რეგლრე Q ö და სხვ.) და სართლდე ემ- ფატიკური ღარინგაღები ახლთა ემფატიკურად შერბილება თან- ხმლვნებთან. მარამ ემფატიკური - შერბილება თან- ხმლვანთა კაფრეგლრისში შვიძლება ისინი შვიტრანლთ მხლელე იქ ენაში, სადაც არსებობს ასეთი კაფრეგლრისა სართლდე, მაგ. ლრკ. ბარბ. რარჩ.: ამ ენებში არსებობს ისეთი რთორთობა ემფა- ტიკურსა და რბრლღ ღარინგაღებს შორის, რეგლრე ემფატიკურ- ღარბილება და არადარბილება შორის. ამიტლმ ღკურში ვწერთ: h^l a l d u (წარმლთქმის h^l Q l d u) ' ნაწნავი ', ე^l u . t u (წარმლთქმის ე^l o . t u) ' სისხლი ', რარჩევი h^l a Ḷ (წარმლთქ- მის: h^l Q Ḷ) ' აბლი ' ; ე^l a (წარმლთქმის ე^l Q) რამ- თარი. მარამ სრნდორში იწერება: h^l, ე^l (არა h^l, ე^l), რად- გან იქ რთორთობა მათი არა კლრედალარია, არამედ დიფონ- ეტიკური.

ხმლვნებისათვის (თანხმლვანთათვის დიკრეტიკული ნიშ- ნების სირთლის ვამლ) რნდა ხმარებალ იქნეს ვანსაკურთრ- ბლღი ასლები არადიკრეტიკული ნიშნით.

მაქსიმალურად ლის ხმლვანი Q; მაქსიმალურად ვიწრო, ყვღაღე „ბნელი“ u, ყვღაღე „ნათელი“ - l რვანა არაღბი- აღიწებლღი u, წინა ღბიღლიწებლღი (= ä) ; სარულღი ლის- ლბის ხმლვნებლღან (ღრ ან სამ ხარისხთან სისტრემამში) - ყვღ- ღაღე ბნელი o, ნათელი - e, რვანა არაღბიღლიწებლღი v, წინა

ლაბორატორიული (=ö)-ი წარის წითა მუც კალენობიან სისტემაში: ხმელთან u-სა და o-ს შორის u, o-სა და e-ს შორის e, o-სა და a-შორის oჟე, e-სა და a-ს შორის oe; „გაურ-კვავადი ხმელანი“ - ჟ.

ძროხთვლადი ნიშანთვსება (მანვილი და რალენობა): მის-ვილი - სივრცე, e - რედუქცია; ნიშანთვსება რეზონანსისა - ნაშა-ღარაქია, ... ყუდისსმეერი ჩქამი ხასუნისაგან.

თ ა ნ წ მ ლ ვ ა ნ თ ა ს ი ს ტ რ ე მ ა ც ა ჯ ა უ ლ
ა ლ მ თ ს . - კ ა ვ ვ კ . ე ნ ე ბ მ ი . -

1. რ უ ტ რ უ ლ რ ი ს :

სონორები u, l, m, n, w, j.

ჩქამიერები:

mediae d β g z, ž, γ
tenues t p k c č q ŋ
ყდესშადნი ṭ p̣ ḳ c̣ č̣ q̣
სქირანტები f x s š χ h

მორეშულია შენიშვნება დირის ნაშრომის (Сторн. Ма-тер. XII) შესახებ და ფონოლოგიური ახსნა ფონემათა.

2. კ ი რ რ უ ლ ი ს :

სონორები u, l, m, n, w, j

ჩქამიერნი:

მულერნი d β g z ž γ
სუსტი ყრუნი t p k c č q }
მაგარნი ṭ p̣ ḳ c̣ č̣ q̣ }
ყდესშადნი ṭ p̣ ḳ c̣ č̣ q̣ }
სქირანტები: მულერნი v g z ž γ }
ყრუნი f x s š χ } h h

მორეშულია ანალიზი ლუნარის მასალებისა (Этнографическ. Кантово, V) და რეჭადური ფონოლოგიური ახსნა.

3. ტ რ ა ბ ა ს ა რ ა ნ უ ლ ი ს :

სონორები: ძლიერნი u, l, m, n }
სუსტნი u, l, m, n } w j

ჩქამიერნი: მჟღერი ძლიერნი ბ } ძ გ ჯ ჳ ჴ }
 სუსტნი ბ }
 ყრუ ძლიერნი ·p'·k'·c'č'q [c°] } ǰǰ
 სუსტნი p t k c č q c° }
 ყვლსმულნი p t k c č q [c°] }

სპირანტები: მჟღერი g z ž γ z° }
 ყრუ ძლიერნი f [·x] ·s ·š ·x ·s° } h
 სუსტნი f x s š x s° }

მასაღები უმთავრესად დირლის მისეღვით (Cof. матер. x̄x̄v): ფონემები, რომლებიც ფრჩხილებშია მოქცეულია, დირს ანა აქვს.

4. ალუღურის: (დირის მისეღვით, Cof. матер. x̄x̄vii).

სონორები: ა) გრძელი ·ლ ; ი) მჟღე: რ, ლ, ი, w, ჯ

ჩქამიერნი:

mediae d ბ გ z ž γ

ძლიერი tenuis t'p'k'c (č)q } ǰǰ
 სუსტი tenuis t p k c č q }

ყვლსმულნი t' p' k' c' č' q'

ძლიერი სპირანტები (·f) ·x ·s ·š ·x } h h
 სუსტი სპირანტები f x s š x }

ცხრილში არაა მესული დაპირისპირება საკუთარი ფონის მისეღვით. ფრჩხილებში მოქცეული ფონემები დირს ანა აქვს ალ-ნიშნული.

5. ჰ ლ ბ ა ჩ უ რ ი: (ჟირკოვის მისეღვით „ ენა აუღ ჯაბა-ჩი“-ს, იხ. ანოტ. №2)

სონორები: ა) გრძელი: რ, ლ, მ, ი, ბ) მჟღე: რ ლ მ ი w ჯ

ჩქამიერნი

mediae d ბ გ z ž γ

ძლიერი tenuis t'p'k'c'č'q } ǰǰ
 სუსტი tenuis t p k c č q }

ყვლსმულნი t' p' k' c' č' q'

• ժողովուրդային սխալները
 • լատինական սխալները } h h

6. ը յ չ յ ճ ճ ճ (այնպիսի մեղմացում):

և՛ նոտեր: ա) զարգացածներ: լ, լ, ո, ո ի) արտաբերում:

ւ, Լ, Թ, Կ, Վ, Ե

հիմնարկ:

mediae Բ d g z չ յ
 ժողովուրդային tenues .p .t .x .c .č .q }
 լատինական tenues p t x c č q } յ
 հնչյունները ք ք ք ք ք }
 ժողովուրդային սխալները .x .s .š .x } h
 լատինական սխալները x s š x }

7. ը յ ճ ճ ճ ճ (այնպիսի, ուղղորդում, արտաբերում ևս ն. մեղմացում):

և՛ նոտեր: ա) զարգացում: .ւ .Լ .Թ .Կ ի) արտաբերում: ւ Լ Թ Կ Վ Ե

հիմնարկ

նոտեր

ժողովուրդային զարգացում Բ }
 ժողովուրդային արտաբերում Բ } d g z չ յ
 հնչյունները (.p?) (.t?) .q (x) }
 հնչյունները p t x c č q } յ յ
 հնչյունները p t x c č q }

սխալներ:

ժողովուրդային: ք z չ յ } h h
 հնչյուններ: x s š x }

8. Ե ճ ճ ճ ճ ճ:

և՛ նոտեր: ւ, Լ, Թ, Կ, Վ, Ե

հիմնարկ:

mediae Բ d g չ z յ
 ժողովուրդային tenues p t } .x .c .c } q յ
 լատինական } x č c } q յ } յ յ
 ժողովուրդային հնչյունները } .x .č .c } q յ }
 լատինական հնչյունները } x č c } q յ }

ძლიერი სპირანტები $x \check{s}$ } . s . x η } h h
 სუსტი სპირანტები } s x η }

9. ა ც ე ი უ რ ი ს (ღირსი მისევეთ, ცფოპ. матер. xxvi):

სონორები: ა) გრძელი: . რ , . ლ , მ , . ნ ბ) მკლე: რ , ლ , მ ,
 ი , უ , ჯ

ჩქამიერნი

mediae ბ d g z ჯ γ
 ძლიერი tenues p t } . კ . ც } c q λ
 სუსტი } კ ც }
 ძლიერი ყვანთები t } . კ . ც . ც . ა } λ
 სუსტი ყვანთები } კ ც ც ა }
 ძლიერი სპირანტები x } . ო . ს . x . η } h
 სუსტი } s s x η }

10. ა რ ჭ უ ი ი ს : (ღირსი მისევეთ, ცფოპ. матер. xxix):

სონორები: ა) გრძელი: (. რ ?) , . ლ , . მ , . ნ ბ) მკლე: რ ,
 ლ , მ , ი , უ , ჯ

ჩქამიერნი:

mediae ბ d g ჯ z γ ლ
 ძლიერი tenues p t . კ . ც } c q
 სუსტი tenues p t კ ც }
 ძლიერი ყვანთები p t კ } . ც . ც . ა } λ
 სუსტი " } ც ც ა }
 ძლიერი სპირანტები . ო . ს . x . η } h h
 სუსტი } ო ს x η }

11. წ ა ჭ უ რ ი ს ა რ ა მ ც ა მ უ ლ ი . მ ც ა მ უ ლ ი ა ფონო-
 ლოგიკური ახსნა მასალები და ღირსი მისევეთ (იხ. ანოტ. № 18).

12. ჩ ა ჩ რ უ რ ი ს (ღირსი სისტემა თანხმობით):

ა ც ე ა უ ო შ ი :

სონორები რ , ლ , მ^ე ს მ , ი^ე ს ი , უ , ჯ

ჩქამიერნი

mediae ბ^ე ბ d^ე d g z^ე z ჯ^ე γ

tenues	p ^t	p	t	k	c	c	č	q	} უ ^ნ ო
ყველწმუნნი	p̣	ṭ	ḳ	c̣	c̣	č̣	q̣		
სქიანებები	s ^t	s	š	χ			h ⁿ		

იხილეთ:

სონორები: ა) ვრძელნი: რ, ლ, მ, ნ ბ) მკაცრი: რ, ლ, მ, ნ,
w, j გ) ყრუ წ.

ჩქარა:

გრძელი mediae	g	d	g	z	ž	γ	} უ ^ნ ო
მკაცრი	d	g	z				
ვრძელი tenuis	p	t	(xk?)	c	č	q	
მკაცრი	p	t	k	c	č	q	
გრძელი ყველწმუნნი						q̣	
მკაცრი						q̣	
გრძელი სქიანები	s	š	χ			h ⁿ	
მკაცრი	s						

13. ბაგბურის (თუშურის) და 14. უღურის ანაბ-
ტრული. მტრულია მკაცრი ფონოლოგიური ანსნა უფროდითი ფ-
ნებისა.

დასავლეთი ავტორი მიუთითებს აღმოს.-კავკ. ენათა ფონო-
ლოგიურ ნიშანთვისებებზე ვერაფერში, რაც ემთხვევა გეოგრაფი-
ულს. დასავლეთი ავტორი წინააღმდეგობას აღმოსავლეთ-კავკ. ენის შესახებ,
რამდენადაც განვითარდნენ ანდრეული აღმოს.-კავკ. ენები, თითო-
ეული თავისებურად, განსხვავებული მისიან.

51 Ус ла р, Ш. К — Аѣа зс к и ӣ а з а к,
1887, 5-14.

მტრულია ავტორის მიერ შედგენილი აფხაზური ანბანი
რუსული ასოების საფუძველზე. ვერც ერთი ევროპელი ენის ან-
ბანი ვერ გაჩნდა მისი უფროდითი აფხაზური ენის ბგერების სარ-
თულსა და რაოდენობას. რუსულ ასოებს ვადა გამოყენებულია
დასავლური, ქართული და მთლიანი ასოები.

ავტორს წარმოდგენილი აქვს ბგერული კოდი, როგორც აფ-

სამწერნი ენის სანიმუშო მთავრდება და უფრო მეტადი ბგერითი შედგენილობითა.

ბმლენები შედარებით არ მთავრდებიან სიძველეს: ჩვეულებრივ წინა α -ს გათვალისწინებულს α , ბგერა $j + \alpha =$ $=$ რუსული α -ს მსგავს ბგერას. სრულია β იმეოათისა, გვსვდება თავადი j -სთან და ვლემულობთ რუსულ β -ს მსგავს ბგერას (მაგ. როგორც რუს. დედა). აფხაზური i ჩვეულებრივია; α უდრის რუსული β -ს. უფრო იმეოათისა α , ზოგჯერ გვსვდება $j\alpha$ -ს ხასით (მაგ. როგორც რუს. ბედა); β წარმოითქმის, როგორც ჩვეულებრივი რუსული β და ვერმეოლი α . იმეოათისა $j\beta$ ვლემულობს. ვარდა ამისა, ბმლენებში შეტანილია მთავრების მიერ ოსურისათვის შემოღებული ასე β მისი ხმარება აფხაზურში ანუ იმეოათისა იმ შემთხვევაში, როდესაც ადგილი აქვს თანხმობების თავმოყრას. β სამუალო ბგერა რუს. ხ-სა და ფრანგულ α -ს მდრის.

თანხმობები შედარებითა რუსულიხასთან. რუსული მავრადი წარმოითქმის: $\alpha, \beta, \gamma, \delta, \epsilon, \zeta, \eta, \theta, \iota, \kappa, \lambda, \mu, \nu, \xi, \omicron, \pi$ და ϕ . α მსგავსიან მარტაში წარმოითქმის, როგორც გათვალისწინებული α . β უფრო დაჭიმულია, ვიდრე რუსული β . γ სამუალო რუსულ λ -სა და ფრანგულ α -ს მდრის. ბოლოდრონი δ წარმოითქმის, როგორც რუს. λ . ϵ წარმოითქმის ყელში ხინინით. ζ წარმოითქმის როგორც μ (μ ძალიან ხუმრად იმის), η უფრო ძლიერი, ვიდრე რუს. ν . θ = გათვალისწინებული რუს. μ -ს. ι უფრო ღრმა, ვიდრე მავ. უკრიბულია. არის ζ (ζ) და η (η). κ ღრმად წარმოითქმის ყელში. ძალიან ვაგრძელებულია j . λ μ ν ვანსვადებთან რუს. κ, μ, π -სგან მთლიან იმეოათისათვის. γ (γ)-ს წარმოითქმისათვის ენის ძირი ავიწროებს ხასის ძირს. δ (δ)-ს წარმოითქმისათვის ენის წვერი ებჭინება ქვედა ნუნებზე, ხოლო ϵ (ϵ)-სათვის ენის წვერი უხლოვდება ზედა ნუნებსა და ხასის იმეოათის ადგილს.

სამეოათისა აფხაზური: 1. β - სამუალო ფრანგულ α -სა და μ -ს მთა; იგი თანხმობისა; 2. $\gamma = \gamma^+$ ბავ-

ების ვიბრაციული მონაწილეობა. 3. Jc (= რუს. $\text{M}(g)$) - პი-
 ლები. ერთმანეთს უახლოვდებიან არა მჭიდროდ, ენა მიბ-
 ჳანილია წინა კბილების ქვედა ნაწილებთან. ამ ბგერისასგან
 განსხვავდება შედგენილობით f ბგერა. პირველი *mediae*,
 მეორე *tennis*. 4. (= რუს. g) - ენა ებჭინება ზედა კბი-
 ლებს და სწრაფად მონსტრდება. ზედა ბაგე უძრავად არის, ხო-
 ლ ქვედა ოდნავ ეხება ზედა ბაგეს. 5. h - არ შეიძლება გა-
 მლინსაქსის ასეთა აკავითარნი შედგომებით: ესაა მეტად ღრმად
 ყელში წარმოთქმული h , მის წარმოთქმას თან სდევს ერთგვა-
 რი სტრენა. 6. არის SS = ს მსგავსი ბგერა (მსოლო ბზიფურში).
 7. t (= რუს. m) - ჯერ უნდა წარმოთქვას m და შემდეგ მას მი-
 ემატოს ბაგეების ვიბრაცია. 8. x ღრმად ყელისმიერია. იგი მსო-
 ლოდ ბზიფურ მთავრდებაში არსებობს. 9. m - წარმოთქმის რ-
 გორც f , მსოლოდ ქვედა ბაგე უახლოვდება ზედა ბაგეს. 10. ny
 (= რუს. ny) - ქვედა კბილები უახლოვდება ზედას. ჰაერი აწვება
 ნაწიებსა და ხასხას შუა; დასტოვებუდ ბაგეებს შორის გამო-
 მავად ჰაერს თან სდევს ერთგვარი სტრენა. ny არის *media*,
 t - *tennis*. 11. t = ს (= რუს. m) - კბილები ერთმანეთს უახ-
 ლვდებიან; ენის წვერი ებჭინება ზედა ნაწიებსა და უცვბ მ-
 სსტრება მას (მსოლოდ ბზიფურში). 12. e - ენის წვერი მონსრ-
 ბა და ჰაერს მიკრავს ღრმად ხასხსავენ, ენა სწრაფად მონსტრ-
 ბა. *media* - e და *tennis* - e 13. m (= რუს. m) - ენა უ-
 ხლოვდება ზედა კბილებს, უფრო დაბლა, ვიდრე m - წარმოთქმისას.
 14. ny (= რუს. ny) - კბილები ერთმანეთს არ ეხებიან. ჰაერი გამოღის
 ბაგეებს შუა. მის წარმოთქმას თან სდევს ერთგვარი სტრენა.

52. У с л а р, П. К. - О а з т к е у с т х о б
 („Географическая Кавказ", 1887,
 75-85).

აფხაზურისა და ადღოლოლოგისასგან განსხვავებული ბგერა
 უბიხურის არ გააჩნია. უბიხურში გვხვდება როგორც ადღოლო-
 რის დიფტონგები, ისე აფხაზურის შერწყმული თანხმოვნები.

არის მხლელად ერთი უბიხური ბგერა, რომელიც არ გვხვდება არც აფხაზურში და არც ადგილობრივში: ეს არის \ddot{e} - ფრანგულში მსგავსი ხმისაა. უბიხურს განსაკუთრებით აყვარს ვალ-მაკაბული თანხმობები. მსგავსად აფხაზურისა, უბიხურში სიტყვათა დიდი უმრავლესობა იწარმოება სიტყვის თავში α -ს დასმით, რომელიც სხვადასხვა წინდებულებების დართვისას ხშირად იკარგვის. ხშირად იწარმოებული α -ს შემდეგ თანხმობები თანამდებობა

53. У с л а р, П. К. - З е р н о в ы е з а м е т -
 к и о з е р к е с с к о м з р ы к е
 („Этнографическая Кавказ", 1887.
 61-74).

ჩერქეზული ენა წარმო-თქმის მხრავ ყველაზე ძნელი ენა მსოფლიოში (უდაქროთი):

1. წელი თანხმობანი წარმოითქმება უხმობად, რომელიც ეს უბიხურულია სიტყვების ენაში; 2. ხმობები და თანხმობები წარმოითქმის სხვადასხვაწიარად - იმის მიხედვით, თუ რა ადგილას მოხვდებიან სიტყვაში და რომელი გვლენას განიცდიან მისობად თანხმობათაგან.

განსილულია ჩერქეზული ენის ბგერების დასრულებითი წარმოთქმა: Γ = რუსულ Γ -ს; \mathcal{Z} = ქართ. ლ-ს; არის \mathcal{Z} და \mathcal{D} ; Z - საშუალო ბგერაა რუს. ჯ-სა და \mathcal{Z} -ს შორის; არის ორგვარი \mathcal{H} : სუსტი და ძლიერი; \mathcal{J} = რუს. \mathcal{H} -ს; \mathcal{L} - ჩერქეზულში ყოველთვის რბილია. აღნიშნულია: ქართული \mathcal{Y} -ს მსგავსი, ქართ. ს და \mathcal{W} -ს შორის საშუალო და ქართული \mathcal{B} -ს მსგავსი თანხმობები; ერთგვარი რთული თანხმობანი, რომელიც ვადმოიღვამა $\mathcal{L}\mathcal{L}$ -ს სახით.

ჩერქეზულში ადგილი აქვს შემდეგი სახის დიფთონგებს: $\mathcal{O}\mathcal{A}$, $\mathcal{O}\mathcal{E}$, $\mathcal{O}\mathcal{Y}$, $\mathcal{U}\mathcal{Y}$.

მანვილი უმთავრესად მოულის სიტყვებს ბოლოდან მდებარე მანკვალზე.

54. У с л а р, П. К. — О с о с т а в л е н и и

а з ъ ю к к а в к а з с к и х
а з ъ к о в („Этнографическа
казна“, 1887, 45-60).

მცოდნეული კავკასიური ენათა შესწავლისა და მათთვის
ანბანის შედგენის მკვლე ნსტორია. დათინური და გარმანული
ანბანი განიხილეს კავკასიური ენათა ბგერების ვადმოსა-
ლაშად. უპირატესობა ამ მიზნისათვის ეკუთვნის რუსულს, თუმ-
ცა იგი ვერ ამისწერავს მთლიანად კავკასიურ ბგერებს. მარ-
თალი ქართულ ანბანს ყველა სხვა ანბანზე უკეთ შეუძლია გა-
მოსაქონს კავკ. ბგერები, მაგრამ ის ნაკლებად გავრცელებულია
და ნაკლებად ცნობილია, ვიდრე რუსული.

მცოდნეული რუსული ანბანის საფუძვლიზე და ქართუ-
ლის გამომყენებით შედგენილი „კავკასიურ-ქართული“ ანბანი; შე-
დარებულია სხვადასხვა (კავკასიური, ქართული სომხური, არა-
ბული და დათინური) ანბანით. „კავკასიურ-ქართული“ ანბნით ვა-
დმოდნეული სწავლური ენის ბგერითი შედგენილება და რამდენ-
იმე სიტყვის დაწერა.

55. У с л а р, П. К. — Ч е ч е н с к и њ а з ъ к.

(„Этнографическа
казна“,
Этнознание, II, 1888, 1-8).

ანბანი შედგენილია რუსულის საფუძვლიზე; გამომყ-
ნებულია ორი ქართული ასო (წ დაჭ) და ჩრდილ დათინური
ასო. სულ 36 ასო.

ჩაჩნურს აქვს შემთვრები: а, е, и, о, у. არის
გრძელი და მკლე შემთვრები. ъ ხშირად გვხვდება სიტყვის
თავიდან. ē წარმოთქმის სოფთად, ხოლო ē - ხან რე-
გორს სოფთა ē და ხან რეგორს მკლე ო. и, о, у არსე-
ბობს გრძელი და მკლე. и და у ვადმოდნეულ სწავლიდან
დოფთონებში.

ja, je, ju, jo, jy წარმოთქმის იე, რეგორს თავ-

კიდევნი ხმოვნები რუს. სიტყვაებში: *ш, е, л, и, и, х, е, л, к, а, ю, о, н, ъ*. *а, j, е, j, и, j, о, j, у, j* წარმოითქმის, როგორც რუსული: *а, и, е, и, и, о, и, у, и*.

თ ა ნ ხ მ ზ ვ ე ბ ი არ შეიძლება იმდენ სიბრტყეს, როგორც აფხაზურისა და ჩუქურთმის. მიუხედავად ამისა რელიგიური მითების გაშლასა და ვრცელად ანბანით მათზე შეუძლებელია.

ჰ - როგორც კომპლექსური წარმოქმნილი, როგორც ქართული ძ-ს.

ლ - წარმოითქმის აფხაზურ ჟრანგურ ღ-ს წარსავს, ვიდრე რუსულ მავარ ლ-ს.

რ - სიტყვის თავში რომ გვხვდება, მხოლოდ ერთი შემთხვევაა.

ს - მ-ს წინ იქცევა ც-დ.

ზ - ზ-ს წინ იქცევა შ-დ. ინტონაციური ცოცხალი; ფ-ჩაჩ-ნურში არ გვხვდება. ჯ - წარმოითქმის აფხაზურ ჯრანგურ, ვიდრე რუსული ჯ (ж) და ჯ (ж) წარმოითქმის როგორც ქართული ჯ (ж). წ (ш) წარმოითქმის, როგორც მს კომპლექსური ერთად ჯ (ш) წარმოითქმის როგორც მს კომპლექსური. ხ - წარმოითქმის, როგორც აფხაზური ხ. ჯ, ჯ, მს შეუძლებელია რუსულ კ, მ, მ-ს. მხოლოდ მათ წარმოითქმის თან ახლავს აფხაზური. კ წარმოითქმის ყველგან. ჰ = მხოლოდ ჯ, რომელიც აფხაზურისაა. ჰ თანხმოვნისა - მისი გავლენით ხმოვნის წარმოითქმის ყველგან. ჯ წარმოითქმის აფხაზურ რბილად, ვიდრე რუსული ჯ.

მანვილი სიტყვებს მოკლედ ბოლო მარცხადაა. იგი არაა იმდენი მნიშვნელობის, როგორც ეს რუსულშია ან იტალიურში. უკუკავარ ვარჩევა სჭირს, თუ რომელი მარცხადაა მანვილი. მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მარცხის სიტყვა-სიმართლა.

56. У с л а р, П. К.: „А ф а р с к и њ ш з њ к.“
(„Этнография Казахстана“
Этнокознание. III, 1889 (1-15).

აღწერილია ეს ლაგრაჟები მსოფლიო დასწავლებით. ყველა ბგერისათვის მოცემულია მაგალითი. არის საჭიროება ნიშნისა? ეს ნიშანი მიუთითებს ხმის განწყვეტაზე.

მასვლი მოძრავია; იგი გრამატიკული მნიშვნელობისაა. მოცემულია სიტყვები კითხვისა და წერის საგარეოზე.

57. У с л а р, П, К. - Л а к с к и њ а з њ и к.

(„Этнографски Каџказა“. Етноко-
знање, IV 1890 (1-8)).

ლაკური ანბანი. ისტორიული ცნობა ლაკების-ძველი ლაკების შესახებ. ლაკების გავრცელების საზღვრები და ლაკურ ენაზე მოლაპარაკეთა (ღიაღველებითურთ) რიცხვი (30 ათასამდე მცხ.). ავტორს გამოყვდიელი აქვს ლაკური მთლიანად. სუთი ხმოვნები (a, e, i, o, u) მთავარ როლს ასრულებს a, i, u, რომლებიც შეიძლება იყოს ვრძელიცა და მკლეც. მასვლი მოძრავია და გრამატიკული მნიშვნელობისაა. ხმოვნები e და o იშვიათად გვხვდება. დიფთონგები ცოცხაა. „თანხმოვანთა რაოდენობით ჩამოწმება ავარულს“ (15). ლაკურს არ ვაჩინია ლაგრაჟები. მას „მიდრეკილება აქვს თანხმოვანთა გაორმაგებისაკენ“, ავარული ამას გაურბის. წარმოთქმა ცალკეულ ბგერათა არაა ახსნილი, მიითითებელია ჩაჩნურისა და ავარულის გრამატიკაზე. მოცემულია ბგერათ-ცვალებალების შემთხვევები: ზ ივარგვის ორ u-ს შორის, ზოგჯერ იცვლება u-ე; წინამავალ л н р-ს გავდივით p > შ; h = ავარ. h, ხოლო, როდესაც გაორმაგებულია, ავტორი წერს მას h, რომელიც ხშირად > h ან š-ს; k ხშირად > r ან r' ან ჰიროქით, k ხშირად > r' და ჰიროქით; k' = რუს. k k; l ახსენსა ფრანგ. l; n-ს წინ r, l > n-ს, l-ს და h -ს შემდეგ r ხშირად ივარგვის; m ხშირად > n-ს და ჰიროქით. მოცემულია წეს-საკითხი ნიშნუები.

58. У с л а р. К. П. - Х ю р к и л и н с к и њ а з њ и к

(„Этнографски Каџказა“. 1892,
1-12).

მოცამუდღისა ცნობები სიორკვილური ენის გავრცელების შესახებ და რუსული ანბანის საფუძვალზე შედგენილი ანბანი.

ხ მ ო ვ ე ბ ი : *ა, ზ, ე, ი, ო, უ, ყ*. ვარდა *ო* და *ყ*-სა ყოველი ხმოვანი შესაძლებელია იყოს ვრძელი და მოკლე. *ჟ* საშუალო ხმოვანია *ა*-სა და *ე*-ს შორის, შეესაფრვისება ინგლისურ *ა*-ს სიტყვებში *at, fat*. *ღ*, როგორც ძირის ხმოვანი, იშვიათად გვხვდება, ხშირად იგი წარმომადგენია *ი*-სა და *ა*-ს შორის მისგან. იშვიათად გვხვდება *ო* ხმოვანიც. დიფთონგებში შეტვირთილია იგი *W*-თი. განსილელია ხმოვანთა ერთად თავშეყრისა და ცვლიებადობის მოვლენები.

თ ა ნ ხ მ ო ვ ე ბ ი : *ძ*-საშუალოა *რ*-სა და *ზ*-ს შორის, ამიტომ ისინი ხშირად ენაწვლებიან ერთმანეთს. *W*-ურის ინგლისურ *W*-ს. *W* ხშირად გვხვდება კომპლექსებში: *Wა, Wჟ, We, Wi*. ავტორი მათ დიფთონგებად მიიჩნევს. *რ* და *ყ*-წარმოითქმის როგორც სუნძურის მსგავსი ბგერები; *წ*-წარმოითქმის ვატილებით რბილად, ვიდრე *ყ* *ჭ, ჯ, ხ, ჩ, წ* შედარებელია სხვა კავასიური ენათა შესაფრვის თანხმოვნებთან. *ჩ* საშუალო ადგილი უჭირავს სუნძურ *ჩ* -სა და *წ*-ს შორის. *ქ*-უფრო სიბრტის მიერია, ვიდრე *ღ*. *ლ* *რ*-სთან აქციაზე ამოკანსხვადს *ლ*-ე; *რ* იქცევა *ნ*-ს შემდეგ *ნ*-ე. *ნ*-გვხვდება იშვიათად, *წ* -რამდენიმე სიტყვაში. *ხ* -ცაუცად სიბრტისმიერია, ვიდრე სუნძურში. *ც*-ს საშუალო ადგილი უჭირავს სუნძურის *ც*-სა და *წ* -ს შორის. *ჯ* = სუნძურ *წ*-ს. *წ*-საშუალოა სუნძურ *წ*-სა და *ჩ* -ს შორის; *ჭ*-საშუალოა *წ* -ს და *ჭ*-ს შორის; *შ*-წარმოითქმის დაჭიმულობით, როგორც *su* სიორკვილურში ადგილი აქვს სიტყვის შუაში და ბოლოში ხმის შეწყვეტას. ეს მოვლენა აღნიშნულია აქცენტით.

59. У с л а р , П , К . - К ю р и н с к и њ з в њ к .
Этнография Кавказа. 93кккко-
знание, № 1, 1896 (1-20).

კიორკვილი არაა დაქუცმაცებული დიფთონგებზე. მოცამუ-

ღის ცნობები: ვთავსაფიქრი მდებარეობისა, კიორაუდ ენაზე მღლასარაყვთა რიცხვი, ჭირბობითბა სანედწილადებისა: „კიორა-
ღები“ და „კიორაული ენა“. კიორაღები თავისთავს უწილადებან „ღ-
ფიჭი“-ს (მრავლ. „ღიჭიქსარ“). აღნიშნულია ენობრივი ვარაგმუ-
3ა.

კიორაღს შვიდი ხმღვანი აქვს (ა, ო, ე, ი, ო, უ, ი). გრძელი
ხმღვნები და დიფთონგები არა აქვს. აღწერილია ხმღვანთა წარ-
მღთქმა და მათი ვამღყუნება. მავალითები. ადვილი აქვს ხმღ-
ვანთა „კონკრეტული“ ს (ჭარმენის): მავ., წინდებულის ხმღვ-
ნის დამღვიღებულება ძირის ხმღვანზე. ავტორი ფიქრობს, რომ
აქ ადვილი აქვს „თორქაღ-აზერბაიჯანულ“ ვავდენას. თანხმღვან-
თავან ახსნილია მხლელე რამღენიმი: W, V, ზ, p, p', ph: W=
=ინგ. W; V=რუს. ზ (ავსვება იმღვიათაღ); ზ, p=რუს. ძ, p;
p'-უფრო დამღვიღელი p; ph=ქართ. ფ-ს.

გ, გჰ, გჳ; გ=რუს. გ-ს; გჳ=კარაიულ გ-ს (სიფყვამი
გოგოდ) გჳ=გჳ+„მავსაზე ხლრხის მიერი ბგერა“.

ა, ბ, ტ, ტჳ ა, ბ=რუს. ბ, მ-ს; ტ არის ძალიან დამღვიღელი
ტ; ტჳ=ქართ. თ-ს. ტჳ ხანდახან იქცევა ო-ღ. ვ ვსვება
იმღვიათაღ. ხ, ხ, ხ წარმღთქმებთან რღვორც ავარაღი (ხანდღ-
მ). ხ ვსვება მხლელე არაბულ სიფყვამი.

ქ-ავსვება სიფყვის დანაწყისმი ყლველი ხმღვნის წინ და
ხმღვნებს შუა.

კ, კ', კჳ, კჳ, კ, კ. „წმინდა რუსული კ კიორაღს არ ვა-
აჩნია“; კ=რუს. კკ; კჳ=ქართულ ქ-ს. კ'-წარმღთქმის,
რღვორც რკ. კკჳ; კჳ=ხანდღარ კჳ კკ=ხანდღარისა.

ლ-სამაღლი ადვილი უჭირავს რუსულ და ფრანგულ ლ-ს მღ-
რის.

ღ ხმირად ივარგება სიფყვის ბღლიში.

ჩ -ავსვება მხლელე არაბულსა და თორქაღს სიფყვამ-
ში. ჳ=ხანდღარ ჳ-ს.

ც ც' ც'' = ხანდღარის მღსაფყვის ბგერებს.

ც ც' ც'' ც''' = რუს. ლ; ც'' - დამღვიღელი ც; ც''' - სამაღლი

ბგერსა თუბსუდ რ-სა და ხუშძურ წ-ს მონის. აღწერილია წარმართება ანტიკური დონეებისა.

მანკილი კოლონიებში მოძრაობა; იგი სუსტად გამოიყოფა. მოცემულია მადრიდის წარმართების სავარჯიშო. ანბანი მოცემულია თავში.

60. Schiefner, A - Versuch über die Sprache der Uden. (Mémoires de l'Académie Impériale des Sciences de St.-Petersbourg, VIIe Série Tome VI, N° 8. St. - Pétersbourg), 1863. (გვ. 9-13).

პირველი გრამატიკული ნაშრომი უღარი ენის შესახებ. ფონეტიკა სუსტადაა მასში წარმოდგენილი, რადგან ავტორი ცოცხალ უღარს არ იცნობს. მოცემულია ანბანი და ბგერითი შედგენილობა: ს-ჯ 45 ბგერა.

განხილულია ე.წ. „ხორხის მიერი“ ხმოვნები (a, o, y) და ხანისთებულის თავისებური თანხმოვნები x(ბ), ð(შ) ჯ(ჭ); განხილულია ფონეტიკური მთვლელები: ელიზია, ხმოვანთა ჯამონთა, ხმოვანთა ასიმილაცია, ხმოვანთა შენაცვლება და დასუსტება-თანხმოვანთა ბუნებრივი კომპლექსი სიტყვის თავში, შუაში და ბოლოში; თანხმოვანთა გადასმა, ასიმილაცია და თანხმოვანთა გამაგრება და გარბილება.

61. Шифер, А. - Чеченский язык (Этнографический Кавказа, II, 1888, 3-10).

აღწერილია ჩაჩენისა და (წივთა) თუშურის ბგერითი შედგენილობა. ჩაჩენში არ არის თუშური x, ხელი თუშურ-ზე არ არის ზვილი ცხვირის მიერი H, რამდენც იმის ჩაჩენური სიტყვების თავსა და ბოლოში. თუშურ x-ს, რამდენც გვხვდება

თაშხმლოვნების შემდეგ, ჩაჩნოროში მუხსაფრვისებუბა $\eta(\xi)$. ჩაჩნოროს აქვს ვრობელი ხმლოვნები, თოშოროს-ანა. ჩაჩნოროში ვვსვებუბა ხმლოვნთა მროვრდგვარო მუროთებუბა დოფოროვნებისა დო ფროფოროვნების სახოთ. დოფოროვნებდონ ალსონომწონოს u დო y , რომებებსო თოშოროში ჩვოუბებორო მუხსაფრვისებუბა e დო o . ჩაჩნოროში ვვსვებუბა დოფოროვნი: y , თოშოროში მის მუხსაფრვისებუბა მხლოდ ξ . ვანხილოდოს ხმლოვნთა დამსვავსების, დვლიდებებისა დო დოვროვნი სსვოდოსვო მუმიოვვებები. თონხმლოვანთო თოვმოფროს მუმიოვვებები ჩაჩნოროში თოფრო ნოვებოს, ვოდო თოშოროში. მავრომ ჩაჩნოროში ფლოვრო ვვსვებუბა ისოთო ვვოფობი, რომებდო თოშოროში ან მლოქობუბო. ρ თოშოროში სოფრვის თოვში ვორო ბებოს, ჩაჩნოროში-ვო. ჩაჩნოროს სოფრვის დამსახოსოთებდო თონხმლოვანთო დოვროვო. თონხმლოვნი ვორომავების მუმიოვვებები ხშიროს ჩაჩნოროში, თოფრო იგი თოშოროსოსოფრვის.

ვანხილოდოს მუმიოვვებები თონხმლოვანთო ვოდოვობისა ξ დოსოფრვის, თონხმლოვნი ხმლოვნდ ქოვრვისა დო ჩაჩნორო დო თოშორო თონხმლოვანთო მუხსაფრვისებუბანი. ფონოფროვრო მლოვებების როფო ვანხილოდოს მლოფოლოვოსთონ დოვოშომორობოთ.

62. У о р, П. О.- К в о н р о с у о к о н с о н а н т и з м е а р е т и ч е с к и х а з б а к о в С. К а в к а з а. „К у л т у р а и н а с л е н н о с т ь В о с т о к а“, 1929, V (104-110).

ვანხილოდოს კოოფროვოდ როდოს, ივსქროსენის, ფოვროსისა დო ფოროსქამროსის მორო დოდვონილი მლორო ხმოლოთო ფრობები ინდოვროქოდ ენოთო ფონოფროვის მისოდვოთ. ავოლორო ადოსორობოს მლორო ხმოლოთო კომლოვროფოლო ჩაწროსის სოფოქვოდოხო ხოროქოროში ნოთო ფროს: ყოოფოშომონვორონი, ყოოფოდოხოლონი, ვომონოფობი, მლორონი ხმოლობები. ავო. დოვროვობოთ ყოდის კოქოლოდის ისროს იმ მლოქობოს, რომებდო ახოსოთებოს ქოროლოდო დო ქორორო ენების ყოო „ყოდ-ხმოლობოს“, დვოლი აქვს ხოროქოროს მლორო ხმოლობებში. ეს სქოო-

პლატონის ანტიკონსტანტინის დღემდის შინაგარეული იყო. დასაბუთო საკითხი ახალი მასალების გათვალისწინებით სწავლ- მისდომთა ვასილევსკის შინაგარეულის შესახებ ზრდაე ფი- ნეტიკაში. მტკიცებულება კომპლექსური.

63. Шор, Р. - К вопросу о так называемых „геминатах“ (усленных смещениях) в аретических языках Дагестана (Из историко-фонетических записей („Языки Сев. Кавказа и Дагестана“, I, 1935, 135-154).

განხილულია უხარისხი, დინისა და ურკვლის მონაწილე- ბები გემინაციების შესახებ; საკითხი გამოკვლეულია ავტორის მიერ ექსპერიმენტული ვიზით. მტკიცებულება კომპლექსური (64) სწავლმისდომი თანხმობებისა - ყელსწავლებისა, ფიზიკურიებისა და „გემინაციებისა“ - დალისტის ოთხი ენის მისდომით-სუბსტრუ- კის. დაჯარის, დარგულისა და დეზლურისა.

მტკიცებულება შემდეგი სქემის საარტიკულაციო ტიპებისა:

დაჯარის სახეობები	მ ა ლ ე რ ნ ი	„გემინაციები“	ფიზიკური	„ყელსწავლი“
ხორხის მტკიცებულება	ხმა (ვარიანტი) არა ხრული გამართება	ურმობა	ფიზიკური	არამქრულია და სკლამა ხორხში
ეპსტროფის სახეობა	ხორხის ქვეშე	ქვეშე	ქვეშე	ქვეშე
	lenes	fortes	fortes aspiratae	ხორხის ზედა ეპსტროფია
ბუნების ხანგრძლივობა	0,12 სეკ-მდის	0,18 სეკ-მდის	0,12 სეკ-მდის	0,18 სეკ-მდის
საქმის ხანობა	სუსტი	ძლიერი	მაქსიმალ-ძლიერი	მაქსიმალ-სუსტი
დაბრუნების ხანობა	რამდენიმე (ვარიანტი) კომპლექსური	არაფიზიკური	ფიზიკური	ხორხის სწავლმისდომი

გუმინატობასა და არა გუმინატო თანმლოვნობს შორის
განსხვავება არის, მუკრამ არ იმდენად მნიშვნელოვან, რამ
ის გამოდგას საღიჯურნოლოო ნიშნად. „გუმინატობი“ ხასო-
თდობიან აუჯრთ ნაკლები ენერჯიული სჯდომით. კომლოკრამების
ანადიწი ადასტურებს, რომ გუმინატობი „წმინდა ყრუ“ თან-
მლოვნობს, რამდენა წარმლოქმისას არ მინაწილოებს ფშვინვა.

64. **Г а м о з о к о в** - И с т о р и я К а с а р -
д и н с к о й п и с ь м е н -
н о с т и („З а п и с к и“, т. II,
1929, 277-85 - С е в. - К а в к.
к р а е в о й г о р с к и й и л и с
и н с т и т у т).

ყაბარლოლი ენის ქირვილი გრამატიკა შვადგინა 1841წ.
შ. ნოვმოვია. მანამდის ყაბარლოლიშე მუშაობდენე ადსო-
ელი მუცნიერები (ვილწენი, გვლდენმელოქი, კლქრლოთი). შვმდღგ
შვადგინეს ყაბარლოლი ანბანი კ. ატოლოკრამი (აბსორისეუ-
ლი ჩირქოლოლისა და აფხალოკრის საფოქვილიშე 1864წ.), დქა-
ტინსკიმი 1864წ. რუსული ენის საფოქვილიშე და სხვებმა. ერთ-
ერთი აბსდესთაგანია ქრლოფ. იკლოვიკისა (1923წ.), რამდ-
საბ ავტოლოლი იხლოავს დწვიკილობით. მლოყვანილოს ყაბარლოლის
ბგვრილოთი შვდგინილობა.

65. **ქ ა ვ ა ს ი მ ვ ი ლ ი** ივ. - ქ ა რ თ ვ ი ლ ი და კ ა ვ -
კ ა ს ი ლ ი ე ნ ა თ ა თ ა ვ დ ა -
ქ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა თ ე ს ა ბ ა
და ბ ა ვ ე ბ ა , 1937წ. (თავი III):
ქ არ თ ვ ი ლ ი და ე . წ . კ ა ვ კ ა ს ი ლ ი
ენების ბგვრილოთი შვდგინილობა და
ტრანსკრიპციოა, 104-131).

გამლოლოლი კავკასილოლი ენათა ბგვრების დამწვრ-
ლობის ისტოლოს გვლდენმელოქოთა და კლქრლოთი დწვიკილოლი.

მტკიცებულება ნიშნავს. აწერები უხლარის, რაწერის და სხვათა ქართული ანბანის ღირსების შესახებ. სხვადასხვა სახის ტრანსკრიფციები. განხილულია ქართულ და სხვა ენათა ბგერითი მდგენილობა და წყობები ს. თანხილანითა, ანტონ I და სხვათა და დამთავრებულ თანამედროვე მკვლევრებით. შესაძლებლობა კავსახორ ენათა ბგერების გადმოსაცემად ქართული ანბანის გამოყენებისა. განხილულია კავსახორ ენათა ბგერების თავისებურებები. თანდათულია კავსახორ ენათა ბგერების ტრანსკრიფციითა ცაბლები უხლარის, შავადასისა, მარისა, მითხნე-რისა, დათინური, არაბული (რამდენიმე ბგერის) და ქართულისა დამატებით ნიშნებით. მტკიცებულება ნიშნების ახსნა.

66. ქალაქი, ს. - ცაბული იმ ანბანითა, რა-
მდენი იმ მარებთ დენენ და იმ-
მარებთან აფსაშური ბგერ-
ების გამოსახვა ცადა, 1932.

1. უხლარის მიერ მდგენილი აფსაშური ანბანი, რამდენსა სავაძვად უდევს რუსული და მდგენილია შორეი ქართული და დათინური ასლებით. სულ 64 ასო, დიკრიფიკული ნიშნებით.

2. შავადასისა - რუსული ანბანის საფუძველზე მდგენილი დათინურის დამატებით. აგრეთვე 64 ასო დიკრიფიკული ნიშნებით.

3. „მთარგმნელთა კომიტეტი“ ანბანი რუსული და დათინური ანბანებით, სულ 57 ასო.

4. აკა. ნ. მარის ანალიტიკური ანბანი, რამდენსა საფუძველდასა გამოყენებულა დათინური ანბანი; დამატებით გამოყენებულა რუსული ერთი (У) და ბერძნული რი (Ϛ; ϛ); ყველაზე უფრო სრულია. სულ 77 ნიშანი.

5. „ასალი აფსაშური ანბანი“ რამდენსა მდგენილია დათინურის საფუძველზე დიკრიფიკული ნიშნებით. სულ 57 ასო.

6. „ენისა და სამეცნიერო ტრანსკრიფციის კომისიის“ ანბანი, რამდენსა მდგენილია ქართული ანბანის საფუძველზე დიკრიფიკული ნიშნების გამოყენებით. სულ 82 ნიშანი.

Аннотированная библиография
фонетической литературы

II. Кавказские языки

1. А х в л е д и а н и Г. С. - М а т е р и а л ы д л я
ф и з и о л о г и и а б х а з с -
к и х з в у к о в ("М и м о м -
х и л в е л и", 1, 1926).

І. Физиологическое описание абх. согласных
ho (напр. hoa "меч") и w (напр. aw "вино"): первый
представлен как глухой лабиализованный фарин-
гальный спирант - возможно, несколько (при отсут-
стве) озвонченный; второй - как соответствующий звон-
кий, менее шумный, могущий образовать слог (напр.
w wa "два"); полемика с акад. Н. Марром ("Абхаз-
ский аналитич. алфавит", 1927).

ІІ. Такое же описание абх. слотных t° d° t° : пер-
вый (напр. at^o aca) является гортанно-смычным виб-
рантом, второй (ad^o a') - звонким, а третий (at^o a') при-
дыхательным. Первый компонент этих вибрантов это t° d°
соответственно. Poleмика с акад. Н. Марром (там же).

2. А х в л е д и а н и, Г. С. - З в у к о в ы е в о з м о ж -
н о с т и к а в к а з с к и х я з ы -
к о в. 1. П р и н ц и п ы к л а с -
с и ф и к а ц и и с о г л а с н ы х
а б х а з с к о г о я з ы к а, ("Со-
о б щ е н и я" Г р у з с т а н, т. 1, № 1, 1940)

Предлагается классификация одного из слот-
нейших согласных кавк. языков - абхазского, учиты-
вающая: 1) образование согласных с закрытой и от-
крытой гласовой целью; 2) различие огубленных
(лабиализов.) и неогубленных и 3) различие твер-
дых, мягких и средних, имеющие в абх. соизна-
чимность; выделяются также согл. "зартóвые" (=фа-

рингально-гортанные). По автору предлагаемая таблица может послужить удобной схемой для классификации согласных и других кавк. языков. Приложена таблица и лексический материал.

3. Ашхалаф, Д. А. - История черкесских алфавитов. („Записки“, т. II, 1929, 287-293 - Сев. кавк. краевой горский н/иссл. Институт).

Даны сведения об исследователях черкесского языка. Рассматриваются критически черкес-алфавиты: Люлье, Lowe, Услара, Лопатинского, Тамбиева и Яковлева. Дается классификация звуков низне-черкесского на основе алфавита проф. Яковлева, которому авт. отдает предпочтение.

4. Бежанов, М. - Удинская азбука. (СМОПК., вып. 6, 1888, прилож. 5-7.)

Удинская азбука составлена на основе русской: 12 гласн. и 33 согласных. а, е, і, о, у произносятся как соответств. русские; ä, ä менее открытые, чем а; ä = франц. а в слове ва; ä близко к гласн. э; ö, ö относятся ко, как ä, ä к чистому а; ö произносятся приближ. как франц. еи; ү приближается к о, ү к ю; е произносится как твердое - е.

г = рус. г (в слове город); ж мягче рус. ж; џ = жж (груз. ж); џ = дз (груз. д); һ = укр. г (в слове гора); ј = рус. й (или в после согл.); к = кһ (с легким придыханием); q = груз. у; х произн. с легким хрипом; ь = гръ. ѳ; ı̇ = груз. џ; ы = ш, но мягче него; ү приближается

к рус. яз.

5. Bleichsteiner R. - Die kaukasischen Sprachproben in Evliya Celebi's Seyahetname. Caucasicca, F. 11, 1934. (84-126).

Дан лексический материал по грузинскому, мегрельскому, абхазскому, убыхскому и черкесскому языкам из „Путевых записок“ турецкого путешественника Evliya Celebi 17 в (см. прилож. №14) с параллельным турецким текстом. Авт. пытается восстановить отдельные искаженные в рукописи слова путем сопоставления их с живыми ныне словами данных языков, с учетом фонетических особенностей.

В приложении автор критикует некот. соображения А. И. Генко („О языке убыхов“, ИАН VII, 1928, 1).

6. Бокарев, А. - Материалы по диалектологии андо-кельтских языков. 1. Наречие аула Тигитта. Сбор. „Памяти ак. И. Я. Марра“, 1938 (25, 26).

Язык аула Тигитта (ахвахский район ДАССР) является наречием каратского языка. Его звуковая система такая же, как в аварском. Главное: а) противопоставление надгортанных (абруптивов) подгортанным (неабрупт.), б) кратких придыхательных геминированным непридыхательным. Специфики а) резкая палатализация ряда согласных, б) сильная спирантная часть аффриката.

Не выяснена еще фонематичность палатализации, а также не совсем выяснено различие долгих и кратких гласных.

7. Генко, А. Н. — Абхазский вокализм (ИАН, 1928, 1345-54).

Необходимость пересмотра вопроса о системе гласных в абхаз. яз. Значение вокализма в абх. системе второстепенное.

Гласные *e* и *o*, встречающиеся в произношении, не могут быть признаны фонемами. Точно так же *i* и *u* не фонемы. Фонематическими гласными в абх. являются лишь *э* и *я*.

Рассмотрено сочетание *aa* (*ā*).

8. Van Ginneken, Jacques. — Contribution à la grammaire comparée des langues du Caucase, Amsterdam, 1938 (1-137).

В предисловии автор, ссылаясь на Трубецкого, призывает изучать кавказск. языки основательно. В частности, изучение латеральных согласных в кавк. языках может неожиданно разрешить многие вопросы семит., африк., америк. и индо-европ. языков.

гл. I. „Согласные и гласные в истории человечества“.

В новых языках человечества гласные имеют большее значение, а в старых — согласные; в сев.-зап. кавк. языках только теперь зарождаются три гласных. У древних людей согласный

был более самостоятельной фонемой, сильной, продолжительной и сложной тем у нас; первоначальный согл. произносится двумя затворами при трех резонаторах. В языках южной Африки имеем целую семью согласных (les clics) с таким же (минимум при двух затворах, а то и трех) произношением. Дается таблица (с рисунками) 8-ми видов разных clic (по Дюке-у); биллабиальный, лабио-дент., дент., альв., палат., латер., назальный и гуттур. Раньше думали, что они имеются только у народов южной Африки; автор усомнился в 1911г., затем нашли у многих (у пигмеев, в Меланезии и др., в Европе - у ретов, бретонцев...). Многие виды щелкающих сохранились в кавк. языках: лабио-дентальные сохранились в абхазском и убухском ($d^{\circ} t^{\circ} t^{\circ}$), гуттур. - в черк., аваро-анг. и др.-груз. (ζq ; у автора $q x$ и $k x$); латеральные аффрикаты в черк., бацб., арчи и аваро-анг. (tl , ll , thl , tql , dgl). В вопросе о том, „инжективные“ они или „эжективные“, автор стоит за первое (по крайней мере исторически), подкрепляя свое мнение ссылкой на Vogt-a (*Esquisse d'une gram. de géorgien moderne*, 1936) относительно всасывающего характера груз. qu . Такие латералы автор находит во многих других языках (Урала, у эскимосов, сев.-америк., южной Африки и др.).

Кроме лабио-дент. вибрантов, гуттур. щелкающих и латер. аффрик. имеются еще остатки щелкающих в виде двузатворных смычно-гортанных во всех этих языках и в некот. других; см.-горт. (по нашему абруптивы) делятся на „инжективные“ древние и „эжективные“ новые. Описание их образование

(9 стр.). Третий пережиток звукозатворных-лабио-велярные (или лабиализов. веляри.) согласные кавк. языков. Четвертый-эмфатич. смягчение в лакских (Lédiés) языках. Пятый-начальная группа согласных в абазго-черкес. и картв. языках (10). Шестой пережиток звукозатворных-геминированные аффрикаты в кавк. языках. Седьмой пережиток-переход между затворными и спонданти, глухими и звонкими, сохранившийся в кавк. языках (11)... Нет ни одной семьи языков, сравн. грам. которой сумела бы дать столько для развития всей лингвистики. Кавк. языки стоят на рубеже между старым и новым миром.

гл. II. „Раса и культура народов
Кавказа“

В культуре кавк. народов имеется смешение (скрещивание) разных культур: 1) культуры охотников-тотемистов с их патриархатом и т. д.-особенно у албанских народов; 2) ранней земледельческой культуры с материнским правом и т. д.-особенно у лезго-абазго-черкесов и 3) перехода с позднего матер. права в патриархат качевников-пастухов и т. д.-особенно у картвелов. Кроме того, издавна они были знакомы с добычей и обработкой металлов. По автору кавк. народы-синтез этих культур, который произошел до прихода этих народов на Кавказ, ибо они представляют одну единую расу-арменоидную (la race Arménide). Указываются истоки этих культур (13). Антропология. сближение с народами банту и Аустро-Азии. Упоминание фонологического и структурного сходства кавк. языков с языками банту

(13-14). Первоначальная родина народов и языков Кавказа — устье Ганга, оттуда — через Иран к М. Азии, Греции и Балканам — рассеялись по Европе (14). Антропологич. описание арменоидной расы, совпадающее с изображением людей на раскопочной керамике Месопотамии, Элама, Египта и др., причем подтверждается птичий нос и сходство с головой птицы, с чем и связано изображение богов в виде птиц. Аккадский царь удивлялся птичьему лицу хурритов (15). Название бога Тешуб и Тарху происходит от назв. птиц (сокол, орел...). Многие кавк. народы называют себя по назв. птиц (Авач — груз. ავაჩი, мегр. ოვჩი, Ачѝ — груз. აჩიwi и т. д.). Груз. აჩმაзи имеет такое же происхождение. Монголоидная раса (в т. ч. расе Mongolide), образовавшая арменоидную вместе с индоидной, проследивается и в Африке и в Китае Японии, Египте, Америке и т. д. Эта самая монг. раса и сохранила на долгу архаическую артикуляцию „нижеслительных“ согласных. Пережитки изелкающих звуков в Европе (кельтс. „франц. немей. ..) и в хам.-семитс. языках объясняются смешением с арменоидами, следы которых сказываются также в характере народов, на которые они оказывали влияние: жестокость, кровавые жертвы, жестокая расправа с врагами и провинившимися и т. д. напр., различие ассирийцев, на которых влияли армен., от вавилонян объясняется этим. Также жестокость грузин по „Жизни свят. Нимо“ и др. источникам. Жестокость галлов, германцев и романских народов и т. д. вплоть до Возрождения.

Система кавказских первоначальных латеральных согласных по аваро-ангийскому, бацби, черкесскому и убыхскому языкам.

Затворные			Спиранты				
глухие (dices)		Геминированный	Звонкий (douce)	Глухой (dure)	Геминир.	Звонкий (douce)	
Подгортанный (неабр)	Надгортанный (абруптив.)						
λ	λ	λλ	Λ	γ	γγ	Л	Фонемы
tI	tqI			xI	tII		Услара-Шифера
t°	k°			ɣ°	t:		Дипра и Буга
tI	kI	·kI	dI=dyI	θi xI	·θI, xI	I=yI	Трубецкого

Граничные

Гл. III „Характер латеральных согласных в северных языках“ (Кавказа).

В сравнит. фонетике кавк. языков латералы играют приближ. такую же роль, какую лабио-веляры в срав. фон. индо-европейских. Трубецкой первый осветил их; он не признает теперь их древности, кроме некот. случаев. Автор же считает, что все они старше. Упрек Трубецкому, что тот не привлек груз. яз. Следует описание латеральных согласных, кот., в отличие от индо-европ., могут быть спирантами и аффрикатами. Дана таблица кавк. звуков

(по Трубецкому) и отдельно для латеральных. Объяснение транскрипции кавк. звуков (в общем совпадает с транскр. ияимк). Авт. слышал их произношение от Дирра и Яковлева. Авт. согласен с Трубецким, что латерал не группа согласных, а спец. фонема и что латерализация спиранта происходит укорочением мышцы языка, направлением тока воздуха вдоль боков языка и т.д.; но замечает, что такая артикуляция свойственна брахицефальной арменоидной расе, прежде всего в лице арти, авароанди, бацби, убыхов и черкесов, которые сохранили первонач. тип фонем, тогда как остальные потеряли его благодаря смешению с долихоцефальной средиземной и ориентальной расой (24). Вскрыть однако можно и у них. По автору, каждая раса имеет природную артикуляцию, напр. праслав. брахич. раса произносит больше в задней части рта, а северные долихоц. — в средней. Арменоиды Кавказа больше в средней; средиземная и ориент. расы, смешавшиеся с ними, предпочитали кончиком языка; но они постепенно приспособились к латеральным арменоидов путем разложения латеральных на элементы, вследствие чего латералы изменились в их устах. Распавшиеся народы Кавказа частью (напр., черкесы, аваро-анды) сохранили латералы, частью же (напр., картвелы), смешавшись со средиземной и ориент., потеряли их навсегда и заменили другими — их суррогатом (см. дальше). Даже аварский, с репутацией наилучшей сохранности латералов, не одинаково трактуется разными авторами. И действительно, во всех авароиндийских язы-

как найдется лишь десяток слов с латералами; в остальных случаях они заменены другими со- гласными. Разобрано в этом понимании несколько слов. Например, назв. р у к и содержало только один латерал η с преф. ζ - имеем в яз. карата в ζ идет-е η , произн. ζ ехва; $\eta > \ell$ в анди и т. нди ζ ела, а в рут. без преф. ху ℓ ; но тот же карата имеет без преф. ζ а ζ и... ζ || рут. ℓ . Автор думает, что корень η заменился $\chi\ell$, а затем ху ℓ , ζ а ζ (ζ а ζ и) и т. д. Двусложность появилась вследствие замены латерала группой согласных.

Реакция на такие нововведения в устах дру- гой расы вызвала, по мнению автора, появление би- ологически контаминированных оформлений. Разоб- рано тоже несколько слов напр: аварс. назв. водн η п (род. η ада ℓ) содержало только один латеральный спирант η (или $\chi\ell$), который был „медготеранизован“ в χ а ℓ , хад и χ п, а этот „реарменигизован“ в η п и η ада ℓ и т. д. Эти формы биологич. контаминации автор называет а м ф р и б и я м и (29).

гл. IV. „Представители латераль- ных согласных в южных языках“ (Кавказа).

Для обзора соответствий латеральным ав- тор выбрал груз., не сохранивший латералов, ибо он считает, что именно такие языки, биологичес- ки не сохранившие их, позволяют обозреть их со- ответствия полнее и точнее. Напр. иу ℓ и, ζ или и т. д. || звонким латер. спирантам; ех ℓ а, а χ ло и т. д. - глухим латер. спирантам; ζ а ζ или, ζ а ζ или и т. д. - звонким латер. эфр.; (ма) ζ а ζ и, ζ а ζ и (pi) и т. д. - абруптивными латералами

и $\text{t}^{\text{h}}\text{qal}$, $\text{t}^{\text{h}}\text{qivi}$ и т. д. — геминированным абруп. латералам.

Это допущение объясняет четыре основных закона формирования групп слова.

1. Закон гомогенности затворных и спирантов (в группе согласных первый согласный определяет характер последующих: когда первый звонкий, все остальные звонкие, когда первый глухой, остальные тоже; когда первый абруптив, остальные тоже). Все группы согласных происходят от латералов: 1) L и L (затворный и спирант: простые звонкие), 2) η и λ (спирант и затворный: простые глухие) и 3) λ (глухой простой абруптив).

2. Закон заднего следования (в группе согласных за губным или зубным следует заднеязычный: pt , $\text{p}^{\text{h}}\text{t}$, tk , $\text{t}^{\text{h}}\text{k}$, $\text{t}^{\text{h}}\text{q}$ и т. д.). Ясно, что за зубными следуют группы, заменившие латералы: $\lambda = \text{t}^{\text{h}}\text{q}\lambda$, $\lambda = \text{tk}\lambda$, $\eta = \text{t}^{\text{h}}\text{x}\lambda$, $\text{L} = \text{d}\gamma\lambda$, $\text{L} = \text{d}\gamma\lambda$. Что же касается губных, то первоначальный корень этих слов начинается с одного из губных вбрантов: pt , vd , pq .

3. Закон нисходящего следования (корень начинается с затворного, и за ним следует спирант, а сонант может появиться везде, но в конце группы требуется сонант: $\text{c}\lambda\lambda$, $\text{c}\lambda\text{w}$, $\text{c}^{\text{h}}\text{q}\lambda$) Группы sk , $\text{z}\lambda$ — вторичные исключения. Случаи $\text{d}\lambda\text{eva}$, $\text{k}\lambda\text{eva}$, $\text{t}\lambda\text{ivi}$ и др. представляют дальнейшее развитие путем замены λ и t согласными d и v .

4. Закон синкопирования гласного по синхронич. системе, но закон аплатикса диахронически (появление гласного в группе согласных между последним согласным слова и последующим сонантом, когда у слова нет окончания:

ср а²(i), но ср q¹isa; wχsen, но χ¹na и т. д.) Эти синхронизированные формы должны были употреб- лять ориенталиды для имитации латералам.

Было по крайней мере 5 латералов: 2 спи- ранта и три аффрикаты. Была корреляция про- стых и геминированных согласных, а также смяг- ченных и лабиовеляризованных.

Предложена обширная таблица 4-х разных латералов (средних смягченных, лабиовеляриз. и смягченных-лабиовеляризов.), в кот. под А распо- ложены латер. фонемы арменоидов, под В сур- рогаты их согласно артикуляц. базе ориенталидов и под С представ. этих суррогатов в др.-грузинск. Эти же суррогаты являются латеральными фонемами обычного языка Кавказа.

Гл. V. „Сравнение представи- телей латеральных согласных в двух группах языков“.

1. Представители λλ и λ (глухих аффрикат- геминир. и простого) в грузинском различаются резко в виде: сχ¹l, tχ¹l, сχl: tχl, сq¹l: tq¹l, cl: tl и т. д.; t t' > č; а t исчезает, t° > z, kw > p и kw > p.

Из 22 случаев абруптивов, найденных Тру- шецким, автор нашел в груз. соответствия в 19-ти случаях. Следует анализ этих примеров; напр: во всех авароанг. языках iλλ(i) „мэс“, „тело“ про- изн. i t q χ l (i); в груз. qotci из с q o t (λλ); другая его форма λ в груз. tani и т. д.; или арч. в-ol (vo t q l) аварс. сикка груз. t a x (l) в котором t x l представ- ляет λ... Все неабруптивные аффрикаты прои- зшли от абруптивных: в этом сходятся все язп-

ки Кавказа, но груз. их различает удивительно точно.

2. Неабрупт. афрр.-геминиров. и простые -λλ и λ. Два фонет. закона для λλ и λ имеют силу и для них: схл и џхл || гем. латер. и тхл || прост. латер., т исчезает, т° может дать т, а кш - р; также во всех деталях. У Трубецкого б засвидет. неабруптирных афрр.; из них 5 находят соответств. в груз. напр.: авар. λлиhine „вступать“, груз. icqo и др.

3. Латер. глухие спиранты η и ηη. Имеется корреляция спирантов и афрр.: s:с, š:щ. џ' не исчезает, но представлен ξ, а џ° - s или џ. У Трубецк. Ислугаев, из коих большинство сомнительных. Но все очевидные имеются в груз.; напр.: авар. ηеле „клясть“, груз. sxta

4. Латер. глухие -геминир. и простые -ΔΔ и Δ „Издесь поразительный параллелизм звонких с глухими латеральными“. Корреляция, с одной стороны, простых затворных с аффрикатами (t:c = t:c = d:ž), сохранившая старую коррел. простых и затворных, и коррел. спирантов с аффрикатами, с другой (s:c = š:щ = z:ž = ž:ž)... Следует анализ примеров Трубецкого, в которых попадают чередования λ(λ):Δ, которые заметил еще Трубецкой, и других, напр.: дигойский џиај, чеч. žävi, груз. заүvi и др.

5. Латер. глухие спиранты-гемин. и простые -LL и L. У Трубецкого нет примеров. Автор приводит один сомнит. Трубецкого и остальные свои; напр.: удинский џач „сын“ (|| авароинг. waša и ижа), груз. ze(ℓ) из LL и др.

Ко всем пяти разделам дана большая таблица, отражающая все эти звуковые соответствия.

Подводит первые итоги: столбик отражений абруптивов богаче всех других примерами; геминизация находится в связи с абруптивностью; латер. геминир. аффриката и абруптив являются оптимальн. и идеальными латералами (46). Вероятно, простые абрупт. атер. потеряли ряд примеров, еще большие потеряли неабрупт. аффрр. и, особенно, гемин. простые спиранты. Автор говорит, что в основном он следует Тр-му, который обошелся без груз.; но „грузинский эз. отомстил также за себя великодушно“ за то, что кавка ологи не овладели им до сих пор (46).

В груз. нет слов, кот. не происходили бы от этих 40 фонем (см. выше) плюс слова от щелкающих (см. выше). Авт. говорит, что это пока гипотеза, но не случайная: до сравнения латералов он тщетно пытался найти к.нибудь фонетическую закономерность при сравн. других звуков в языках южн. и сев. Кавказа. Авт. упоминает о Дюмезиле и Трубецком, которые тоже не находили примеров для обобщения фонетич. законов. Говорится о трудностях восстановления общекавказской системы согласных без учета латералов. В результате долгой работы автор выдвинул гипотезу, что общекавказский язык знал только 40 латер. фонем. и три нелатеральн.: два дентолабиальн. вбранта и гуйтур. щелкающий $\tilde{q}x$. В след. главе авт. подбирает такие примеры лишь в груз., в кот. имеются группы согласных из латеральных. Его цель показать, каким образом груз. язык, с богатым консонантизмом и нормальным вокализмом, может иметь такое необычно-

венно сложное происхождение и необыкновенно простое в одно и то же время.

Гл. VI. "Очерк историч. фонетики групп согласных в груз. языке".

Старый гортанный щелк или ларингальный χ в древнегруз. начинал исчезать, отождествляясь с q или с заднеязычн. x . Это под влиянием ориенталистов. Но для спасения этой фонемы ее передвигали на видное место - в начале слова, или же проиход. метатеза "горт. + зубн" > "зубн. + горт."; напр. * $\text{c}\chi\text{oc}$: χoc > xocsi ; в некоторых случаях между c и x проникает гласный: cixel (is), ci xli

Все упомянутые 40 фонем общекавказского языка проанализированы на груз. материале в следующем порядке:

1. класс средних латеральных.

1. Представители $\lambda\lambda$ или $\text{t}\text{t}\text{q}\chi\text{l}$ в груз. χtc (xocsi), xtc (xctpa)... cxel (cixel), cxn (caxnagi)... cql (cqal), cqt (cqrtili)... ckt ($\text{c}\text{k}\text{tiali}$), skd ($\text{s}\text{k}\text{dota}$), cql > cl ($\text{c}\text{qlaxini}$ > claxini)... ckn (ckneli > cneli). и т.д. В этих примерах представлены не сравнения с сев.-кавк. яз., а внутренние соответствия в груз.

2. Представители λ или $\text{t}\text{q}\chi\text{l}$: xd (l) ($\text{W-x}\text{di}$, xda), * $\text{t}\chi\text{l}$ (xltota , xtota), $\text{t}\chi\text{l}$ (tax (l) i)... tql (tqe , мегр. tqaveri), tkt ($\text{t}\text{k}\text{tiali}$)... tql > tl (tlanki).

3. Представители $\lambda\lambda$ или $\text{tt}\text{k}\text{x}\text{l}$: cxel (cxela , $\text{c}\text{c}\text{xli}$), cxt (cxila - $\text{k}\text{t}\text{c}\text{xila}$) и т.д. - представители всех десяти средних латералов, отраженных в грузинском.

В заключении к этому классу автор допус-

кает два объяснения замены латеральных веллярными и ларингальными: 1) последовательную замену и 2) существование в общекавказском языке четырех различных музыкальных ударений - по числу групп, подлежащих объяснению.

II. Класс смягченных латеральных.

($\lambda^{\prime} \lambda^{\prime}, \lambda^{\prime}, \lambda^{\prime} \lambda^{\prime}, \lambda^{\prime}$ и т. д. - вседесять): $\xi q e \eta a$, $\xi q a d i a$ (гриб), $\xi l a x w i$; $\chi e v i$, $q a n a$ и т. д. - (преобладают шипящие соответствия).

III. Класс лабио веллярных и лабио латеральных.

($\lambda^{\circ} \lambda^{\circ}, \lambda^{\circ}, \lambda^{\circ} \lambda^{\circ}, \lambda^{\circ}$ и т. д. - вседесять): $\chi o s a$ < $\chi w a s a$ < $\xi x w a$, $\xi q w a$, $\xi k t i \xi i n i$ и т. д. (преобладают свистящие).

Следует высказывание автора о принадлежности к корню (а не суффиксу) элементов - ева, -ота, -ова, а также -il, ил и т. д.

IV. Класс смягченных лабио веллярных и лабио латеральных.

($\lambda^{\circ} \lambda^{\circ}, \lambda^{\circ} \lambda^{\circ}, \lambda^{\circ}$ и т. д. - вседесяти). Этот класс выделен автором в виду того, что первые три класса не объясняют всего в груз: $\xi i x w i n i$, $\xi q w i t e d a$, $\xi k i \xi a$, $\xi w e t a$, $q w a i n t$ и т. д. (преобладают шипящие соответствия).

В процессе работы выяснилось, что и в грузинском очень много контаминированных групп согласных.

Автор смотрит на свой труд, как на первый шаг к дальнейшим большим исследованиям.

Гл. VII. Значение кавказских латералов для изучения африканских, индоевропейских и хамито-семитических языков.

1. В африканских языках имеются щелкающие звуки, аналогичные кавказским. Авт. приводит неск. лексич. совпадений.

2. Отмечается два периода влияния кавк. языков на индоевропейские: древнейший - общекавказского на общеиндоевропейский и позднейший - отдельных кавк. на отдельные индоевропейские („напр., греч. язык находился в сфере грузинского до первых веков н. э., 115). Рассматривается 1 период, и многие сочетания согласных отдельных ин.-евр. языков объяснены путем сличения, гл. образом, с картвельским материалом; напр. санскр. $kṣi \acute{p}oti$ (ранит) и груз. $sqw-a$, греч. $\psi \acute{\rho}ei\rho$ (вошь) и груз. $tsq'ivi$ $a\acute{s}t\ddot{a}i$ (восемь, дв. число) и груз. $otxi$ т. д. - свыше 30-и.

3. Отмечается, что хам.-семит. языки, так же как и.-европ., сравнительно молодые. В семит. яз. тоже два периода кавказизмов. Для изучения морфологии сем. языков рекомендуются „Таблицы“ ак. Марра, но высказыв. против эретиц. теории (119). Трехсогласие корня тоже находит, по автору, объяснение в произношении латеральных в устах ориенталидов. В таблице групп груз. согласных тоже преобладает трехсогласие; попадающиеся случаи двух и четырехсогласия в семит. и египетс. объясняются таким же образом.

9. Грен, А. - Лингвистические замечки (СМЭПК., 22. III, 1897, 22-28).

Заметки касаются гехского говора (аул Гехи) - гехенского языка, в текстах которого (Услара, Ширнера) наблюдаются фонетические явления, отличающиеся от данных Услара и Ширнера.

10. Deetez, G. - Der abchasische Sprachbau, 1931, 589-92.

Краткие сведения о наименовании и истории абхазцев; также об отношении абхаз. к другим кавк. языкам: вместе с черк. и убыхским он образует западно-кавк. группу, хотя эти три языка в некотором отношении сильно различаются; приводится примеч. о звукосоответствиях (абх. l = убых. w = черк. h , первонач. xw). Краткий обзор истории алфавита и письменности.

Дана таблица согласных абх. яз. (в таблице не входят $ч$ и $п$ и полугласн. jw и w); отмечено существование тройственной системы и лабиализованных и палатализованных согласных

В скобки взяты звуки, встречающиеся лишь в диалектах, где встречаем также q и лабиализов. и палатализов. \check{z} и \check{z}' . Всего 58 (67) согласных. Гласных только два: a и $ɜ$. e и o являются только оттенками a в сочетаниях $o j$ и $w. i$ и u заменяют $jɜ$ и $wɜ$ $ɜ$ часто выпадает или появляется в сочетаниях согласных. Ударение сильно экспираторное и иногда служит раз-

лшоеению слов.

	обыкновенные	лабиализованные	палатализованные
слычные	в р р̇		
	d t ṫ	d° t° ṫ°	
	g к к̇	g° к° к̇°	g² к² к̇²
	q	q°	q²
аффрикаты	ʃ с с̇	ʃ° с° с̇°	(ʃ¹) (с¹) (с̇¹)
	ʒ з̇		ʒ¹ з̇¹
спиранты	ʎ f		(ʎ¹) (f¹)
	z s		z¹ s¹
	v š	z° š°	γ¹ x¹
	γ x	γ° x°	
	h	h°	

11. Д и р р, А. М. - Агульский язык
(СМОПК, 37, отд. III, 1907, 1-4).

Агульский относится к группе кюринских языков. Дается азбука на основе русской, всего 59 букв, из них 12 для гласных. По звуковому составу агульский ближе стоит к табасаранскому. Произношение звуков. Гласные произносятся неотчетливо; их изучение возможно путем записывающих приборов. Не выяснен вопрос об ударении.

12. Д и р р, А. М. - Армянский язык
(СМОПК, 39, III, 1908, 1-3).

Армянский сильно смешанный язык. Дана азбука, составл. на основе русской; букв вс-

го 54. Произношение звуков. Нет неясных гласных. В арз. не наблюдается умлаутированных гласных в отличие от языков кюринской группы. Тенденция т, қш к удвоению. Ударение не имеет постоянного места в слове.

13. Д и р р, А. М. - Рутульский язык
(СМОПК, 42, III, 1912, 1-4).

Рут. яз. относится к группе кюринских языков, хотя отличается от них сильно; испытывает большое влияние цахурского. Дана азбука, составленная на основе русской: 50 знаков, из них 10 для гласных. Произношение звуков в общем такое же, как и в других дагест. языках. Замечания по некоторым звукам, напр: К встречается очень редко, ҧ всегда получается из d и т. д. Вообще согласные произносятся гораздо отчетливее, чем гласные. Гласные часто сменяют друг-друга. Многие вопросы рутульского языка не выяснены, особенно в области гласных.

14. Д и р р, А. М. - Грамматич. очерк
табасаранского
языка (СМОПК., 35, отг. III,
1905, 1-9).

Табас. яз. относится к группе кюринских языков, много лексич. заимствований с персид., тюрко-татарск. и арабского языков. Азбука - на основе русской, 63 буквы, из них 12 для гласных. Дано произношение звуков. Отмечены согласные, сходные с абхаз. и черк.: „гортанные" и лабиализованные. Табас. яз. богаче других кавк.

языков гласными. Долготы гласных нет. Ударение слабое; трудно определить его место в слове: обыкновенно оно стоит на последнем слоге слова, но есть исключения. Отмечены следующие фонетические явления: ослабление гласных, тенденция к гармонии звуков, исчезновение звуков, вставки, переход одних гласных в другие.

1

15. Д и р р, А. М. - Краткий грамматический очерк андийского языка (СМОП, хххv 1, 1906, отд. V, 1-4).

Андийский язык со своими говорами ближе всего к аварскому: фонетическая их система почти одна и та же. Анд. азбука и произношение. За основу принята рус. азбука. Всего 50 букв и 2 знака. Гласные: а, е, и, о, у; различия по количеству нет. Ударение на первом слоге слова с начала, но суффиксы часто изменяют место ударения. Рассмотрены случаи удвоения согласных. Согласные часто выпадают. Н часто чередуется с М. В опред. условиях согласные удваиваются между гласными.

16. Д и р р, А. М. - Грамматика удийского языка (СМОП, ххviii 1904, отд. V 1-10).

В предисловии указывается на ошибки в трудах Шифнера (см. №60) и Эркертта. Азбука уд. языка (на рус. основе) содержит 46 знаков. а, у, и произносятся как соответств. русские. е, о - как франц. \acute{e} , \hat{o} ; ö, ü как франц. и, еи. \ddot{a} -

как франц. \acute{e} или рус \acute{e} \grave{a} - средний между \grave{a} и \ddot{o} , \circ - средний между \circ и \ddot{o} , \acute{y} - средний между y и \ddot{y} . При этом, гласные \acute{a} , \acute{o} , \acute{y} со -
проводжаются гортанным звуком.

Имеются согласные: ртк, љ, з; џ, џ
г, х.

Описаны и др. сложные согласные. Гласные не различаются по количеству, в вопросе предложения последний слог вопросительного слова произносится протяжно, причем местоимения и вопросительные частицы принимают \acute{a} . Ударение не сильное, падает оно почти всегда на последний слог слова; есть исключения. Рассмотрены явления „благозвучия“ (исчезновение гласных, перестановка, угодование и др.; замены звуков; ослабление гласных, фонетич. явление, известное под названием „созвучия гласных“ и распространенное в урало-алтайских языках)

17. Д и р р. А. М. - М а т е р и а л ы к и з у -
чению языка и быта
а б х а з ы е в (СМОНК;
44 вып., 1915, отг. IV, стр. 5-9).

Физиологический анализ произношения и изображение на письме абхазских сложных звуков. Автор не знаком с согласными, свойственными только абхазскому диалекту: џ, х, џ.

18. Д и р р. А. М. - Ц а х у р с к и й я з ы к
(СМОНК., 43, 1913, III, 1-5).

Алфавит цах. языка составлен на основе русского и содержит 47 букв. Рассматривается

произношение звуков. „Гласные произносятся крайне неясно... особенно в неударных слогах“. Напр., трудно отличить i от e, y от o и т. д., дифтонги тоже. W в конце слов после гласных соответств. и других закавказских языков. Комплекс Wa часто переходит в o, так же как в груз. При геминации звонких получается глухая гемината; g часто переходит в T после глухих фрикативных и глухих велярных. В начале слова гласные произносятся с крепким приступом. Автор не уверен в правильности расстановки ударений в текстах. Имеется долгота гласных.

19. Di r r, A. — Die Sprache der
Ubychen. Grammatische
Skizze. Texte, ubychi-
sche Glossar nebst
deutschen Index. Caucasia,
F. 4. 1927 (65-72).

Убыхский яз. относится к сев.-зап. кавк. языкам, занимает среднее положение между абх. и черк. языками. В настоящее время убыхи вне террит. Кавказа, в Турции (с 1864г.). До 1900-14г.г. они гл. обр. жили в Бандерме, Исмунде, Самсуне, Усун Яйла и около Аджани. Сведения об их прежней террит. на Кавказе и о письменных источниках убыхс. яз. Каждый убых говорит на трех языках: на черк., турецком и убыхском.

Звуковой состав убых. яз. Согласные: p (ten.), p' (asp.), p' (авриптив); b, w; φ (bilab. ten. asp. affr.) β (med. asp. affr.);

дентальная: π (ten. asp.), π' (аврип.), β (med.); f, v; t (ten.), t' (авр.), t' (asp.), d; s, š; z, ž; č, c (ten. affr.),

č', č' (автур.).

лабиализов.: ʧ, ʧ' (автур.); ʧ̣, ʧ̣' (med.), t', s', t' (автур.)
d' z'; к (тен.), k' (asp.), q (автур.), ɣ; x, ɣ (тенес), ɣ;
x (тен. affr.); k' (автур.), ɟ (med.); h' (тен.), j; š z
(со свистом); č (тен. dors.), č' (автур.); ɾ, l, m, n;
горт.: ɬ, ʒ.

латерализов.: ʧ°, ʧ°

Гласные: и, э, е, і, о, которые, при обычном для убыхского быстром темпе произношения, склонны к ъ, особенно і

Описывается образование отдельных согласных сравнительно с согласными абхаз, арабс, венгерс. и др. языков. Рассмотрены фонетич. явления: выпадение и ослабление звуков, геминация, назализация, упрощение гласных, влияние лабиализованного согласного на гласный и т.у.

Ударение мало варьируется, оно подвижное.

20. Дичр, А. - *Lit Ethnos „Авсхас“*
Caucasica, F. 2. 1925 (119-120).

Приводится толкование ак. И Я. Марра названия „Авхас“ (из „Кавказские племенные названия и местные параллели“, Петроград, 1922); по мнению авт., Марр упустил из виду, что топонимавание авхасьева-арс-иā (страница-арс-пā), где первое а является указат. членом, а второе относится к корню; авт. допускает также исчезновение начального h: перед корнем-арс-и возможность сближения этого слова с груз. назв. осетин-ows^hhovz и др.

21. Дичр, А. - *Einführung in das*

Studium der kaukasischen Sprachen,
1928, 29-39, 57, 58.

Кавказские языки вообще бедны гласными. Поименованы груз., абхаз., андийский, аварс. и др. Но система согласных достигла богатого развития: имеются придых. согласные-простые и аффрикаты, смычно-гортанные и ослабленные звонкие. Отмечены специфические латеральные согласные в убыхс., кабард., тушин., аварс., андо-дигорских и арчинскои. Физиологич. описание различных вариантов латеральных с ссылкой на Услара и критикой Трубецкого. Ряд гортанных (фарингальных) спирантов, смычные ряда к и два варианта заднеязычных (фарингальных) смычных. Ряды z, š, ž и c (ts), č (tš), z (dz), ž (dž), а также v, ʃ, w, φ. Мало еще изучены л и р. Описано произношение билабиальных дрожащих, а также язычно-губных спирантов.

Следует об'яснение диакритических знаков, применяемых автором. Подчеркивается разнородность обозначений разных звуков у разных авторов.

По отдельным вопросам звукового состава и ударения рассмотрены: а) к и р т в е л ь с к и е - груз., с в а н с к и й и л а з о - м е г р е л ь с к и й - языки: в ушкульском наречии сванс. языка отмечена слабая назализация, сильный приступ начального гласного в сванс., место и характер главного и дополнит. ударения: в груз., мегр. и лазском. б) Северо-западные языки: недостаточная ясность описаний звуков в трудах Услара и Шифнера; несвязанность ударения с определенным местом в слове; непосто-

яньство гласных в убыхском; появление п перед d; склонность к геминации, легкая назализация гласных; стремление гласных к ассимиляции. Ударение в кабард. на предпоследнем (при гласном исходе) слого слова или на последнем (при согласн. исходе); долгие конечные гласные ударяемы. в) Северо-восточные языки: склонность к назализации гласных в чечен. и табат разница между долгими и краткими гласными в чечен. и лакском; тенденция к гармонии гласных, следы регрессивной ассимиляции гласных; переходный гласный в слого с ударением перед заднеязычн. и фарингальными; колебание между конечными л и т. Об ударении известно мало. Общее звуковое впечатление: картел говорит горлом, абхазо-черкес свистит, шипит, шепчет; чечено-дагестанец как-бы откашливается.

22. D i t é z i l Georges. — La langue des
о и в у х н с, Paris, 1931 (1-13).

Краткие сведения об убыхах, населявших черноморское побережье и выселившихся в Турцию, где автор изучал убыхский язык.

Вносит некот. изменения в начерт. звуков, употреблявшееся Усларом (см. №52) и Дирром (см. №19).

Согласные губные: p p' p'ʷ (p и p' как франц.); p° = груз. φ, p' груз. β; f v, билаб. W (но φ сомнит.); билаб. П В (= абх. t° d°).

Зубные: t t' t' d (t и d как франц., t' и t° = груз. თ ღ).

Заднеязычн. (у авт. гуттур.): k k' g (kg смягчаются почти всегда перед ä e i). q (= грузу),

х (= рус. х), ч (нем. ч в „sagen“), ч (= нем. ich),
к (греч. буква) = груз. ჯ

Фрикативные и зубные аффрикаты: свист.
sz, шип. šž (как франц.), лабиализов. свист. s°z°
(м.б. лучше обозначить š°ž°?) смешиваются с зву-
ками f, v; более задние свистящие бф (б смеш-
ивается с ч); зубн. свист. аффрик. сс'č' (= груз. ც
ჭ დ); зубн. шипящие аффрик. сš'č'j' (= груз. ჩ ფ ჯ);
зубн. свист. лабиализ. аффрик. с°с'°č'° (абх. ო°ფ°ღ°);
теже более задние сž'č' (звонкого нем).

ʼа и н и һ (= г и груз. ჯ): в урбхс. также как
в мегр. и лазс., ч явл. редукцией q (= груз. ყ ḡ).

Латеральные лло (первый - простой, второй
- аффрик.), ло встречается редко; л смешивается с
х и даже с б в = франц. v, ч кончиком языка,
п, т = франц., перед зубными развивается л. Есть
более передние х ч

Особенности произношения звука v (греч.)
в названиях „собака“ и „толпа“. Колебания в про-
изношении сž и šž, б и š, с' и č'. Преобладание ре-
грессивной ассимиляции - также на расстоянии.
Между гласными часто имеем геминацию л
в в у т.

Гласные: а ä е о і и й ö э отличаются непос-
тоянством тембра. Знак э обозначает непостоян-
ный гласный от е до ы (рус.) и т.д., есть долгие
ā ē ā ī ū.

Часты случаи эпентезиса у(i), w(u)

Имеется ассимиляция гласных, но не в смы-
сле гармонии гласных, как в тюркских. Имеет
место назализация в группе „гласн. + п + шипя-
щий (или лабиализ. свист.)“. Часто происходит

контракция:я дифтонгов (восх. и нисх.), реже - дифтонгизация. Элизия конечного гласного (исовт) (имен и глаголов) при окончаниях, начинающихся с гласного \bar{o} . Часты случаи исчезновения гласных, а также появление опорных гласных (вообще \bar{e} , иногда e, i, u, \bar{i}) под влиянием соседних звуков.

Удирение не поддается правилам. Оно кажется произвольным: употребляется только для привлечения внимания на слово или на его часть.

23. D i m é z i l, G. - J. Van Ginneken - Contribution à la grammaire comparée des langues du Caucase (Рецензия, напечат. в *SL*, 1938, 159-161).

Рецензент (Дим.) излагает общий взгляд автора (Г. Гин) о сложности артикуляции древнейшего человека и подтверждает его ссылкой на мнение Марселъ Маусса о нерасторжимости (неуиренированности) друг от друга отдельных жизненных проявлений у „дикоры“ в противовес цивилизованному. По мнению реценз., это философия звука и даже языка, из которой автор (Гин) выводит технику сравнения. Он (реценз.) называет ее очень смелой гипотезой, против которой аргументов нельзя возразить. Сам реценз. всегда был того мнения (против Гробицкого), что эти латеральные являются основными финешами сев.-кавказ. языков. Но нужно это доказать. Реценз. не решается утверждать („Nous posons l'aiffirmetion“ - ответ на вопрос „A-t-il raison?“). Сближения (в сл. \bar{y}) не очевидны ни по форме, ни

по смыслу. Не выявлена регулярность соответствий... Рец. возражает прогив введения понятия "панафрибии" (см. выше п. 8). Однако этим кавказским слівс отдаёт предпочтение перед 4 элементами (ак. Марра), поскольку первые являются реальностью. Книгу считает полезной для всякого лингвиста фронетиста.

24. D i m é s i l G e o r g e s — Études comparatives sur les langues Caucasiennes du Nord-Ouest, 1932 (23-27).

Дана транскрипция звуков убухского языка с разъяснениями некоторых из них, а также тех звуков абхазского, абазгезского (у авт. авзакh) и кабардинского, которыми эти последние отличаются от убухского. Авт. не считает необходимым для сравнит. грамматики отмечать все тонкости произношения.

25. Жирков, Л. — Язык аула Кубаги. Ученые записки РНИОН, 1930 (255-281).

Аул Кубаги (тур. Киваси) в нагорном Дагестане, около 300 домов (1924г.). Все кубагинцы говорят также и на даргинском. Различаются два диалекта: верхне- и нижнекубагинский. Дана таблица классификации согласных с объяснениями (см. груз. текст).

В куб-ом всего 55 согласных, гласные $i||e$, а, и (с как фонема отсутствует); каждый гласный бывает долгим и кратким, хотя автор не уверен, являются ли долгие особыми фонемами. Даны тексты с переводом и параграммы по морфологии.

26. Жирков, Л. — Грамматика аварского языка, 1924(1-30).

Рассмотрена критически классиф. согласных аварского языка, данная Шифнером (1861): Ш. не заметил некотор. звуков и для разных звуков употребил один и тот-же знак, не различает геминат от простых, недифференцир. латералы и передне и заднеязычные аффрикаты; лишними являются у него f и \check{c} (звонкая шипящая аффриката). Не последовательна также классиф. Услара, а таблица Фр. Мюллера (1885) — шаг назад.

Автор дает свою классиф.: 1) $p \ t \ k$ = груз. $o \ j$; 2) смычногорт ($\underline{t} \ , \ \underline{k}$), простые ($\underline{c} \ \underline{\check{c}}$) и геминир. ($\underline{c} \underline{s} \ , \ \underline{\check{c}} \ \underline{\check{s}} \ , \ \underline{t} \underline{x} \ , \ \underline{k} \underline{x} \ , \ q$) аффрикаты; 3) $\check{s} \ , \ \check{z} \ , \ \check{c}$ = приближит. рус. ш, ж, ч; 4) $h \ \check{h}$ — глухие латер. спиранты (простой и гемин.); 5) $\check{t} \ \check{t}$ — глухие геминир. латеральные аффрикаты (не смычно-горт. и смычно горт.), 6) $k \ , \ g \ , \ \underline{k} \ , \ \underline{x} \ , \ kx \ , \ \underline{k} \underline{x}$ переднеязычные, x -геминир. глухой спирант; $kx \ , \ \underline{k} \underline{x}$ гемин. аффрик., 7) $\chi \ , \ \chi \underline{t} \ , \ q \ , \ \underline{q}$ — заднеязычные, $\chi \ , \ \chi$ — глухие спиранты (простой и геминир.); \check{y} — звонкий геминир. спирант; $\underline{q} \ , \ \underline{q}$ — глухие геминир. аффрикаты; 8) $w \ , \ \check{j}$ — изменяются в пределах v - \underline{v} , j - \underline{j} 9) $s \ , \ z$ — свист. негеминир. спиранты, есть и геминир. варианты: $s \underline{s} \ , \ z \underline{z}$; 10) последовательно проведено различение прос-

тых и геминир. в аффрикатах; простые аффриг. груз. č h č č (с č , č , č); 11) арабс. „айн“ (ħ); 12) гортанный геминир. ħ ; 13) гортанный спирант ħ ; есть также „гайза“ (не фонема); 14) гласные: а, е, і, о, и. Гласные по долготе не различаются. Ударение экспираторное, но слабее русского. Дана параллельная таблица согласных: 1) автора, 2) эретидол., 3) Услара, 4) Ширнера и 5) Трубецкого. В сноске приводится иное толкование Трубецкого (в SSL , 1922, ххIII) латеральных.

27. Ж и р ков, Л. — Грамматика даргинского языка, 1926, 7-12.

Фонетическая система даргинского языка сравнивается с аварской: в даргинском есть долгота гласных, чего нет в аварском. Различия в согласных: В дарг.: 1) Геминация спирантов и аффрикат не играет такой роли, как в аварском, 2) нет латеральных согласных, 3) есть звонкие аффрикаты, 4) есть усиленные затворные, 5) нет различия между v и v , как между фонемами. Применяется эретидол. алфавит, параллельно дается усларовская азбука. Таблица классификации согласных.

В даргинском имеются следующие гласные: а, ä, е, і, о, и, которые могут быть и долгими и краткими. Гласный ä не является независимой фонемой: он-палатализованный гласный а (ä) в сочетании с гортанным согласным.

Дается азбука, составленная С. Омаровой на основе арабской. Место ударения неопреде-

ленное также, как в авирском. Оно слабее и не играет такой роли, как напр. в русском.

28. Завадский, М. - Кюринские тексты. Грамматические заметки (СМ.ЭПК, XIV, 1892, 135-137).

Приводится кюринская азбука, составленная на основе русской. Описаны отклонения от русских звуков: \mathfrak{z} - средний между а-е; е = рус. э; и, у, о произносятся нечетко и поэтому смешиваются друг с другом; \mathfrak{w} - средний между у и в; \mathfrak{y} = франц. и; п = рус. п; п представляет придых. п; \mathfrak{p} - взрывный п; т = рус. т; \mathfrak{t} - взрывный т; к = рус. к, но более долгий; к - придых. к; взрывными являются \mathfrak{q} , \mathfrak{q} , \mathfrak{k} , \mathfrak{k} ; н = нем. п; б = рус. х; г = рус. г; \mathfrak{g} - заднеязычный спирант; \mathfrak{h} = арабс. \mathfrak{h} х-придых. \mathfrak{x} , \mathfrak{h} (У), \mathfrak{z} , \mathfrak{z} - сложные согласные (груз. \mathfrak{z} , \mathfrak{d} , \mathfrak{f}); \mathfrak{i} = энергич. т; \mathfrak{b} = рус. ц; \mathfrak{c} слабее русского ц: кончик языка прилегает слабо к нижним зубам.

29. Загурский, Л. - Кавказско-горские письма. («Сб. сведений о кавк. горцах», V 1871, 31-68).

Рассмотрены алфавиты, применяемые в кавк. языках. Религиозные и политич. факторы распространения: алфавитов: ирмян. и грузинского - в связи с христианством, арабского - исламом и русского - в связи с рус. владычеством на Кавказе. Груз. (церковный и светский) алфавит. Применение Шегреном рус. алф-та для осетин. языка. Подробный

анализ усларовского и ширнеровского алфавитов. Приложение таблиц алфавитов отдельных кавказских языков.

30. Jakoblev, N. - Kitzze Übersicht über die tskerkesischer (adygheischen) Dialekte und Sprachen. Caucasia, F., 6, 1930 (1-30). Mit 10 Tafeln.

Классификацию черкесских языков на три группы диалектов авт. считает устарелой и устанавливает деление их на две большие группы самостоят., хотя близко родственных, языков: верхнечерк. или кабард. и нижнечерк. или кэксский - со своими диалектами, исходя из принц. взаимного понимания и одинаковости, черк. неодинаковости их звуковой системы. Материал Услара по третьей группе черк. яз. - убыхс. - недостаточен; его (и другие черк. языки тоже) придется изучать в Турции, куда убыхи выселились.

Основные фонетические закономерности, согласно кот. автор отделяет кабард. от кэксского, след.: 1) каб. лабиальн. спирантам f', v, β || кэкс. лабиализ. переднеязычн. $\dot{s}^s, \dot{z}^s, \dot{s}^s, \dot{c}^s$; 2) каб. лабиализ. заднепалат. h^s || кэкс. f (хотя он имеется и в кэкс.); 3) каб. смычно-горт. веллярн. затв. q' || заднемягконейный несмыч.-горт.; 4) каб. шип. согласные разного типа $\dot{s}, \dot{z}, \dot{\check{s}}, \dot{\check{z}}, \dot{c}^s, \dot{z}^s, \dot{c}^s$ || кэкс. шип., спир. и аффрикатам $\dot{s}^s, \dot{s}^s, \dot{z}^s, \dot{z}^s, \dot{c}^s, \dot{c}^s, \dot{z}^s, \dot{z}^s, \dot{c}^s, \dot{c}^s$

5) каб. звонким мгнов. и афрр. b, d, g^1, z, \check{z} || кяхс. частью звонкие, частью глухие мгновенные и афрр. разного типа $p^1 || p, t^1 || t, k^1 || k^1, c^1 || c, \check{c}^1 || \check{c}$;
 6) каб. см.-горт. лад. и дорс.-дент. мгн. \check{p} и t^1 || кях. округленно-лабиализ. мгн. \check{p}^s и t^s ; 7) в каб. конечный краткий гласный \check{a} выпадает, но e сохраняется; в кяхс. — \check{a} сохр., но e выпадает; 8) в каб. ударение слова стоит на предпоследн. слог основы (закрытый слог тоже считается таковым); в кяхс. — на последнем кратком слог основы. Переходным диалектом явл. бесленовский. по Лопат-му, „Среднечеркесс.“; он частью разделяет особенности каб., частью — кяхского, но ближе к кабардинскому. Два диал. каб.-го: терско-каб. (и в Большой и Малой Кабарде) и куб.-кабард. Прензняя террит кяхского. Восточн. и Зап. диалекты кяхского; рассмотрены их фонетич. соответствия. Наречия вост.-кахс.: староабазгское, новоабазг. и смешанное темиргоевское; наречия зап.-кахс.: бжедугское а иапсугское. Ст.-абазг. отличается следующим:

1) Ст.-абазг. переднепалат. спирантам \check{z}^1 || частью и.-абазг. веляриз. глухой \check{z}^1 и среднепалат. звонкий \check{z} , а также другие типы этих звуков в остальн. диалектах кяхского.

2) Фонема \check{h} имеется только в абазг., кот. || в новоаб. частью \check{h} , частью \check{h}^1 и палатализ. и веляриз. смычно-горт. аффрикаты в друг. диалектах кяхского.

3) Ст.-аб. переднепал. см.-горт. спирант \check{s}^1 || в и.-аб. среднепалат. см.-горт. спирант \check{s}^1 , но твердые и мягкие см.-горт. шипящие афрр. в друг.

диалектах кэхского.

4) Ст.-абадз. глух. передне-пал. спирант \dot{s} || ново-аб. среднепал. веляриз. \dot{S} , но шип. афрор. \dot{z}, \dot{c}' || \dot{c}' кэхс. друг. диалектов.

Ново-абадз. является результатом нового смешения ст.-аб. и темирг.; в темиргойском же имел старое смешение бесленовского, бжедужского и ст.-абадзехского. Темирг. (абадз.-темирг.) характеризуется следующим: 1) в нем есть (как и в абадз. и бесл.) троечные мгновенные и афрор.; глухой см. — горт., несмычно-горт. глух. придых. и несм.—придых. звонкий (в соответствии с четверным зап.-кэхского); 2) в нем система шипящ. и аффрикат—зап.-кэхская. Приводятся также фонетич. соответствия двух диалектов (бжед. и шапсуг.) зап.-кэхского.

Описанию поселения и количество говорящих по-черк. по диалектам и аулам. Большое диалектное уродление кэхского (сравнит. с каб.) объяснено культ.-исторически. В отношении консонантизма каждый диалект кэхского богаче кабардинского; напр.: в каб. 46 согл. и 6 гласных, бесл. 53 согл. и 6 гл., ст.-аб. 54 согл. и 3 гл. и т.д.

Попытка установления хронологии образования диалектов. Приложено 10 таблиц физиологич. характеристик звуков и их соответствий в диалектах.

З. И. Ковлев, Н. и А. М. Хамаф, Д. — Краткая грамматика адыгейского (кэхского) языка для школы и самообразования
1930, 94-123.

Адыг. (кяхский) беден гласными: первичные основы образуются только двумя гласными - е, э; но богат он согласными, в особенности - западные его диалекты, где число согласных достигает 70. Ударение падает на первый или на второй от конца слог. Рассмотрен звуковой состав темиргоевского наречия - основы литературного языка.

Краткими гласными являются э, е: они не бывают долгими; долгими могут быть: уе, і, о, и, встречающиеся в заимствованных словах, в самом же адыг. (кяхском) они образуются из слияния двух кратких слогов. Даются новый (латин.) и старый (араб.) алфавиты адыг. языка.

32. Яковлев, Н. - Таблицы фонетики кабардинского языка, 1923, 1-112.

Описано произношение кабардинск. "гортанных" согласных (q̇, ġ, q̇, k̇, ḣ, ɣ̇). Из негортанных: f - губо-зубн.; n, t, ʃ образ. прикосн. кончика языка к нижн. зубам; ḥ - спирантизов. l, ему соотв. аффрик. ṭ; q, ɟ - глухие придых. твердо-небные; q̣ - мягко-небные; q̣o - аффриката; ḍ, ḍ̣ слабые глухие аффрикаты.

Рассмотрены явления палатализации, а также лабиализованные мягко-небные.

Дана классификация согласных в таблице.

Описаны кабард. гласные: э̣ - краткий переднего ряда; і̣ более открытый, чем рус. и; а, ệ более закрытые; э̣ - краткий и более откр., чем рус. е; ọ̈ || ы̣, ạ̈ || э̣ - средние гласные.

Даны таблицы классификации гласных согласных.

33. Умаров, -История чеченской письменности ("Записки" т. II, 1924, 262-76 Сев.-кавк. краевой горский н/ис.-институт).

У чеченцев до распротр. среди них ислама не было своего алфавита. Арабский алфр. пополнен для чеченского несколькими знаками. Предоставлены также: 1) умаровский, составл. на основе русского алфр. (38 знаков), 2) чеченско-ингушский на основе латинского (Мальсагова и Эльдарханова), 3) Огу. Наробразца (Отаева), 4) Проект 1928 г. и 5) эфретидологический ак. Н. Марра.

34. Юшманов, Н. В. - Фонетические параллели африканских и эфретических языков. Афицапа, 1. 1937 (19.44).

Сравнение фонетич. систем африканских и эфретич. языков обнаруживает поразительные сходжения по след. линиям:

1) большое число ступеней озвончения (до 4-х в пределах одного языка); 2) серийная лабиализация вместе с палатализацией ("мягкостью") или веларизацией ("твердостью"); 3) полный комплект шумно-латеральных согласных; 5) богатое развитие аффрикат и других видов

сложных согласных; б) „гортанное усиление“ (= фарингальное сужение) в укладе гласных и некоторых согласных (акустические эффекты, напоминающие арабс. ʔ и ʕ). (19 стр.).

Далее авт. подробно описывает артикуляцию звуков африкан. и эфетич. языков и сопоставляет их по указанным выше линиям. Из эфетич. языков привлечены, главн. образом, след.: абх., абарс., картвельские, удинс. и черкесский. Даются таблицы согласных языка зулу (25), кххского (нижнечеркесского - по Яковлеву - 26) и яз. зезуру (37). Много новых наблюдений и соображений о кавказских звуках, в частности о картв.: аффрикатах, „малоглосий“ грузинского сравнительно спонглиогласием мегрело-чанского; лабиализованных согласных, разложившихся впоследствии на две; гармонических группах, о появлении носового в мегр.-чанском и т.д. „Таким образом оказывается, что Кавказ и Африка гораздо ближе друг к другу в фонетич. отношении, чем в географическом“ (43). В статье ссылки на ав. Марри, Кипшидзе, Абаева и др. исслед. кавк. и африк. языков.

35. Lafon René. - Quelques rapprochements entre les langues caucasiennes septentrionales et les langues kartwèles, *BSL*, 29,3 (138-152).

Дана транскрипция звуков и классификация кавк. (сев. и южн.) языков. Авт. приво-

дит описание специфич. латеральных аваро-инд. языков и их соответствии в лакском и в остальных — по Трубецкому с некоторыми до-полнениями Иширкиви. Далее авт. устанавли-вает фонетич. соотв. между картв. и аваро-индийскими: ав. η (= прт η = лак. η или η^{\prime} = глухим переднепалат. или веларным в осталь-ных) || в картв. ζ , что показывается на чи-слительно-и „три“: ав. η^{\prime} ав. ботл. $ha\eta i$, урб. х. $\dot{\eta}a$ лиз. $\dot{\eta}im$, ηimi груз. $zami$. С ав. „вечер, ночь“ (анг. $ce\eta o$ ботл. $ceha$) сближается груз. $seti$, $setova$ (τ -показ. класса). Анали-зируются также „четыре“, „пять“, груз. $k^{\prime}ve$ („под“), $- \dot{\eta}e$ и др. и углубливает-ся: груз. и сван. $k^{\prime}v$ || ав.-инд. латер. аф-фрикате η .

На числит. „шесть“ и картв. субънт-ном префиксе $z\eta$ и др., устанавливается соответствие: ав.-анг. $\underline{\eta}$ = тинди $\underline{\eta}$ = груз. $k^{\prime}v$ = сван. $z\eta$ Ви-ются примеры чередования звонких и глу-хих согласных (груз. sk^{\prime} || сван. $z\eta$ и др.).

36. А (опатинский) А. — О кяхском на-речии адмгского языка (С.МОНК, XII, 1946, стр. 105-107).

Отличие кяхского от кабардинского боль-ше всего сказывается в фонетике. Отмечены из-менения гласных и, еще больше, согласных. Авт. устанавливает следующие случаи передвижения согласных: 1. $b > p$ (бана > пана), 2. $v > z$ 3. $\varphi > п-$

реднеязычн. ζ (фрезау > с.езау), 4. φ ' > ζ ' (φ ' > ζ ' > η), 5. g > t (ge > te), 6. Переднеязычный спирант ζ переходит в сложный согласный ψ (груз. ψ), употребл. которого в кабард. очень ограничено; 7. ж, ζ ', ζ ' > η , которого нет в кабард.; 8. спирант ζ , сопровождаемый h , переходит в s ; 9. Когда ζ не переходит в ψ или s , тогда вместо него слышно $ш$; в кабардинском же вместо $ш$ слышно ζ ; 10. x иногда переходит в φ , иногда же в k (хеке); 11. k после спирантов переходит в ψ , в других случаях - в g .

37. Л(опатинский), Л. - Краткая кабардинская грамматика (СМОЛК, \bar{x}), 1891, 1-11).

Гласные a , y , и произносятся как русские. \bar{o} средний гласный; он сопровождается согласными ж, ш, к. \bar{y} произн. мягче, чем рус. \bar{y} . Дана таблица классификации гласных. Из гласных долгими бывают только \bar{a} , \bar{y} . В восходящих дифтонгах первым составным элементом является j , но в нисходящих j или W . В отличие от русского отмечены след. согласные: спиранты ζ ζ являются средними между s -ш и z -ж; они палатализованы. Твердого $л$ нет. j -среднеязычный. Встречается среднеязычный l только в соединении с m в виде сложного согласного (η). Знаком ζ передается более задний g , напоминающий сложный согласный. Некоторые гласные начинаются придыханием (h).

h (нем. h) в кабард. едва слышно; больше распространён согл. h (араб. ح): задняя спинка языка сближается с язычком и участвует гортань. Сложные согласные: ҫ (= груз. ж) = g + ж, ц (груз. ц) = т + с, з (= груз. д) = g + з.

Дается таблица классификации согласных кабард. языка. Энергичное произношение согласного изображено черточкой под буквой или удвоенным написанием.

Дана кабард. азбука на основе русской - всего 56 знаков.

Ударение следует след. правилам:

1. В многосложных словах, оканчивающихся на гласный, ударение стоит на предпоследнем слоге от конца.

2. В многосложных словах, оканчивающихся на согл., ударение стоит на последнем слоге.

3. Суффиксы -го, -ери, -горе переносят ударение на третий от конца слог.

4. Некоторые суффиксы не влияют на место ударения в слове.

5. Долгие гласные ā ū в конце слов имеют на себе ударение.

6. Арабские и персидские слова имеют ударение на конечном слоге.

38. Л (опатинский), Л. - З а м е т к а о фонетических особенностях хакутинского и абадзехского говоров кяхского наречия. (СМОНК,

х^и: 1896 отг. II, 324-327).

Вместе с другими языковыми особенностями хакцинский и абдзехский говоры х^иского (адигейского) диалекта имеют и фонетические, напр.: переход а в е, кот. в свою очередь переходит в и. С другой стороны а > о, иногда же в у; исчезновение и, переход дифтонга ю в ю, иногда же в о („ты“). В обоих говорах переднеязычный д > т и наоборот. с > ш. В хакц. на месте глухого с имеем ш, а на месте последнего - ц. В абдз. ж(з) в глагольных формах переходит в ц (з); заднеязычн. ц и ж > ф. В хакц. часто глухой н > ф; ф редко переходит в х. Некоторые фонетич. явления рассмотрены в морфологии.

39. М а л ь с а г о в, З. К. - Ингушская грамматика со сборником ингушских слов, Владикавказ, 1925, 5-13.

Ингушский алфавит на основе латинских букв и рассмотрение произношения отдельных звуков сравнит. с рус. звуками.

В ингушс. в гласн.: а, а, ä, е, і, о, и, у. 7 д: фонтов. На конце слов встречаются носовые гласные и дифтонги.

В комплексе /в, г, у, ш, к, к последние (д, к) произносятся мягко.

Хартавлодобное р изображается rh.

Специфич. кавказские согласные - ch, kh, ph, th ch, qh.

Ударение падает на начальный слог слова.

40. М а р р, И. Я. - А б х а з с к и й а н а л и т и ч е с к и й а л ф а в и т (к в о п р о с у о р е ф о р м а х п и с ь м а), 1926
29-37.

Основы фретидологического алфавита на примерах абхазских звуков. В основном на основе латинских букв, дополнен 2 греч. буквами (ϕ, ψ), одним рус. (ш) и одним арабс. (ع).

1) простой звук изображается простой буквой, а сложный - сложной; 2) звуки делятся на односоставные (однозначн.), двусоставные (двузначн.), трехсоставные (трехзначн.) - аналогично изображению чисел в цифровой системе (единицы, десятки, сотни).

Шесть сильных согл. (t d ϕ; k g q) - порядка единиц, девять слабых согласных (s-z; ш-ф; h-γ; w, y, q) - нулевого порядка.

Сильные согл. присоединяют к себе слабые и образуют "десятки", "сотни" и т. д.

Из слабых согл. 4 (s-z, ш-ф) присоединяются к переднеязычным (t d ϕ), 3 (h γ q) - к заднеязычным соответственно: звонкий слабый - к звонкому сильному, глухой - к глухому; w y присоедин. к сильным независимо от их звонкости или глухости. s z ш ф авт. назыв. сибилантами, h γ q y - спирантами.

Применяются диакритич. знаки: S или h в составе согласного представлены точкой над

буквой ($\dot{\text{z}}$), ш или џ - точкой под буквой ($\dot{\text{t}}$).
 z или y в составе согласного представлен
 птвичкой ($\dot{\text{y}}$) над буквой, j или y - птвичкой под
 буквой ($\dot{\text{x}}$). Кругочек при букве представля-
 ет лабиализацию согласного (t°); зубчик - па-
 латализацию (t_1).

Даны образцы написания абхазских зву-
 ков.

41. Мегрелидзе, И. В. - 3 звуковой со-
 став цезского (ди-
 гойского) языка,
 язык и мышление, и-и,
 251-250.

Общая характеристика звук. состава ди-
 гойского языка. Сведения из истории изучения
 ди-г. яз. Критика прежних исследователей (Эр-
 керта, Старчевского, Сергеевского).
 В отношении звук. состава сложность представля-
 ют только согласные. Ди-г. беден гласными (а, е, и,
 ои (ä, ö, ü)). Простых согласных 22, сложных 13. Ф
 не встречается даже в заимств. из рус. сло-
 вих. На его месте встречается Ч. Констатируется
 двозвонье q Звуки ди-гойск. языка сравниваю-
 тся с груз. и армянскими. Отмечены звуки, отсут-
 ствующие в картвельских (напр. латеральные аф-
 фрикативы). У ди-г. неустает ж и ж̣. К каждому из
 описанных звуков дан большой материал в виде
 отдельных слов. Наконец, две таблицы: I. Соглас-
 ных (по указанию проф. Шербы и М. Чхаидзе);
 II. Звуковой состав цезского (ди-г.) яз. в передаче
 разных авторов и груз. буквами. Образцы связ-

ной речи с литературным переводом.

42. Meillet, A. — Langues caucasiques méridionales. Les Langues du Monde. Paris, 1924 (343, 344).

Краткая характеристика звукового состава картвельских языков: характерным авт. считает консонантизм, имеющий по три ряда смычных и аффрикат.

43. Сердюченко, Г. — О теченско-ингушском консонантизме („Языки Сев. Кавказа и Дагестана“, 1. 1935, 98-106).

Критика наблюдений Услара („Теченский язык“, 1888) и других по фонетике теченского языка. Затворные ртк и аффрикаты с̣ в теч. и ингуш.-придыхательные. Элемент аспирации при ртк с̣ больше в горных теч. и ингуш. говорах, чем в плоскостных. Наблюдения Дирра о наличии в них европ. глухих и аффрикат требуют еще научной проверки. Отмечен в обоих языках своеобразный тип „звонких смычно-гортанных“ затворных; в них имеются также два гортанных затворных — звонкий и глухой — и два гортанных спиранта — глухой и звонкий; велярный глухой спирант, передаваемый в теч.-инг. знаком x, похож на араб. ħ, а знаком ɣ изображен велярный глух. спирант. ɣ — веляр. глух. затворный. В по-

их языках имеем как самостоят. фонемы афрр. dz, dʒ Ингушскому f соответствует в чеч. v или h, но и в чеч. начинается рас-пространяться f - в строго определенном круге слов. Автор разделяет мнение Тромбети, отрицающего в чеченском латеральный спирант (λ) и глухой t (пишется th), и рассматривает элемент h независимо от t. Отмечены в чеч. назализованные гласные (ã, ã̃, t̃), являющиеся нередко в виде: aŋ, eŋ, iŋ.

Дана таблица классификации согласных чечено-ингушского языка.

44. Сердюченко, Г. П. - Об абазинских диалектах. Сб. „Памяти акад. И. Я. Марра“, 1938 (244-257).

Основная масса абазин живет в 12 аулах Теркесской и 2-х Караг. авт. обл. (в степе названы аулы). Абаз. яз. делится на 2 диалекта и неск. говоров и подговоров. В нем слабо развит (как и в абх.) вокализм и богато представл. консонантизм. Основные гласные - а и э. Обогащение абаз. вокализма происходит на наших глазах. Дифтонги ау, аѵ, уѵ, эѵ, ѵѵ, которые в лит. письме передаются: ау > е, аѵ > о, уѵ > и, эѵ > и, ѵѵ > и (Даны примеры). В основу абаз. литер. яз. положена система согласных псыж-эльбурганского говора. (Дана таблица согласных). Передне- и заднеязычн. представлены тремя рядами: простых, палатализов.- 11 (ʃ, ш, ʒ, ʒ̃, к̃, ʒ̃, ʒ̃, к̃, ʒ̃, ʒ̃, [ʒ̃,]) и лабиализ.- 15 (o, mo, go, qo, ko, do, ʒo, to, ʒo, qo, ko, wo, ho, fo).

Рядом с смычно-горт. и афрр.-2 смычно-горт. спиранта: t и h . Латеральных 4: v , v_1 и глухой (и смычно-горт. h). Средне-язычных три. Для псыж-эльбурганского говора характерно наличие гортанных спирантов: ç , h , лабиализ. w , h_0 и ç . В абаз. 12 геминир. фонематич. согласных. Сопоставл. примеры из двух диалектов. Куб.-индж. говор в общем имеет ту-же фонет. систему, что псыж-эльб. Говор аулов Квайдан и Красновосточный утеряли лабиализов. передне-язычн. спиранты jo и афрр. d° , t° и заменили их простыми: d , t (примеры). Они утрачены частично также в Псыже. Говор аула Ансуа характериз. тремя губно-зубными афрр.: d° , t° , t° ; в других они заменены через d t t . В тапантских говорах им соответствуют альвеолярные лабиализов. афрр. d° , t° , t° (примеры). Говор Ансуа отличается от тапантских неимением горт. звонких спирантов (ç , w) и ç . Звонким в тапант. говорах соотв. смычно-гортанные rt в шкваровских. Угашение в абаз. обычно на корневом гласном.

45. Sommerfelt, A. Les anciens caractères du système vocalique tchéchéne-ingouche-bats (Atti del III Congresso Internazionale dei Linguisti Roma, 1933, XI, 395.-397).

Северо-восточн. группа кавказ. языков или

ско родственны между собою и в отношении фонетич. системы. Материалы по этим языкам даны Усларом, Шифером и Дирром. В настоящее же время имеются и местные материалы, кроме баубийского.

Фонетич. система чеченско-ингушско-баубийского представляет развитие одной первичной. Системы согласных тоже почти одинаковы у них; из различий отмечено: гортанно-смычные баубийского между гласными и после гласных представлены в чеченск. и ингушском звонкими, ингуш. *f* || чечен. и бауб. *h*, чечен. и бауб. *st* > *шт*. В бауб. нет количественных различий, имеющихсся в чечен. и ингушском.

Система гласных в бауб. проста:

o a e
и i

В чечен. и инг. сложнее: имеются дифтонгич. сочетания *uo, ie, ue, ui* (пишутся в литер. *ie, o, ö, ü*), также *ä*, отличающийся от *e* тем, что *ä* не смягчает предшествующего согласного.

ä	бауб.	a	инг.	a	корот., a, oa	долг.
ok		a	(au)	o		oa
ko		o		ü(o)		
ok		a		ä		
ek		a		e		
re		e		i, e		
ok		o(a)		e	(иногда пишется ö)	
ik		и		и	корот. ij	долг.
ik		и		и		uw
i				i		ij

Даны примеры. Для истолкования этой системы, очевидно, нужно исходить из более простой системы 5 гласных - долгих и кратких: система подверглась различной перегласовке. Напр. бациб. o в известн. случаях < a ; этот o представлен в чечен. и инг. в виде uo ; в чечен. имеем и другую перегласовку a. Аналогичный процесс имеем с e.

46. Sommerfelt, Alf. - Études comparatives sur la caucasiques du Nord-Est. Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap: B. VII, 1934 (178-210), B IX 1935 (115-143)

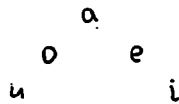
Сведения о численности чеченцев, ингушей и бациби и их территории. Литература предмета. Дана схема орфографическая система гласных и согласных для каждого (чеченского, ингушского и бациби) в отдельности по Услару, Ширнеру, Дирру, Трубецкому и др.; по этим данным авт. выясняет характер отдельных звуков, делит замечания об ударении и т.д. Дается синоптическая таблица орфографич. соответствий алфавитов: национального, Труб., Усл., Ширн., Дирра и Дюмезиля.

Дается сравнение гласных первого слова всех трех языков. Вообще цель автора выяснить особенности общего сев.-вост. кавк. языка. Путем сравнения отдельных гласных в много-

численных примерах из всех трех языков авт. устанавли. след. соответствия:

<u>Гер.</u>	<u>Инг.</u>	<u>Базб.</u>
a	a	a
ä	{ä	a
o	o	a (au)
oo	oa	a (au)
uo	o (uo)	o
io	o (uo)	o
e	e	a
e	i, e	e
i, e	i, e	e
i, e	i, e	e
ä	ä, a	a
ä	ä, a	a
ä	i, u	u
ä	i, j	u
o	e, o	o (a)
o	e, o	o (a)
u	u	u
u	u	i
i	i	i
i	i, j	i

А эти сводятся к первоначальной системе пяти гласных

от которых путем перегласовки, подобной в герм. языках, ведут начало все другие.

В след. главе даются соответствия согласных всех трех языков в таблицах — отдельно для каждого языка. Приводятся также системы согласных по Трюбецкому в начале и внутри слова.

Сравниваются слова трех языков, содержа-

щие начальные согласные (смычные, полугласные и плавные и носовые), и устанавливают ся след. образом их соответствия:

<u>Геч.</u>	<u>и нг.</u>	<u>Дабд.</u>
в	в	в
ву	vh	vh
d	d	d
(dy)	dh	dh
g	g	g(k')
p	p	p'
pá	pá	ph
t	t	t'
(tá)	tá	th)
к	к	к'
(к или kh)	к или kh	kh)
q	q	ç
(ph)	ph	p)
th	th	t
kt	kh	к
qh	ph	q
,	,	,
y	h	,
z	z	ž, z
zy	zh	-
c	c	c
cá	cá	ch
ch	ch	c
ž	ž	ž z'
žy	žy	-
č	č	c'
(čy)	čá)	-

<u>Лат.</u>	<u>итал.</u>	<u>Франц.</u>
čh	čh	ç'
s	s	s
st, t	s	st, s
š	š	s'
gh	gh	g', e
x	x	x, g'
h		h
ç	ç	h (')
j	j	j
đ	đh	đh
r	r	w
v	vh	wh
l	l	l
(r)	(r)	-
m	m	m
my	mh	mh
n	n	n
ny	nh	nh

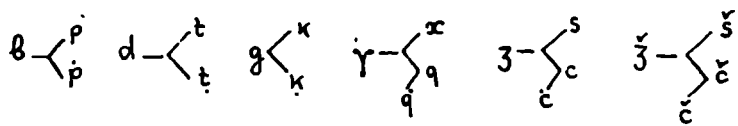
через гласным
лабиализ. f

В фонологической транскрипции Трубецкого получается след.:

	обыков.	Эксплатн.	
Смычные	лаб.	·b, p p'	b ^ε , p ^ε
	дент.	·d, t, t'	d ^ε , t ^ε
	гuttur.	g, k, k', q, q'	k ^ε
	ларинг.	ɔ	ɔ ^ε
Уент.	з, с, ç	z ^ε , ç ^ε	
	ž, š, č	ž ^ε , č ^ε	
Спиранты	уент. свист. s	s ^ε	
	шипящ. š	š ^ε	
	гuttur.	ɣ	x
	ларинг.	h	h ^ε

Полугласные	w, j	w ^ε , j ^ε
Плавные	l (л?)	-
Носовые	m, n	m ^ε , n ^ε

Смычные и спиранты образуют след коррелятивные группы с тремя и четырьмя членами:

Эмфатич. палатальные образуют следующие парные группы:

β : β ^ε p̣ : p̣ ^ε	d : d ^ε ṭ : ṭ ^ε	κ : κ ^ε	z : z ^ε ç : ç ^ε	ʒ : ʒ ^ε ç̣ : ç̣ ^ε	ɔ : ɔ ^ε h : h ^ε
j : j ^ε w : w ^ε	m : m ^ε n : n ^ε				

Далее рассматриваются согласные между гласными. Указана дополнительная литература (Продолжение следует).

47. Tronbetzkoу, N. *Langues caucasiques septentrionales. Les langues du monde, Paris, 1924.* (327-42).

Самая общая характеристика сев.-кавказских языков, в частности их фонетич. особенностей: богатый консонантизм: много лабиализованных согласных, спирантов и латеральных аффрикат. В вост.-кавказ. (= чечено-лезг.) языках избегается стечение согласных, вокализм безный, ударение

слабоэспираторное. В аvaroандийской группе веларные аффрикаты и разнообразие латеральных согласных. В лакской группе — бедность вокализма и тенденция к геминации. В самурской группе — упрощение фонетич. (и морфологич.) структуры, для кюринского характерно очень сильное экспир. ударение, чаще всего на 2-м слого слова, влияющее как на гласные, так и на согласные.

В западно-кавк. (= абхаз.-черк.) языках неизбегаются стечения согласных; имеются лабиализов. шипящие, почти не известные в чет.-лезг. (кроме табасаранского); абх. и убых. имеют лабиальные вобранты.

48. Troubetzkoy, N. — Les consonnes latérales des langues caucasiqnes septentrionales (Bull. de la société de linguistique de Paris, 1922, t. 23, 184-204).

Ссылаясь на Мейе, автор утверждает, что вне сравнит. грамматики сеv. кавк. языков, с одной стороны, и картвельских — с другой, не имеют никакой научной ценности сопоставления отдельных слов из того или иного языка. Нельзя, пока этого не сделано, говорить о родстве северо- и южно-кавк. яз. Следует начать с сравнит. фонетики. Автор предлагает след. классификацию сеv.-кавк. языков: 1. Абхазго-черкесские или западно-кавк. адгг. (черкесский и кабард.), убыхс. и

абхазский; II. Чечено-лезгинские: чеченская группа (чечен., бач., ингуш.), аvaro-андж. группа (аварс., андийский, ботлих., годобери, карата, ахвах, багулал, тинди, тамалал, кварчи, гудойский и капучи); лакская группа, арчинская, даргинская (хюркили, акута, кайшаг и кубачи), самурская группа (кюри, агул, табасаран, рутул, цахур, оудух и джэк), удинский и хиналуг.

Дается транскрипция согласных: \check{y} - звонкий веларный спирант; \check{y} - то же ультравеларный; x - глухой велар. спирант; χ - то же ультравелар.; x' - глухой препалат. спирант; k - глухой велар. затворный; q - то же ультравеларный; \check{n} - веларный носовой; dz - груз. d , $d\check{z}$ - ж; c - ω , \check{c} ; \check{r} ; \check{v} - звонкий, \check{v} - глухой латеральный спирант; \check{v} - звонкая латеральная аффриката; \check{v} - та же глухая; \check{e} (арабс. ain); ' - арабс. гамза; \check{h} = арабс. \check{h} ; W = англ. W ; \check{b} - спирант между W и v ; \check{c} - аспирация (t^h , q^c ...), точка под или над буквой - закрытие голосовой щели (\check{t} , \check{q}).

Авт. останавливается на латеральных спирантах и аффрикатах, составляющих самую своеобразную черту сев.-кавказских языков; они сначала кажутся сложными ($\check{v}l$, tl или $\check{v}l$, kl), но самое же деле специфич. фонемы: латер. спиранты - результат трения выходящего воздуха между боковым краем языка и щекой; латер. аффрикаты - dorsального смыкания плюс то же трение. Перечисляются сев.-кавказ., в кот. они встречаются; полнее всех других языков они представлены в аварском: глухая аффрик. \check{v} ; придых. глухой спирант

л'; непридых. глухой краткий спирант и тоже долгий лл

Автор сравнивает лексич. материал, содержащий латер. согласные или их соответствия, из разных сев.-кавк. языков и приходит к след. заключениям.

В тех случаях, когда арчи и авароанг. языки имеют глухие латер. спиранты, во всех сев. кавк. языках им соответств. глухие велярные (или препалат.) спиранты; поэтому можно допустить, что имела место латерализация спирантов, т. е. в прасев.-кавк. языках не было этих латеральных. В тех же случаях, когда аварский представляет аффрикату л' и арчи л' или л', там можно допустить, что обще-сев.-кавк. языки имели латеральные, которые подверглись "дорсализации" (велярной, препалатальной).

Следовательно, по автору, латеральные изменяются в дорсальные и наоборот; латеральные не обнаруживают в сев.-кавк. языках никакой близости с апикальными; поэтому авт. считает необоснованным сближение кавказских латеральных с эламским "t" и т. д.

Наконец, автор пытается объяснить арм. Է || ր через посредствующую ступень латер. звонкого спиранта под влиянием вост.-кавк. языков, м. б. языка аѳвак, по авт. безусловно родственного дагестанским.

49. Trubetzkoy, N. - Studien auf dem Gebiete der vergleichenden

Lautlehre der Nordkaukasischen Sprachen. I. Die „кирзы“ und „geminierten“ Konsonanten der awarisch-andischen Sprachen.

Caucasica, Fase, 3, 1926 (7-36).

Устанавливается следующая группировка „авароандийских“ языков:

Авароандийско-дигорский: авароандийский и верхнеандийский или дигорский.

а) Аварский: хунзакский, анцукский и т. д.

б) Нижнеандийский: анди, ботлих, годобери, карата, багулал, ахвах, тинди, тамалал.

в) Верхнеанд. или дигорский: хварти, дидо, капуци.

Лучше всех изучен аварский (Услар, Жирков, Яковлев, Дирр).

Приложена следующая таблица системы аварских шумных согласных.

	Взрывные		Аффрикаты				Спиранты	
	Подгортанные (необ-руптивные)	Надгортанные (обруптивные)	Подгортанные (необруптивные)		Надгортанные (обруптивные)		Геминиров.	Краткие
			Звонкие	Глухие	Геминиров.	Краткие		
Губные	в	р						
Качу-ми-наль-ные	d	ṭ	t	ṭṭ	ṭṭ	ṭṭ	ṭṭ	ṭṭ
Дор-саль-ные	g	ḳ	ḳ	ḳḳ	ḳḳ	ḳḳ	ḳḳ	ḳḳ
Латеральные				ʎ		ʎ		ʎ̣

Под названием „надгортанный“ (абруптив, смычно-горт.) подразумев. артикуляция при закрытой голосовой щели; под назв. „подгорт.-при открытой“. „Геминация“ при подгорт. артикуляции обозначена горизонт. линией над буквой, „краткий“ *Spicatus asper* над или после буквы; *z* *ž* *ʒ* всегда геминированные, *b* *d* *g* - всегда краткие. Надгортанные простые обозначены одной точкой под буквой, геминированные - двумя. В сноске указаны остальные звуки авар. яз.: *ɟ*, *ɛ*, *ɱ*, *ɲ* „полуспиранты“ *ʷ*, *j*, *h*, ' (гамза), *ħ* (араб. *ح* и *خ* („али“)). Указываются на различия в консонантизме аварс. и нижнеандийского.

Во всей системе шумных ав.-анг. яз. имеются противопоставления: а) звонкости и глухости, б) подгортанности и надгортанности и в) геминации и краткости, причем: во взрывных - только „а“ и „б“; в аффрикатах - только „с“ и „в“ (все аффри. глухие), в спирантах - только „а“ и „в“. Физиология „а“ и „б“ известна, но не ясно, является ли „в“ количеств. различием или различием в работе и положении органов речи. Лучше это выяснить на месте, но можно путем изучения развития этих звуков в отдельн. ав.-анг. языках, что и делает автор в дальнейшем.

„Геминир.“ спиранты в большинстве ав.-анг. языках сохраняют первонач. качество, тогда как соответств. „краткие“ в некот. яз. переходят в *ħ*; напр. литер. спирант *ḡ* в ботл. и багул. перех. в *h*: ав *ḡ* ав „три“: ботл. *havi*, баг. *hāv* и т.д.; геминир. *ḡ* не следует этому переходу. *ṣ* > *ħ* в Тинди и *ʕ* (амал (даны примери), но геминир. *ṣ* неиз-

мен. в Тинди. $\chi^e > h$ в багул., но геминир. $\bar{\chi}$ не измен. в баг. $\chi^e > h$ спорадич. также в аварском (даже везде примеры). С этим связано в авар. χ^e и $\check{s}^e > \underline{x}$; отсутствие „краткого“ \check{s}^e в соврем. авар. об'ясняется заменой его x ; $\chi^e > x$ в карата. Раньше \check{s}^e и χ^e в авар. имели тенденцию переходить в h , который не был идентичен нормальному h : он был сравнительно-долгий x ; артикулируемый вяло; из него получились частью нормальные h , частью \underline{x} .

Этот процесс (переход „кратких“ спирнтов в h (и x) не коснулся только некоторых (анди, годобери и атлутл), а \check{s}^e нигде не перешел в h .

„Геминированные“ спирнты перешли в подгортан. аффрикаты; геминиров. аффрикаты имеют большое акустич. сходство с глухими геминир. спирнтами. Если сравнить авар. с другими, увидим, что авар. „гемин.“ подгорт. аффр. возникли из „гемин.“ глухих спирнтов; напр. латеральная аффриката $\underline{\lambda}$ (кот. авт. раньше ошибочно принимал за долгий спирнт, а долгий авар. $\bar{\eta}$ — за „краткий непридых.“ спирнт — в списке 1, стр. 15) получилась из спирнта $^* \bar{\eta}$, восходящего в свою очередь к правосточно-кавказ. „геминир.“ переднеязычн. спирнту $^* \underline{x}$: ав. $\underline{\lambda}$ атагульс. $\dot{x}i$ те, рут. $x\eta a$ — в и т. д. „жидкий“. Авар. \underline{x} восходит к старому \underline{s} ; $\eta \bar{\chi} < \bar{\chi}$. Не выяснено происхождение двух авар. аффр. $k\bar{x}$ и \check{s} .

Аффрикатизация глухих геминир. спирнтов (латерального тоже) имеет место не только в авар., но и в других ав.-анд. языках; условия ее появления не выяснены.

Обратный процесс — спирнтизация „кратких“

аффрикат, т.е. переход таких аффр. в „краткие“ спиранты и, кроме ахвахского, во всех ав.-анг. языках, в разной степени. Первонач. „краткая“ аффр. *qʰ в ахв. не измен., в других переходит в xʰ. Ахв. в этом отнош. стоит на более старой ступени, что видно из сравнения с лакс., дарг. и гезенс. (примеры). „Краткий“ sʰ в авар. диалектах не измен., в амцух. > sʰ; в низнеанг. sʰ > sʰ (не в ахвах.). Даны примеры. „Краткий“ sʰ в там. > sʰ; в других не измен. Для выяснения сущности противопоставления „кратких“ и „геминированных“ согласных с трением (Общее название спирантов и аффр., данное автором условно) интересный материал дает ахвахский, где „краткие“ „согласные с трением“ sʰ ряда > sʰ ряд и наоборот, все „геминир.“ sʰ звуки > sʰ ряд (даны примеры).

Из всего этого авт. выводит заключение, что развитие „кратких“ согласных с трением в ав.-анг. происходит в направлении о с л а б л е н и я артикуляции и, поскольку происходит спирантизация „кратких“ аффрикат и переход „кратких“ глухих спирантов в придых. h, а также переход „краткого“ sʰ-ряда в sʰ-ряд в ахвахском. Наоборот, развитие „геминир.“ согласных с трением в ав.-анг. - в сторону сужения, поскольку „геминир.“ спиранты > аффр. и „геминиров.“ sʰ-ряд > sʰ-ряд. Это противоположное развитие не объяснимо, пока стоим только на основе длительности, а не на основе работы и положения органов речи: при „геминир.“ согласных органы напряжены больше и цель для трения уже, чем при „кратких“. Поэтому термин

„геминированный“ нужно заменить термином „сильный“, „напряженный“ или „узкощельный“, а „краткий“ — термином „слабый“, „валый“, или „широкощельный“. Различие же их по длительности — вторичное явление. Между ними разница в силе артикуляции; „ненапряж.“ сопровождаются аспирацией, т. к. голосовая щель открыта больше, чем при „напряженных“. Авт. говорит о трудностях наблюдений, поскольку чужой наблюдатель легче воспринимает вторичные акустические моменты (длительн., аспирация), чем основное („напряж.“, „ненапряж.“)

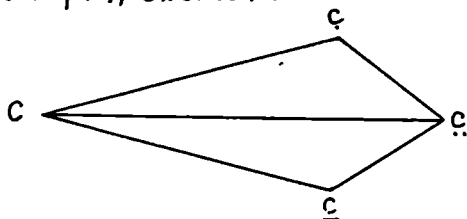
Дальше следует выяснение противопоставления „краткий“ — „геминир.“ остальным звукам („с“ и „в“).

Ав.-анг. аффрикаты бывают только глухие в отличие от спирантов; они могут быть также надгортанными (абруптивами), при которых выдыхаемый ток незначителен и давление поэтому слабее; поэтому же размыкание затвора несколько затруднено, благодаря чему надгорт. аффрикаты никогда не переходят в спиранты (т. е. не теряют своей затворной части). Так сохраняются ç и ç̣. Спирантная часть в надгортанных короче, чем в подгортанных. Струя воздуха тем меньше, чем короче промежуток между закрытой гортанью и затвором во рту; напр. при ç̣ χ спирантная часть так коротка, что слышится почти один затворный, а затвор так затруднен, что в некот. низне-анг. языках * ç̣ χ заменяется ларингальным ' или ε, давшими в ботлихском γ (примеры).

Подгорт. слабые 'аффрикаты (ç̣, ç̣', ç̣' χ) никогда

не заменяются сильными (с, \underline{c} , q X), а надгорт. слабые (с, \check{c} , q X) имеют иногда тенденцию перейти в сильные (с, \check{c} , q X) - примеры.

При слабой артик. аффрикат не бывает перехода „подгорт. > надгорт.“ или наоборот, а при сильной - бывает (примеры). Из этого авт. выводит заключение, что слабые подгорт. аффрикаты (акуст., артик.) отстоят от трех видов остальных (т.е. от сильных и слабых надгорт. и сильных подгорт.); схематический

Следует объяснить физиологич. характера разных аффрикат на основе рассмотрения действия голосовых связок и его отношения к ротовой артикуляции. На этой же почве объясняются звуковые варианты и звукоизменения. В заключении авт. подводит итоги исследованию об австро-инд. „согласных с трением“:

1. По работе ротовых органов (особ. языка) имеем спиранты и аффрикаты.

2. По степени напряженности - слабые и сильные.

3. По месту образования - подгорт. и надгортанные.

4. По действию гортани: а) щель широко

открыта, связки не напряжены, струя быстрая,

б) щель немного открыта, связки как при а, струя медленнее; γ) щель слабо закрыта, связки напряжены, струя выходит медленно, связки вибрируют; δ) щель крепко закрыта, гортань приподнята, струя довольно быстрая; ε) щель как при δ, но гортань поднимается энергичнее, струя очень быстрая.

Первые 3 при подгортанных, последние два - при надгорт., причем эти могут комбинироваться с в.

Из соединения двух степеней напряженности языка с пятью действиями гортани получаются разные типы звуков, из которых фонематическую роль играют лишь пять (дана схема).

50. Триветзкоу, М. - Die Konsonantensysteme der Ostkasischen Sprachen. Caucasica, 1931, Fase 8(1-52).

Автор отмечает противоречия и непоследовательность в письменной передаче специфических звуков вост.-кавказских языков у Услара, а также Дирра, что затрудняет правильную систематизацию этих звуков. Нужно строго отличать фонетическое рассмотрение от фонологического: для первого нужно эксперимент. исслед. живой речи; второе же возможно и без непосредств. изучения живого произношения - по грамматикам и словарям с тщательной критикой. Предметом фонологии являются не звуки как физич. или психо-физиол. явление, а фонемы, т.е. „Die im Sprachve-

вusstsein lebenden und sich in den Lauten phonetisch realisierenden Lautabsichten, die zur Bedeutungsdifferenzierung verwendet werden können. Nicht die phonetische Realisierung der Phoneme, sondern ihre gegenseitigen Beziehungen zu einander geht die Phonologie an. Die phonologische system einer sprache ist das System der in dieser sprache für die Bedeutungsdifferenzierung verwendeten Lautunterschiede" (3,4).

Далее следует общая характеристика структуры вост.-кавказ. системы согласных: 1. Основных и 2. Вторичных.

1. В каждом вост.-кавказ. яз. два вида согласных фонем: с о корня (2 плавн., 2 носов. и 2 полугласн.) и шумные. В чеченском и бацбийском имеются и глухие плавные (в чеч. η , бац. ξ), противопоставляемые звонким. η перед гласным реализуется как дентальный, а перед согласными — по их месту артикуляции; это приспособление не имеет фонологич. значимости. Некот. яз. (напр. лакс.) отличают два носовых (m, n) только перед гласными, а в остальных случаях (перед согл. и в исходе) — „носовой вообще" (M), реализующийся позиционно; для чеч. Услар принимает и третий носов. (η) — турец. „sagırlı"; на самом же деле это вариант η . Полугласные W и j обнаруживают связь с узкими гласными \underline{u} , \underline{i} . ℓ , τ , m, n не имеют слоговой функции.

Шумных фонем в вост.-кавказ. языках много, и каждая из них имеет по крайней мере

по два фонологич. признака: признак локализации (места) и способа артикуляции; первый м.б. соединен с разными признаками второго и наоборот. Каждое соединение — особая фонема. Шумные фонемы дают ряды по месту и классу по способу артикуляции. Рядов по месту семь: лаб. (Р ряд), апикальный (т), переднедорсальный (к), передний сибиллянтный (с), задний сиб. (щ), заднедорс. (q) и ларинг. (h). В армис. и авароанд. еще латеральный (.л), в удин. — средний сиб. (щ), в табас. — лабиосиб. (щ). Многие имеют и эмфатич. ларинг. („Kpoxpeвdлottislante“). Противопоставления их дигизъюнктивны, т.е. каждый ряд противопоставляется всем остальным. (В терминах не выражены акустические понятия, имеющие более существенное значение, чем историч.). Напротив: признак по способу артик. шумных фонем — понятие не дигизъюнктивное, а коррелятивное, т.е. каждый класс по способу артикуляции противопоставляется другому, образуя в языковом сознании всегда пару. В системе вост.-кавказ. шумных фонем — три таких корреляции: 1) противопост. по участию голоса („звонкий-глухой“), 2) по экспирации („надгорт.-подгорт.“, т.е. „с закрытой-открытой голос. щелью“), 3) по близости органов („спирант-затворный (и аффрик.)“. Активные (или „тегкталhaftige“) в этих корреляциях понятия „звонкий“, „надгортанный“, „спирант“; пассивные (или „тегкталlose“) „глухой“, „подгорт.“ и „затворный“. В большинстве вост.-кавказ. яз. каждая шумная фонема может иметь только один актив-

ный признак способа артикуляции. Поэтому в

большинстве наличны только 4 класса по способу артик.: 1) „mediae“ (затворные или спиранты-бѣз фонологич. использования их противопоставления по сближению); 2) „tenies“ — абсолютно пассивные, шумные фонемы без признаков („тегта-*mallose*“), глухие затворные подгортанные; 3) „смытногорт.“ (*glottokklusive*) и 4) „спиранты“, т.е. глухие подгорт. спиранты. Tenies и надгортанные лабиальных, апикальных и переднедорсальных рядов можно назвать „эксплозивными рядами“, остальные — „аффрикатными рядами“, т.к. их tenies и надгорт. являются аффрикатами. Mediae реализуются в эксплозивных рядах, как эксплозивные (b, d, g), в аффрикатных рядах — как спиранты (z, ž, r, l); эта фонетич. реализация фонологически не существенна. В геч. заунесибилантный media в анлауте реализуется как аффрик. (ž), в илауте и ауслауте как спирант (ž): ž и ž являются здесь комбинаторными вариантами одной и той же фонемы. (В ингуш. и переднесибилантный дает аналогичную картину). В кубач. также в d y заменяются факультативно звонк. спирантами v d y. В некот. вост.-кавказ. яз. (дарг., табас. и вост.-кюринс.) господствует система не четырех, а пяти классов способа артикуляции: между звонкими затворными и звонк. спирантами имеется фонологич. противопоставление — по кр. мере в некот. рядах по месту артикул. В принципе все 4, гечр. 5 классов наличны во всех рядах, однако имеются в отдельных яз. „дефективные“ ряды: во всех яз. недостает спиранта в апик. ряде; в дарг., лак., арч. и авароанг. — то же в лабиальном ряде; в геч., табас., уд. и арч. — то же в переднедорсальном; в лак. и авароанг. име-

ются лишь 2 фонемы в лабиальн. ряде; латеральный ряд везде с пробелами: в арч. нет в нем *tepiis-a*, в ав.-анг. — нет *media*; ларингальному ряду (норм. и эмфрат.) известно только противопоставление по сближению.

3. Вторичные коррелятивные противопоставления. Кроме признаков по месту и способу артикуляции, известные согласные некоторых кавк. яз. содержат еще вторичные коррелат. признаки, проявляющиеся в двух видах фонологич. противопоставлений: интенсивности и характерного тона. Первое состоит в противопоставлении „сильного“ и „слабого“ согласного; сильные (более напряж., с крепким затвором или более узкой щелью) согласные длительнее слабых, что особенно сказывается в положении между гласными; перед сильными согласными гласный бывает „с крепким отрезом“. При каждом способе артикуляции противопоставление получает, кроме того, другие вторичные фонетич. признаки: при слабых *tepiies* — аспирацию; при спирантах аспирация слабая, но степень раскрытия и длительности выделяется явно... Сильные плавные и носовые, появляющиеся только между гласными, отличаются от слабых длительностью. Но эти сопутствующие явления — все порядка фонетич. реализации: фонологический остается везде только противопоставление ступеней интенсивности — максимальной и минимальной. Но, все-таки, следует различать два вида противопоставлений по интенсивности: количественный, выступающий при противопоставлении сильного согласного между гласными согласному в ином по-

ложении, и динамически — в других случаях противопоставлений. Противопоставления по характ. тону сводятся в вост.-кавк. языках к паре «светлотонный-темнотонный»; каждый изгласных этого отношения м.б. активным и пассивным. Разница между языками состоит в том, что одни языки нормальным согласным противопоставляют согласные с удлиненным резонатором (языки с активнотемным), а другие — с укороченным (яз. с активносветлым), что осуществляется (не перед лабиализов. гласными) огублением и неогублением согласных передне- и заднегортальных, реже заднесибиллянтных и т.д., а лабиальных никогда. Укорочение резонатора происходит в вост.-кавк. яз. не продвижением языка вперед, т.е. не палатализацией (как это бывает во многих яз. мира), а поднятием гортани; при этом получается не только светлый характерный тон, но и хриплый звук от трения о край хрящевой щели; авт. называет такую светлость эмфатически смягченiem, в виде которого имеется противопоставл. «эмф. смягч. — несмягч.» — как шумных, так и сонорных — с ограничениями для отдельн. языков.

Всего этого большинство исследоват. в.-кавк. яз. не замечало, и переходные звуки принимали за самостоятельные: Услар говорил об огубленных согласных, как «согл. + W» в дарг. и кюринск. языках; ему следовали Дирр и Жирков. Эмф.-смягченные согл. тегенского Услар понимал как соединение согласных с хрящевыми (= арабс. ζ) и арабс. ξ . (Следует критика обозначений Услара).

3 Автор предлагает транскрибировать фо-

нологически комбинацию признаков по месту и способу артикуляции согласных: ослиной буквой, при этом применяя для уточнения их (т.е. места и способа) диакритич. знаки п с д или н а з буквой; для интенсивности с э е р а у с л е в а, а для собств. тона - сверху справа; напр. 'с̣° = "округленный сильный глоттоклюзив в задне-сибирского ряда".

В след. таблице основные буквы представляют вост.-кавк. шумные согл., причем буквы в скобках необходимы только при фонетической транскрипции или при реконструкции древних периодов: в наст. время соответств. фонем в вост.-кавк. этноках нет.

Шумные	Лаб-альв.	Апик-альв.	Перед-ние си-бир.энт.	Перед-ние-у-ральн.	Задне-дорсаль-ные	Апте-раль-ные	Ларин-гальные
Звонкие затвор-ные	b	d	ʒ	ʒ	(G)	(Δ)	} · ɔ
Глухие:	p	t	c	k	q	â	
Звонкие спиранты	(β) v	(d) v	z	ʒ	ɾ	ɸ	} h
Глухие "	f	(p)	s	ɣ	ɣ	η	

Диакритич. знаки: точка над или под глухими обозн. глоттоклюзивы (p̣, ṭ, c̣, ḳ, q̣, â); знак ˇ над сибил.-задние сибил. (ʒ̣, ʒ̣, ç̣, ç̣, ṣ̌); знак ˆ - средние сибил. (ʒ̂, ʒ̂, ç̂, ç̂, š̂); знак ° лабио-сибл. (ʒ̣°, ʒ̣°, ç̣°, ç̣°, ṣ̌°); две точки под ларинг.-хрице-шелевые (ɔ̣, ḥ).

Для вторичных коррелятивных признаков: точка сверху слева - для "сильных" (напр. ṣ, ṭ, c̣)

согласных; знак ° сверху справа для округленных согласн. (q° , g° , k° , \tilde{z}° и т.д.). Знак ϵ сверху справа для эмфатич.-слабых согл. (v^{ϵ} , q^{ϵ} , k^{ϵ} и т.д.)

В вполне точной транскрипции (т.е. фонологич.-статистич. исслед.) обозначаются не только активные, но и пассивные вторичные коррелятивные признаки: слабые согл. через точку снизу слева ($\cdot s$, $\cdot t$, $\cdot \check{s}$ и т.д.), неокругл. деср. нес-мягк согл. через \grave{a} сверху справа (\acute{q} , \acute{k} , \acute{z} и т.д.). Эти знаки применяются только тогда, когда отсутствие активных признаков является фактором различения значений: напр. кюринское jak „мясо“ нужно транскриб. jak[°] т.к. после широких гласных конечное к м.б. и округл. и неокругл.; поэтому отсутствие округления имеет фонологич. значимость. Но „слабость“ к в кюр. jak м.б. не обозначена, т.к. все конечные глухие в кюринс. слабые. Наоборот, в кюр. ki[°] „коса“ (волос) отсутствие округл. м.б. не обозначена, т.к. все согл. перед i в кюр. неокругленные; но слабость $\cdot k$ должна быть обознач., т.к. начальные глухие могут быть и сильными.

Графич. обозначения вторичн. активных признаков (интенс. и соотв. тона) должны быть применены только там, где они выступают как члены корреляций. В аварс. $\cdot s$, $\cdot \check{s}$ (то знаком интенсивности), т.к. противопоставл. слабым s , \check{s} ; аварс. же q , x , \check{s} , z и т.д. фонетически сильные, но в фонологич. транскр. не имеют знака интенсивности, т.к. соответств. слабым в аварс. нет В табасар ϵ ϵ лабиосибиллянтн[°], но они должны быть обозначены не через \check{z}° \tilde{z}° и т.д., а через z° , \tilde{z}° и т.д. т.к. их отношения к другим сибиллянтам не коррелятивны, а дистриктив-

ны. Гласные после эфратич. ларингальных согласных в большинстве вост.-кавк. языков палатализованы (напр. а, о звучат как бья, ё и т.д.) и вообще эфратич. ларингальные близки к эфратич.-смягч. согласным. Но в категорию эфратич.-смягч. согласных можно их включить только в том языке, где имеется такая категория вообще, напр., лакс, чеч., абхазский; в этих языках имеются такие отношения между эфрат. и простыми ларингальными, как между эфрат.-смягч. и несмягч. „Поэтому пишем лакс. h'aldı (произн. h'aldı), „косо“, ʒ'itı (произн. ʒ'itı) „кровь“, чеч. h'aʒ (произн. h'aʒ) „лош“ ʒ'a (произн. ʒ'a) „зима“ Но в аварс. пишется h, ʒ (не h', ʒ'), т.к. там отношения их не коррел., а дизъюнктивны.

Для гласных, при сложности диакритич. знаков для согласных, должны быть особые буквы без диакритич. знаков.

Максим. открытый гласный - а; максим. узкий, самый „темный“ и самый „светлый“ i; задний неокругл. - w, передний округл. (= i) - tt; из среднеоткрытых гласных (в системе с двумя или тремя степенями) - самый темный - o, светлый - e, задний неокругл. ʒ, передний округл. (= ö) - Ø; в системе с большим количеством степеней: гласный между u и o - w, между i и e - E, между o и a - ox, между e и a - Q; „неопредел. гласный“ - ʒ

Просодич. признаки (ударение и количество): ' - ударение, -долгота, e - редукция; признаки резонанса: -назализация, .. ларингальный шум от гортани

Система согласных в отдельных вост.-кавказ. языках:

1. Рутульского:

Сонорные: ɾ, ʌ, m, n, w, j.

Шумные:

Mediae d, b, g, z, ʒ, ɣ

tenues t, p, k, c, ʃ, q, ɟ, ɟ

Смычно-горт. ʈ, ʂ, ɣ, ʑ ʧ, ʣ

Спиранты: f x s ʃ ɣ h

Следуют замечания к работе Дирра (Сборн. матер. XVII) и фонологические толкования фонем

2. Кюрийского:

Сонорные: ɾ, ʌ, m, n, w, j

Шумные:

звонкие d b g z ʒ

слабые глухие t p k c ʃ q

сильные t p k c ʃ q

смычно-горт. ʈ ʂ ɣ ʑ ʧ ʣ

Спиранты:

звонкие ɾ b g z ʒ ɣ

глухие f x s ʃ ɣ } h h

Следует анализ усларовского материала (Этнография Кавказа, VI) и подробные фонологические объяснения.

3. Табассаранского:

Сонорные:

сильные ɾ ʌ m n } w j

слабые ɾ ʌ m n }

Шумные:

mediae	d	β	g	z	ž	γ	
Сильные	tenues	t	p	k	c	č	q
Слабые	tenues	t	p	k	c	č	q
Смочно-гортан.		ʈ	ɸ	ç	č̣	q̣	
Сильные спиранты		f	x	s	š	χ	
Слабые спиранты		f	x	s	š	χ	

} ɔ ʒ
} h ɲ

6. Ла к с к о г о (по Услару):

Сонорные:

а) удвоенные: ll, nn

б) простые: z, l, m, n, w, j.

Шумные:

mediae	β	d	g	z	ž	γ	
Сильные	tenues:	p	t	k	c	č	q
Слабые	tenues:	p	t	k	c	č	q
Смочно-гортан.		ʈ	ɸ	ç	č̣	q̣	
Сильные спиранты		x	s	š	χ		
Слабые спиранты		x	s	š	χ		

} ɔ
} h

7. Д и р г и н с к о г о (по Услару, Яковлеву, Жиркову и др.):

Сонорные:

а) долгие r, l, m, n

б) краткие r, l, m, n, w, j

Шумные:

Затворные:

звонкие долгие	β	} d g z ž	} ɔ ʒ
краткие	β		
Глухие долгие	(p?)	(t?)	q(k)
краткие	p	t	k c č q
Смочно-гортан.	ɸ	ç	č̣ q̣

Спиранты:

звонкие	g	z	ž	γ	} h h ^h
глухие	x	s	š	χ	

8. А в а р с к о г о:

Сонорные: r, l, m, n, w, j.

Шумные:

mediae	b	d	g	ž	z	γ	} q λ	} o j
сильные tenuis	pt	} k	} č	} c	} q	} λ		
слабые tenuis							k	č
сильные смьчно-горт.	t	} k	} č	} c	} q	} λ	} o j	
слабые								k
сильные спиранты	xš	} s	} χ	} η	} h	} h	} o j	
слабые								s

9. А н г л и й с к о г о (по Дирру, Сборник материалов, xxxvi):

Сонорные:

а) долгие r, l, m, n

б) краткие r, l, m, n, w, j.

Шумные:

mediae	b	d	g	ž	z	γ	} c q λ	} o
сильные tenuis	pt	} k	} č	} c	} q	} λ		
слабые tenuis							k	č
Сильные смьчно-горт.	t	} k	} č	} c	} q	} λ	} o	
слабые								k
сильные спиранты	x	} š	} s	} χ	} η	} h	} o	
слабые								s

10. А р ч и н с к о г о (по Дирру, Сборн. материалов xxxix):

Сонорные:

- а) долгие: (·z?), ·l; m; n,
 б) краткие: r, l, m, n, w, j.

Шумные:

mediae	β	d	g	z̄	z	γ	ℓ	
Сильные tenuis	p	t	k	č				} c q
слабые tenuis	p	t	k	č				
Слабые смитно-горт.								} λ
сильные	p̄	t̄	k̄	č̄	č̄	q̄		
Сильные спириты	š	s	χ	η				} h h̄
слабые	š	s	χ	η				

11. Ъ а х у р с к о г о не дается. Имеются фоно-логические объяснения материала по Ширру (см. аннот. №18).

12. Ъ е с з н с к о г о (две системы согласных):

В и н л а у т е:

Сопорные: r, l, m̄ с̄ m, n̄ с̄ n, w, j

Шумные:

mediae	β̄	β	d̄	d	ḡ	z̄	z	z̄	γ	} c̄ c
tenuis	p̄	p	t̄	t	k̄	č̄	č	q̄		
Смитно-горт.	p̄	t̄	k̄	č̄	č̄	q̄				
Спириты	s̄	s	š	χ	h̄	h				

У и н л а у т е:

Сопорные:

а) долгие: r, l, m, n

б) краткие: r, l, m, n, w, j

в) глухой: z

Шумные:

долгие mediae	j	d̄	ḡ	z̄	} z̄ γ
краткие	β	d	g	z	

Долгие tenies	p t (xk?)	с	č	q	} ɔ ^т ɔ	
краткие tenies	p t	к	с	č		q
Долгие смьчно-горт.						·q̇
краткие						q̇
Долгие спиранты	š	š	χ	h	ε	
краткие	s	š	χ	h	ε	

13. Бацбийского (тушского) и 14. Удинского не дается. Имеется краткое фонологическое объяснение некоторых фонем.

В заключении автор указывает на фонологические признаки вост.-кавказских языков по группам, совпадающим географически. Говорится также о правосточно-кавказском языке, из которого развились нынешние вост.-кавказские языки, каждый по своему отличающийся от него.

51. У с л а р, П. К. - Абхазский язык,
1887, 5-14.

Дана составленная автором абхазская азбука. Азбука ни одного европ. яз. не может точно передать ни сложности, ни числа абхазских звуков. Кроме рус. букв привлечены латинск., груз. и придуманные. Представлено абхазское наречие, как «самое чистое и правильное» и обилием звуков превосходящее все остальные. Гласные не представляют затруднений: различаются чистое (переднее) и гортанное (заднее); j + a = рус. я. Чистое e редко, встречается обычно в начале слов с j = рус. e (как в рус. если). Абх. i обычное

Еще реже в абх. О, встречается с j = рус. ё (как ёлка). и = обычному рус. у; j редко. В числе гласных имеется \mathcal{J} (Шёгреновский знак v). Это гласный средний между рус. y и франц. œ . Употребление его необходимо при стечении согласных. Согласные сравниваются с русскими; не требуют особых замечаний: g, d, k, m, n, p, c ф. \mathcal{H} в подударном слове произносится как удвоенный рус. $ж$; \mathcal{L} напряженное рус. $з$; ℓ после гласного среднее между рус. $л$ и франц. ℓ ; конечное ℓ = рус. $л$; x произносится с хрипом; s - как рус. $ш$; \check{s} сильнее русского $ш$; \check{s} - как удвоенное рус. $ш$; γ глубже украинского $г$; имеются h произносится глубоко в гортани. Часто встречается j ; k t p отличаются от рус. $к$ $т$ $п$ большей аспирацией. При образовании q (= груз. $ყ$) корень языка суживает глотку; при \check{c} (= груз. \check{c}) кончик языка прищипывает к нижним деснам, а при \check{c} спинка языка приближается к месту соединения верхних десек с небом.

Специфически абхазскими являются: 1) \mathcal{J} - согласный, средний между франц. œ и $и$ 2) \mathcal{F} = а + вибрационное участие губ; 3) \mathcal{H} (= рус. $жзв$) - зубы сближаются не плотно, язык прищипывает к нижним деснам; от него отличается \check{H} : первый $media$, второй $tenis$; 4) \mathcal{J} - язык прищипывает к верхним зубам и быстро отрывается, верхняя губа неподвижна, а нижняя едва касается верхней; 5) h не может быть выражен никаким соединением букв это h , произнесенный очень глубоко в гортани и сопровож-

даемый звуком вроде свиста; 6) *ʃʃ* похож на *ʃʃ* (только в бзыбском); 7) *ʃ̣* *т* + вибрация губ; 8) *ʃ̣* глубоко гортанный (есть только в бзыб.); 9) *ʃ̣* произносится как *ʃ̣* только нижняя губа приближается к верхней; 10) *ʃ̣* (= рус. тьв) - нижние зубы сближаются с верхними, напор воздуха между деснами и небом; воздух, выходящий между сближенными зубами, сопровождается некоторым свистом; *ʃ̣* *media*, *ʃ̣* *lenis*; 11) *ʃ̣* (= рус. ть) - зубы сближаются, язык прижимается к верхним деснам и сразу отрывается (только в бзыб.); 12) *ʃ̣* кончик языка загибается и гонит воздух к небу, отрывается быстро; *ʃ̣* *media*, *ʃ̣* *lenis*; 13) *ʃ̣* (рус. шш) - язык сближается с верхн. зубами, но ниже, чем при *ш*; 14) *ʃ̣* (= рус. шв) - зубы не закрываются, воздух выходит между губами; *ʃ̣* сопровождается свистом.

52. У с л а р, П. К. - О языке убыхов.

(Этнография Кавказа, 1887,
75-85).

В убыхском нет звуков, отличающихся от абх. и адыгейского; там имеются как адыг диортонги, так и абх. слитные согласные. Единственный звук, которого нет ни в абх., ни в адыг., но есть в убыхском, это *ʃ̣* - напоминает франц. *sh*. Убыхский имеет тенденцию к удвоению согласных. Подобно абхазскому, в убыхс. большинство слов имеет представительную частицу *а*, кот. часто выпадает после приставок. После частицы *а* согласные часто удваиваются.

53. Услар, П. К. - Черновые заметки (о черкеском языке). („Этнография Кавказа“, 1887, 61-74).

В отношении произношения черк. язык труднейший язык в мире (Клапрот): 1. Согласные произносятся без гласного, как это замечено в готтентотском; 2. гласные и двугласные произносятся различно - в зависимости от того, какое место занимают они в слове и какое влияние испытывают в соседстве согласных. Рассмотрено приблизит. произношение звуков черк. яз.: г = рус. г; = груз. ᄎ ; есть z, d ; есть два h (= груз. Ⴣ): слабое и сильное; j = рус. й ; l всегда мягкий. Отмечены согласные: подобный груз. y ; средний между c и ш ; подобный груз. v ; своеобразный сложный согласный, передаваемый сочетанием тль. В черк. имеются след. диакритики: oa, oe, ou, iu . Ударение гл. обр. падает на предпоследний слог с конца.

54. Услар, П. К. - О составлении азбук кавказских языков („Этнография Кавказа“, 1887, 45-60).

Краткая история изучения кавк. языков и составления для них азбук. Лат. и нем. алфавиты не могут выразить всех звуков кавк. языков; для этой цели предпочтение нужно отдавать рус. алфавиту, хотя и он тоже не истерпм-

вает всего звуков. состава кавк. языков. Груз. алфавитом лучше всех других можно изобразить звуки кавк. яз., но он менее распространен и менее известен, чем русский.

Дается кавказско-грузинская азбука, составленная на основе русской и с использованием грузинской. Сравниваются алфавиты: кавк., груз., арм., араб. и лат. Посредством „кавк.-груз.“ алфавита дана звуковая система аварского языка, а также написание нескольких аварских слов

55. Услар, П. К. - Чеченский язык (Этнография Кавказа, Языковедение, II, 1888, 1-8).

Алфавит составлен на основе русского, использованы знаки (Ѣ, Ѥ) груз. и лат. алфавита; всего 36 букв. В чеч. гласные а, е, и, о, у; есть долгие и краткие гласные. \bar{a} часто встречается в анлауте; \bar{e} произносится чисто, но \underline{e} - то как чистое е, то как краткое а. Гласные и, о, у могут быть и краткие и долгие; и, у претерпевают изменения в дифтонгах.

$\bar{e}, \bar{i}, \bar{o}, \bar{u}, \bar{y}$ произносятся как начальные гласные рус. слов: э, если, их, елка, юный; $\underline{e}, \underline{i}, \underline{o}, \underline{u}, \underline{y}$ = рус. ай, ей, ий, ой, уй. Согласные чеченского языка не так сложны как в абх. и черк., но выразить некоторые из них европ. буквами нет возможности: \bar{z} в некот. комплексах произносится как груз \bar{d} ; \underline{e} = скорое франц. \underline{e} ; р в начале слова встречается только в одном случае; \underline{u} перед $\bar{h} > c$; перед $\bar{h} > \underline{u}$; в ингуш. $\bar{h} > c$; в чеч. нет ф. \bar{z} произносится: \bar{z} также укр. г \bar{z} \bar{y} = груз. \bar{z} ; \bar{b} произносится как ть слитно; \bar{f} - как \underline{g} ; $\bar{h} =$ франц. \bar{h} ; $\bar{k}, \bar{p}, \bar{m}$ = рус. $\bar{k} \bar{p} \bar{m}$ с

придыханием; 'г произносится в гортани; х = и, но приближается к тюркскому. / = араб. э, кот. напоминает блезние овцы; / является согласным под его влиянием гласный произносится в гортани. x мѣсте рус. x.

Удгрение падает на последний слог слова; оно не имеет такого значения как в рус. или итальянском. Часто нельзя различить места ударения. В чет. важную роль играют долгота и краткость слога.

56. У с л а р, П. К. — А в а р с к и й я з ы к.
Этнография Кавказа. Языко-
знание. III. 1889 (1-15).

Аварская азбука в общем на основе русской (неск. груз. и греч. букв). Пределы распространения ав. яз. Анализ названий аварс. народа. Выделение двух главных диалектов: хунзакского и анцукского. Авт. изучил первый.

Ав. яз. богат согласными, но „замечательно равновесие употребления гласных и согласных“ (Тсир) Гласных пять (а, е, і, о, и); количеств. различия нет; они не играют той роли, какую согласные. После согласных они утрачивают чистоту. Дифтонги ай, еи, ой, ии, ој. Согласные. Действие губ не энергичное, поэтому р редко, а ъ часто опускается; т заменяется в конце слова (даже слога) через п; г = рус. г; ҫ более заднее, чем укр. (напр. гора); җ = рус. ж; нет ј и з (в истр. слова заменяются через җ и з); д и часто смешиваются; твердо в конце слова и слога; ҫ произн. как ҫҫ или даже ҫҫ.

h h h h очень слабое придыхание, h egva

отлич. от рус. х; \tilde{h} сильный гортанный звук; ан-
 цукьот произн. х К \tilde{c} , \tilde{k} , \tilde{q} , КХ, \tilde{x} К = рус. к; \tilde{c} =
 = груз. д; \tilde{k} = груз. з; \tilde{q} = груз. у; КХ = груз. ж; \tilde{x} = ж;
 С, \tilde{c} С = рус. с; \tilde{c} = „весьма тонкое с“, х
 более звоннее, чем рус. х.

Ц \tilde{c} \tilde{c} \tilde{c} \tilde{c} Ц = рус. ц; \tilde{c} — „кончик языка ме-
 ждѡу зубами и упирается в верхние зубы“; \tilde{c} = груз.
 в; \tilde{c} — „тоньше и осторожнее, чем рус. ц“. Имеет
 место слѣдующее Ц и \tilde{c} \tilde{c} , \tilde{c} , \tilde{c} \tilde{c} \tilde{c} \tilde{c} \tilde{c} \tilde{c} = рус. ц; \tilde{c}
 „похожит на рус. г“; \tilde{c} „похожит к т.т.“, \tilde{c} „произн.
 с особенно сильным напряжением и кончик язы-
 ка загибается вниз...“. \tilde{c} , \tilde{c} , \tilde{c} , \tilde{c} в них как-бы
 слышится“; \tilde{c} , \tilde{c} , \tilde{c} , \tilde{c} ; описаны эти лате-
 ральные звуки лишь приближительно. На все звуки
 даются примеры.

Встречается надбѡнность \tilde{c} \tilde{c} , т.е. в знаке,
 указывающем перерыв голоса.

Ударение слова подвижное; оно играет грам-
 матич. роль.

Даны слова для упражнения в чтении и пись-
 ме

57. У с л а р, П К. — Лахский язык. Этногра-
 фия Кавк. Языковедение. IV,
 1890 (1-8).

Лахская азбука. Историческая справка о
 лахах — урвнѡх легах. Пределы распространения
 лахов и число (до 30 тысяч душ) говорящих на ла-
 хском с наречиями. Авт. исследовал весь лах-
 ский язык. Из пяти гласных (а, е, і, о и) главную
 роль играют а и которые бывают и краткими
 и долгими. Ударение подвижное и имеет грамма-

ич. значение: гласные е и о встречаются редко. Дифтонгов мало. „Гололом согласных устулает иварскому“ (5). Нет в нем латеральных. Лакский „склонен к удвоению согласных“, аварский „его избегает“ Произношение отдельных звуков не объяснено, читатель отсылается к грамм. печенс. и авар. языков. Приведены случаи звукоизменений: в выпадает между двумя и, иногда же заменяется через и; под влиянием предшеств. л, н, р звук р > д; п = авар. п, но в удвоенном виде авт. пишет его в виде п кит. часто > п или ш; „к часто > г или г', или обратно“, к часто > г..; и обратно; к = рус. кк; л ближе к оранц. л; ч, л перед п > п; после л и н звук ч часто выпадает, т иногда > п и обратно.

Даны примеры для чтения.

58. Ус л а р, К. П. - Хюркилинский язык
(Этнография Кавказа, V, 1892,
1-12).

Даны сведения о распростр. хюркилинск. языка и его алфавит на основе русского.

Гласные а, э, е, и, о, у. Все гласные, кроме о и у, могут быть долгими и краткими. Гласный э - средний между а и е, соответств. англ. э в словах and, fat. В корнях е встречается редко, часто из слияния и и а. Редко встречается также о. В дифтонгах у > ш, рассмотрены степени гласных и звукоизменения

Согласные: б - средний между б и в, и поэтому часто сменяют друг-друга, ш = англ. ш; комплексы Ва, Вэ, Ве, Ви авт. считает диф-

тонгами. Г и ɣ = аварским; Ǿ значительно мягче, чем ɣ согл. Согл. ʃ, ʒ, ɲ, ɸ, ʙ сравниваются с соответств. других кавк. языков; ɕ - средний между аварс. ɕ и ɰ; ɰ - более гортанные, чем q; p > л в союогтении с л; p > и после и; п встрет. редко; ɲ - в неск. словах; ɳ менее гортан., чем в аварс.; с - средний между аварс. с и ɕ; ɰ = аварс. ɰ; ɸ - средний между аварс. ɸ и ɣ; ɣ - средний между ɣ и ɰ; ш - напряж., как см. Внутрислова голос резко прерывается (в текстах обознач. апострофом).

59. У с л а р, П, К. - К ю р и н с к и й я з ы к.

Этнография Кавказа. Языкознание. V, 1896 (1-20).

Кюр. яз. не раздроблен диалектально. Географ. положение кюринцев, число (ок. 80 тыс.) говорящих на к. яз. Условность наименования „кюринцы“ и „к. яз.“; все кюринцы называют себя лезги (ли. ч. лезгијаи). Языковое окружение.

Гласных 7 (а, ä, е, і, о, и, й); долгих гласн. и диэрионгов нет; описано произношение и употребление их; примеры. Имеет место „конкордация“ (гармония) гласных: зависимость гласного, напр., приставки от гласного в корне. Авт. полагает, что здесь имеем влияние „тюрко-адербайджанского“.

Из согласных объяснены только некоторые: w, v, b, p, p', ph: w = англ. w; v = рус. в (встрет. редко); b, p, рус. б п; p' - более напряжен.; ph = ɸ рус. ф.

ɣ, ɰ, Ǿ ɣ = рус. г; Ǿ = укр. г (в слове город); ɰ ≅ ɰ „резкий горт. звук“.

ɰ, t, ɰ, ɰ d, t = рус. д, т; ɰ - очень напря-

женный t ; t_2 = груз. ot . t_2 иногда превращается в t_1 . z встречается редко.

h , h , h произносятся, как аварские; h встречается только в арабских словах. j - в начале слова перед всяким гласным и внутри между гласными.

k , k , k_2 , k , q . "Чистого рус. k нет в к. языке"; k = рус. $кк$, k_2 = груз. $к$; k произн. как-бн рус. $ккх$; k = аварс. $кз$, $кq$ = аварским. l - средний между рус. $л$ и франц. l . $п$ часто отпадает в конце слов.

h - только в араб. и тюркских словах.

x = ав. x

c c' c - аварским.

$č$ $č'$ $č$: $č'$ = рус. $ч$; $č$ - напряженный $č$;

$č$ - средний между рус. $ч$ и ав. $č$.

Далее описание произношения ахтинского диалекта.

Ударение в к. яз. подвижное; оно выделяется слабо.

Примеры для упражнения в произношении. Алфавит дана в начале.

60. Schifner, A. - Versuch über die sprache der Uden, *МАНС, St.-Peterburg, Tome I, № 8, 1863* (9-13).

Первый грамматический труд по удинскому языку, фонетика представлена слабо; живого удинского автор не знает. Дан алфавит и звуковой состав: 45 звуков. Рассмотрены т. н. "гортанные" гласные (a o u); своеобраз-

ные согласные \int (ʃ), $\dot{\int}$ (ʃ̇), $\dot{\int}$ (ʃ̇); фонетич. явления: элизия, гармония гласных, ассимиляция гласных, чередование и ослабление гласных.

Естественны комплексы согласных в начале, внутри и в исходе слов; перестановка и ассимиляция согласных, отвердение и смягчение согласных.

61. Ш и ф и е р, А — Чеченский язык. (Этнография Кавказа, Этнознание. II, 1888, 3-10).

Описан звуковой состав чеченского и (цова) тушинского. В чеч. нет тушинского ʃ , а в туш. нет мягкого носового ŋ . Встречается в туш. в начале и в конце слов. Тушинскому ʃ после согласн. соответствует в чеч. h (e). В чеч. имеются долгие гласн., в туш. — нет. В чеч. встречаются многообразные соединения гласных в виде дифтонгов и трифтонгов; следует отметить ce , yo , которые в туш. соответствуют e , o . Чеченскому yo соответств. только v . Рассмотрены разные случаи ассимиляции, изменения и исчезновения гласных. Соединения согласных в чеч. меньше, чем в туш., но чеч. имеет группы согласных, не встречающихся в туш. В начале слов в туш. не может стоять p , в чеч. может. Для чеч. характерно выпадение согласных. Часть случаев удвоения согласных в чеч., чего не знает тушинский. Рассмотрены случаи усиления и ослабления, перехода согласного в гласный и соответствия чеч. и туш. согласных.

Ряд фонетич. явлений рассмотрен в связи с морфологией.

62. Шор, Р.О. - К вопросу о консонантизме афретических языков С. Кавказа. „Культура и письменность Востока“, т. V, 1937. (104-110).

Критич. рассмотрение типов звонких взрывных; установленных по образцу фонетики индо-европ. языков учеными Запада (Рудз, Иесперсен, Сиверс, Форхгаммер). Авт., на основе кинмографич. записей звонких взрывных, устанавливает 4 типа в аварском (глухие тридых, глухие смычно-горт, геминаты и звонкие взрывные). По наблюдениям авт., то отрицательное движение пара гортанной капсулы при кинмографической записи, которая характерно для глухих смычно-горт. груз. и танс. языков, имеет место в аварском при звонких взрывных. Ставится вопрос об исправлении классификации взрывных с учетом новых материалов. Даны кинмограммы.

63. Шор, Р.О. - К вопросу о так называемых геминатах (усиленных смычных) в афретических языках Дагестана. („Языки Сев. Кавказа и Дагестана“. 1935, 135-154).

Рассмотрены мнения Услара, Дирра и Жиркова о „геминатах“. Вопрос исследован автором экспериментальным путем. Даны 64 кинмограммы.

мы слыжных согласных-слыжно-гортанных, при-
дыхат. и „геминат“ - по четырем языкам Дагес-
тана - аварс., лакс., даргин. и лезгинскому. Дана
след. схема артикуляционных типов взрывных
языков Дагестана:

Установленнов на: Вашиз	Звонкие	„Геминаты“	Придыхатель- ные.	„Слыжно-гор- танные“:
Работа гортани	Голос (вар. не- полное оз- вончение).	Отсутствие голоса	Придыхание	Компрессия и гортанные взрыв.
Характер экспирации.	Подгортанная экспирация			Надгортанная экспирация.
	fales	fortes	fortes аэри- за	
Длительность звука	До 0,12сек.	До 0,18сек.	До 0,12сек.	До 0,12сек.
Характер взрыва.	слабый	сильный	Максималь- но сильн.	Максималь- но силь- ный
Характер отступа	Озвончение (вар. компрес- сивный).	Непридыха- тельный	Придыха- тельный	Совладающий с разрывом гортани.

Различия в долготе между геминатами
и негеминированными имеется, но не настолько,
чтобы это могло служить их дифференцирую-
щим признаком. „Геминаты характеризуются
менее энергичным взрывом“. Анализ киелограмм
подтверждает, что „Геминаты“ - „чистые глухие“,
при которых нет придыхания.

6.4. За м о з о к о в - И с т о р и я к а -
б а р д и н с к о й п и с ь -
м е н н о с т и („Записки“,
т. П, 1929 г., 277-285-Сев.-
кавк. краевой горский
и/ис. Институт).

Первую грам. кабард. языка составил

Ш. Н о г м о в (1841 г.). Раньше над кабард. работали иностр. ученые (Витзен, Гольденшедт, Клапрот). Затем каб. алфавит составляли: К. Атажукин (на основе усларовского перс. и абх. — 1864 г.), Лопатинский (1864 г.) и другие. Один из новейших — проф. Яковлева (1923 г.), который рассмотрен автором подробнее. Приводится звуковой состав каб. языка.

65. Д ж а в а х и ш в и л и, И. А. — Первоначальный строй и родство груз. и кавк. языков, 1937 (гл. III: Звуковой состав картвельских и т.н. кавказских языков и транскрипция, 104—131).

Излагается история начертания звуков кавк. языков, начиная с Гольденшедта и Клапрота. Образцы. Мнения Услара, Розена и других о достоинствах груз. алфавита. Разнообразие транскрипций. Рассмотрение звукового состава груз. и других языков по данным, начиная от С. Орбелиани, Антона I и других и кончая соврем. исследователями. Возможность использования груз. алфавита для изображ. звуков других кавк. языков. Особенности звуков кавк. языков. Приложения параллельные таблицы транскрипций кавк. звуков по Услару, Завадскому, Марру, Шифнеру, латинская, арабская (некот. звуков) и грузинская с дополнительными

ми значками. Следует объяснить знаков.

66. Джанашиа, С. - Таблица алфавитов, употреблявшихся и употребляющихся для изображения абхазских звуков, 1932.

1. Алфавит, составл. Усларом на основе русского и дополненный груз. и лат. буквами, всего 64 знака с диакритич. знаками.

2. Алфавит Завадского, составл. тоже на основе русс. с латинскими буквами и диакрит. знаками.

3. Алф. „перевод. комитета“: рус. и латин.; всего 57 знаков.

4. Аналитический алфавит акад. Н. Марра на основе латинского; одна буква (ш) из рус. и две (ϕ ϑ) из греч. алфавита; полное предвдуших (77 знаков).

5. „Новый абх. алфавит“ - на основе лат. с диакрит. знаками, всего 57 букв.

6. Алфавит „комиссии языка и терминологии“ - на основе груз. алфавита с диакритич. знаками. Полное всех других (82 знака).

დამატებები

Дополнения

4. ახვლედიანი, გ. - ზოგადი და ქართული
ენის ფონეტიკის საკითხ-
ები, თბილისი, 1938, 1-231.

შესავალი (1-18) განხილულია ფონეტიკის საფუძვლიანი და მეთოდური
კითხვების მოკლე ინტროდუქციის სახით. I ნაწილი - ფონეტიკური ფონეტიკის
შეიღობის ფონეტიკური ანალიზის (19-30), ფონოლოგიის (31-51) და
საკონტრასტის (52-73) - სინთეზის სურათებით, კონტრასტებით და კონტრასტ-
ებით. კერძოდ, დაწვრილებით განხილულია მთავარი ფონების ბგერითი
ფორმები (§ 18) და თანხმობის მართლებების ხარისხობრიობა (§ 21);
ქართული ასპირაციის „საშუალო მართლებების“ კონტრასტი (§ 22). II ნაწი-
ლი - სინთეზური ფონეტიკის - შეიღობის შემდეგ თავდება: 1) მთავარი ფონების
ბგერები და დაწვრილება (74-97), დაწვრილი და გარდასახული
ბგერები, „უბგერობა“ მთავარი ფონების კონტრასტში, წინის ინტონაცია, წინა
და მართლწერა, ტრანსკრიპციის და ტრანსლიტერაციის, ანალიტიკური ან-
ალიზი, ალფაბეტიკური და ანალიტიკური წერა; 2) „ბგერათმეცნიერება“:
მედიანობის და დამატების სახეები, მკაცრი განსხვავება „ბგერათ-
მეცნიერებისა“ „ბგერათმეცნიერებისა“ (კერძოდ განხილულია საკონ-
ტრასტი „დრეტი-ფონოლოგი“ და „დრეტი-ფონოლოგი“ თანხმობის,
რად აქვს ქართულს, მაგრამ აქვს რუსულს; ამასვე თავში განხი-
ლულია საკონტრასტი ბგერათმეცნიერების: ფონოლოგიის და სხვა
სხვათა ენებში); ბგერათმეცნიერების სხვადასხვა სახე, დიფფერენ-
ცია, დამინიშებები, თანხმობის სინთეზური კონტრასტები ქარ-
თულში; ბგერათმეცნიერება: ქართული ანალიზი ანალიტიკურებისა,
შემთხვევა ლოკალიზაციის ქართულიდან, რამდენიმე მიზეზით ქარ-
თულში მართლწერის ფონეტიკური ხელშეწყობის ბგერის დაკარგვის (ქარ-
თულ თანხმობის სინთეზის დაწვრილების საშუალების ქონების),
ანალიზის, რამდენიმე, საკონტრასტი მართლების და სინთეზის მართლებ-
ებზე დაყრდნობის შესახებ (კერძოდ - დაწვრილებითაა განხილული სხვა-
დასხვა თეორიები და ავტორების მონაწილეობა ფონოლოგიური შე-
კონტრასტების შესახებ მართლწერის დაყრდნობის ანალიტიკური თანხმობის
ინტროდუქციის ენის შემთხვევაში): მართლწერის დაყრდნობის ანალიტიკური თანხმობის

შეიქმნა მათონ, რედაქტორი უკან უკან წარმოქმნილ მისდევს წინ წარმოქმნილი (გ დ, ე თ), მკვრივ მარტოდასახარო თანხმდევნათა შორის არა გვაქვს, რედაქტორი წინ წარმოქმნილ მისდევს უკან წარმოქმნილი (დ გ, თ ე); 3) „ქართულ ბგე-რათა ჯდასიფიკაცია“: ჯდასიფიკაციის პინტოქმის შესახებ, შეფარდებინათა ცნება „ხმდევნი“ და „თანხმდევნი“ (შეშთხვავებ ბ ქართულში ისტორიულად ხმდევნი თანხმდევნად ქცევა: $\text{D} > \text{L} > \text{J} > \text{K} > \text{S}$), ჯდასიფიკაციის ცნება (157), ყრუშალნი (ანუ აბრუქცივები), ხშალ თანხმდევნათა სამუადაბრვი სისტრია, რინგაღარი C , შერეული ხმდევნი დიდაქციებში და სხვანორში, ფარინგაღარი თანხმდევნი: K C , იფიციფიციფიციფიცი ანბნის განმარტება.

რთხი დამატება (179-202): ბგეინთი შედგენილბა: 1) რუსული, 2) ფრანგული, 3) ინგლისური, 4) გერმანული-ქართულ-თან შედარებით-ცხრილებით (მეცემილია პრეფიციფიცი მისდევ-ფიცი) და მადალითებით. ნაჩვენებია დიფიციფიცი და დიფიციფიცი-თი სავნობრივი მადვენებელი.

2. გ ლ ნ ა მ ვ ი დ ი თინათინ-ერთი ბ გ ე რ ის (უ)
 ისტორიისათვის ქართულ
 თალში (ინციფიცი „მისებ“, ც. 11,
 111-137).

ქველი და ახალი ქართულისა და ქართული დიდაქციების სიფიციფიცი ქინების განხილვის ავიცილი მიქცევის იმ დანქნამდის, რომელი უ შედარებით ახლად განვითარებული ფინციფიცი. უ არ უნდა ყრუფიცი იმ ენობრივი ფინციფიცი, რევიციფიცი სფიციფიცი და დევიცი ქველი ქართულ სიფიციფიციფიცი ენას. უფიციფიცი შეშთხვავებში $\text{K} < \text{h}$, C , S , K , L , C სფიციფიციფიცი უ მიმდინარეობს მიფიცი-ქართულიდან. დასიფიციფიცი მი-IX სფიცი. ბილი ქართულში უფიციფიცი არსებობს უ, მკვრივ არა სიფიციფიცი და მიფიციფიციფიცი. უ მიფიციფიცი წარმოქმნილისა რამდენიმე სემანციფიცი K C S K L , რევიციფიცი აღნიშნავენ სინციფიცი, სიმამციფიცი და ციფიციფიცი-ფიციფიცი და ადამიანთა სფიციფიცი სხვილებს. სფიციფიციფიცი უ-ბგე-

რისი სიტყვა ქართლის მიერ შემოვიტებულია სხვა ენებში -
დან.

3. გოგაძე, ს. - ქართული ენები, 1930
(3-8).

დასახელებულია ქართული მანვილის საკითხის შესახებ
ლიტერატურა. მანვილი ენის ერთერთი ფაქტორია (მარნი,
ლაგარელი, დედაშვილი და სხვა). განხილულია მანვილის მისე-
ვითი ორ-სამ-, ოთხ-, ხუთ- და ექვს მარცვლიანი სიტყვები:
მანვილი დაისმება ბოლოდან შესამეწყე (ორმარცვლიანებში-მეორე-
წყე); ოთხმარცვლიანებში შესაძლებელია მეოთხე მარცვლიან
ვანთა შესვლადისას (საიდუმლო), ხოლო ოთხმარცვლიან კომპლექ-
ტებში (ორ-ორი მარცვლი თითოეულ სიტყვაში) ორმაგი მანვი-
ლია; ხუთ და ექვს მარცვლიან სიტყვებში აგრეთვე ადგილი აქვს
ორ მანვილს (ა'-მე-ნე'-ბული, ა'ლამაშენებ'ელი). განხილულია მან-
ვილის საკითხი ენციკლოპედიებში და რეკლამებში („მანვილი კომ-
პლექტებში“).

4. Durr, A. - Einführung in das Studium
der kaukasischen Sprachen, 1928, გვ. 57

ამჟამად ქართულში მანვილი ძლიერად არ გამოიხატება სი-
ტყვაში. ქართული მეტყველება წააგავს წყლის რაკაკს. მეტყ-
ველების შემდეგ ჩქარია, იმერულსა და გურულში კი განსაკუთრებ-
ულად სწრაფი. წინათ ქართულში უნდა ყოფილიყო ძლიერი ექსპირა-
ტორული მანვილი, ხოლო ამ ჟამად იგი წააგავს „ქარიშხლის შემ-
დეგ დაწმენაზედ ზღვას“ (მუხარდელი). ქართულს უფრო გასაგ-
თილი ფორმები აქვს, ვიდრე მეგრულ-ჭანურს; თანხმელებს თვ-
შეყრა უხმელებს სიტყვის დასაწყისში, მაგ.: ქართ. ჭბა, მეგრ.
ჭობა, ჭან. ტობა; ქართ. ძალი, მეგრ.-ჭან. ჳალი და სხვ. (მანვილის ადგილის შესახებ იხ. წემთ). ფუნქციონირ-
ებლური ვარდება, როგორც მას ერთვის ხმელებით დაწყებული
ბრუნვის ნიშანი: წყალი-წყლისა

7

5. თ ლ ო უ რ ი ა , 3.- ო რ ნ ა ო რ ი ა ზ რ ი დ ა ვ ო რ -
ვ ე ბ ა ნ ი ქ ა რ თ ვ ე ლ ო რ ე ნ ე -
ბ ო ი , 17, ე ნ ი მ ე ნ - ს „ მ ი ა მ ბ ე “ , ო . 1 ,
1937 (119-121).

მეგრული თანდებული წყალა, წყალა, წყალა || წყალა ანა
ნ-წყალა, ნ-წყალა უდრის ქართ. „თან“-ს. დღემდის წი დართა-
ლად მიიჩნდათ „ჰალა“ თანდებულზე ისე, როგორც ჰანურში ჰ
დართალად მიიჩნდათ „ჰჰალა“-ში. ნამდვილად კი ესაა ნათე-
სათბოთი ბრუნვის ფორმა (შ) + ჰალა || ჰალა || ჰალა (მეგრულში)
და ჰალა (ჰანურში). საფიქრებელია, რომ იმე კომპლექსი ვადაი-
ქცა მეგრულ-ჰანურისათვის დამახასიათებელ წჰა, ჭჰა კომპლექს-
ებზე (ათონორ კილკავში ვაქვს ი-ჰალა). ანალოგიურ მღვ-
დნად თვლის ავტორი იმერულ ფონისაჲნ > ფონიფიფენ; ამიფი-
ვანესებენ და სხვ.

6. K u n u n g z e, U.-Jh. Kluge, Beiträge
zur Mingrelischen gram-
matik (Memnon... 1913)
3on. Boor. Orq. Pyc. Apx. Oduy.
T. XXII, 1914 (239-46).

რადიფიკის ავტორი (უფიფიფი) კლუგე-ს დასაბუდე-
ბულ ნაშრომის თვლის უჰან დასაბუდე ად. ცაზარლისა და ქ. ჭა-
რასის შრომებთან შედარებით. კლუგე საჰმალე ვარ ვარკვია
მეგრული ენის ვარც ფონეტიკაში და ვარც მონოფონოლოგიაში. ფონ-
ნეტიკაში: 1. კლუგე მ ვარ შენიშნა ხმელვანთა სიგურა: ო, ო,
ო, ო; 2. ვარ ვარკვია ნახვარხმელვან შ-ს მენიშნელა; 3. და-
უდევრების ვამთ ვამოფლვებული აქვს ჭ და სრ მელაქება:
ჭ, W; 4. არაა აღნიშნული ლ-ს სიღბი; 5. არაა აღნიშნუ-
ლი ბგერათა ერთმანეთში ვადასვლა; 6. არაა სწორი, თითქმის
ეს ენაუღლებლად რ -ს; 7. აღნიშნა spiritus lenis ვაჰა-
ლალადაბულ თანხმეფებში; 8. იძლევა არა სწორ ეტიმოლოგის
მეგრული სიტყვისა ყინაი (ქართ. ყინა, და არა ვანა); არაა

შენიშნული მასვილი სიტყვებში.

ავტორი (ყიფ.) დაწვრილებით ჩივდება მასვილიც და მიუ-
თითებს თავის ნაშრომზე: „Грамматика мингрель. (интер-
ского) 33.“ (იხ. ფონეტიკ. ლიტ. ანტიკვებულ ბიბლიოგრაფია, I, №9)
კლასიკური აზრით გამოთქმული Kluge' ს ნაშრომის სხვა ნა-
წილებს შესახებ.

7. Kluge, Th. - Beiträge zur Mingre-
lischen Grammatik,
1913 („Memnon“, B. VII, № 1/2)
(46-48).

მასალაში შეყვანილია ახალგაზრდა (= სხვათა რაობა).
ხმოვნები: a, e, ê, ə, i, o, u მასვილის გამო გრძელდება. ê
(= ფრანგ. être-ში) წარმოითქმის ძლიერი მასვილით. შიშველი
გაურკვევარი (dumpfe) ხმოვანთა ბლოკთან ხმოვანთა სიტყვა-
ბის შემდეგ და ერთად შეყვრილ თანხმოვნებში. O-მოვლა და
ლთა ხმოვანთა, u-ს აკრთვით.

თანხმოვნები: ზ და p° (= ფ) მშირად ერთმანეთში ერთ-
ვით; რ-გაურკვევარი (უკანა ნისბიერი), ზოგჯერ ძნელი მისი ფი
(ლ)-საგან გარჩევა. ზოგჯერ თანხმოვანთა რივი, განსაკუ-
თრებით უკანა რივის ხმოვანთა შორის-ინსპირატორულია,
აუცილებელია ამითი ექსპერემენტული გზით შესწავლა.

თითქმის ყველა ხმოვანს, განსაკუთრებით a ê i o u -ს,
სიტყვის შიშველი წარმოითქმისა წინ უხმოვანთ „'“, როდეს-
სა ერთმანეთს მიჰყვება რივი ან სამი ხმოვანი; სიტყვის
დასაწყისში - a', e', ê', o', u'. თანაკლასი ხმოვნით დაწ-
ყვებულ ბევრ სიტყვაში იხმის ინსპირატორულ-ფონეტიკური(!)
დაწყება. მსგავს მთვლენას აქვს ადვილი თანხმოვნით დაწყა-
ბულ სიტყვებში.

მასვილი რამდენიმე სიტყვებში პირველ მარცხენა,
მარცხენა მარცხენა სიტყვებში-ბლოკთან შედარ მარცხენა. ეს
წინა ირრვა ბრუნვებში (სიტყვის უკანასკნელი მარცხენის

ხმელის გაშლარდნისას) და ულვილებიას(ინჟინიჭივის - უა წარმოთქმის როგორც ერთი მარჯვადი; ინჟინიჭივებს, რომელიც ბოლოვება: - იუი, - უაღა, - უაღაღა-ფე, მახვილი მთადის ბოლოდან მესამე მარჯვადზე . უარყოფითს ფორმებში მახვილი იხმება პირველ მარჯვადზე (უღუ - მოხო), კიოსხვითს სიჭყვებში- ბოლო მარჯვადზე (ფოხო - ნო). მგერადი მეჭყვებება არჩევალებრივად სწრაფთა.

8. უ ლ ე ნ ც ი , ს . - ჭ ა ნ უ რ ი ც ე ქ ს ც ე ბ ი .
ა რ ქ ა ბ უ ლ ი კ ი ლ ე ჯ ა ვ ი ,
1938წ. (XIV - XVII) .

ათხაზეთის ჭანურ სოფლებში ავტორის მიერ ჩაწერილ ჭანურ ცექსებებს (3 + 174 + ლექსიკონი) თანდართული აქვს ფონეტიკური შენიშვნები: 1. ხმად თანხმლვანთა გადამწევა: მჟღერი ხმადები მკვთორება; 2. ვანხხვაყვებით სხვა ქართვადური ენებისაგან დისმილაცია სუბცია; ფუძეში რნი ჩ-ს შენარჩუნება ჩვეულებრივთა. 3. სხვათა სიჭყვის გადმოსაგამი - ღა = ს წინ (ქართ. ღ) ქ , თ , ს მჟღერება. 4. ს > ღ . 5). მრავლობითის მაწარმოებელი - ჟუ ზოგჯერ წარმოგვნილია - ებ სახით. 6. დადასტურებულთა ღ უ-ს ნაცვად, ხლო ღ -ს ნაცვად ზოგჯერ რ .

9. ფ ლ ჩ ხ უ ა , ბ . - თ ა ნ ხ მ ლ ვ ა ნ თ ა პ რ ე გ -
'რ ე ს უ ლ ი ა ს ი მ ი ლ ა ო ო ო
ქ ა რ თ უ ლ ი ე ნ ი ს დ ა ს ა -
ვ ლ უ რ კ ი ლ ე ბ შ ი (ჭ ფ .
სახელმწიფო უნ-ჭის "მონებში",
ჭ . X , 186 - 196) .

ი. ყოფილდის სწორი ებბება იმის შესახებ, რომ ქართულში ჭარბობს რვერესული ასმილიცია (ინჟინიჭივადური ლიჭ. ანთჭირებელი ბიბლიოტრუაჟია , I) , საქირებებს და-
ფუხსებებს დასავლური კიდეების მიმართ, რადგანაც მათში

პრეზრენიკული ასიმილაციის „არ ჩამოტყდები რევრენიკულ ასი-
მილაციას და ზოგ შემთხვევაში ჭარბობს კიდევ“. ამან იშვი-
ათის მორეული პრეზრენიკული ასიმილაციის შემთხვევები. იგი
უმთავრესად ნაწილობრივია.

სიჭარბე პრეზრენიკული ასიმილაციისა ქართული ენის კუ-
ლთა ერთ ჯგუფში და ნაკლები ვაჭრისა და მუშაკისა მორეული შემ-
საძლებელია ვამოქმედებს ქართული კილოების ერთერთ საკლასიფიკ-
აციით ნიშნად.

10. ჩ ი ქ ე ბ ა ვ ა , ა რ ნ . - მ თ ი კ უ ლ უ რ ი ს თ ა -
ვ ი ს ე ბ უ რ ე ბ ა ნ ი . ე ნ ი მ კ ი -
„მთაშბე“ ტ. II, 1937, (43-48).

ბგერითი შემდგომი დასახელება ალენიშენილია: კ, ლ და ჰ/ლ.
ქ ვარკვერული ვაირონივა ხ-საგან და გვხვდება იმავე სიტყ-
ვებში, სადაც მას ძველი ქართულიც შემართებს. ლ - მთლიან-
ლია ხმოვნების შემდეგ მ-ს დასაუსტრების გზით. ვარდაშა-
ვალი ბგერა ჰ/ლ ვამოყენებულა შემდგომი ქრეფიქსად (მაგ.
მთაშ/ლ კლავს). მასველი ღრუვალია: დინამიკური და ტონური.
პირველი ისეთივე ხასიათისაა, როგორც სხვა კილოებში, მუ-
თრე-ჩვეულებრივად ბოლოდან მორე ვარდაშა დას-
თაშადად ხმოვანს ავრძობებს. ფონეტიკური პრეცედენტები: ვა > თ
მეფრეილად იქა ვვაქვს, სადაც ძველი ქართულშია უა (უმა-
სვლთ უ+ა), მაგ.: თაბლი, ჯუარი; ოვი > თი; ოვა > თა
> უა; ერთმანეთს ენადავობიან: ვ-მ; მ-ნ; უ-ჟ; ლ-რ;
ბ-მ; ვანსილელია ასიმილაციისა და დისიმილაციის მოვლა-
ვები.

11. ჩ ი ქ ე ბ ა ვ ა , ა რ ნ . - ს ბ გ რ ი ს დასაუსტრ-
ბ ა ქ ი ზ ი ყ უ რ შ ი , „ენიშკი“
-ს „მთაშბე“, 1937, ტ. I (66-77).

ქრეფიქსში ლ ხმოვანად საუსტრება და ივარგვის კილა:
1) ფრეფიქსად ელიმინაციის, უპირატესად ტ ლ თ-ს (ნაწი-

ლბროვ ქ, ქ-ს) წინ; 2) მიც. და წათეს. ბრუნვებში თანხმობისა და ზოგჯერ ხმობის შემდეგ ქ იტყვა ღ-დ (ლენავი ასპირაციით), ზოგჯერ კი უკვალად ქრება, მაგ. წყლის ჰიანს > წყლი ჰიანს; იმ ლამის დავრქვ. > იმ.ლამის დავრქვ; წყალში ჩაგდეს > წყალში ჩაგდეს; გააკეთეს > გააკეთეს და სხვ. მრ.. გარე-კანონი ხმობის შემდეგ ქ-ს დასუსტება-დაკარგვის შემთხვევა გვხვდება თითო-ორი, ქიმიკურში იგი. მასობრივად კარგად ვაგრძელებული. ქ-ს დასუსტება ქართულშიც გვხვდება. ამ მთავრების ვაგრძელების კარად ავტ. თვის ქიმიკურს.

12. ძ ი ძ ი გ უ რ ი, შოთა. - ქ ა რ თ უ ლ ი ე ნ ი ს
 მ თ ა რ ა ქ უ ლ ი დ ი ა ლ ე ქ -
 ტ ი ს ძ ი რ ი თ ა დ ი თ ა ვ ი -
 ს ე ბ უ რ ე ბ ა ნ ი, ე ნ ი მ ე ს ს
 „მომბე“, II, 1938 (67-74).

ცნობები მთარაჭულის დაბეჭდილი მასალების შესახებ. ჰიანობითა და რაჭული დასუსტების საშ. ვრთაულად: მთარაჭული, ზემოთარაჭული და ქვემოთარაჭული. მთარაჭულის ყველაზე მეტი შემხვედრები აქვს ქართული ენის მთის გილეთთან. მცოდნეული ნიმუშები. მთარაჭულის ბგერითი შედგენილობად ალენიშნულია: ლ, ფ (განსაკუთრებულ შემთხვევაში იხმარება), ლრმა უანანისმიერი დ; ბგერათ მთვლენები: ასიმილაცია-დისიმილაცია (ხმობისა და თანხმობის), ბგერათ დაკარგვა, კომპლექსების ვამარტობა, ბგერის ჩამატება, სუსტობა.

13. Д з и г з и г у р и; Ш. В. - К характеристике и жие им-
 е р с к о г о г о в о р а
 г р у з и н с к о г о а з и -
 ка. („Памяти акад.

М. Ш. М а р р а", 1938,
116-127).

ცნობები ქართული ენის დოკუმენტების შესწავლის
ნსტრუქციადან. დაკვირვება ნაწარმოებთა ხონის რაიონში.
ბგერითი შედგენილობიდან ახალი სალიტერატურო ენისა-
ვან განსხვავებით ალნიშნულია: ფ (შერისებულში), ა, ლ,
ყრუ media e, ქალაქალიწებული ე. განხილულია ფონეტი-
კური მთვლიანები: ასიმილაცია, დისიმილაცია, შეფუთვითი, ბგე-
რათ ჩართვა (მ, რ, ვ - ბგერების), ბგერათ ამოვარდნა, ბგერათ
სუბსტიტუცია, რედაქცია.

14. ① შ ი კ ი ა, С.С. - *Географическо-
лингвистическое исследование
восточных диалектов
и грузинского
и армянского
языков* „Советское
языкознание“, т. II, 1936
(109-128).

განხილულია მე-17 საუკ. თურქი მთავრის ევლია
ჩეღების მიერ ჩაწერილი ქართული და მეგრული მასალები ხე-
ნაწერების მიხედვით (ინახება სტამბულში). მეგრული და ქარ-
თული მასალები ჩაწერის 1647წ. იგი პირველი მთავრ-
ისა, რომელიმე ჩაწერა მეგრული ფონეტიკაში. მეგრ. მასალები
ჩაწერილია სამეგრელოს დასავლეთის ფონეტიკისა, ქართუ-
ლი მასალები კი ჩაწერილია შავშავთში (ამჟამად თურქეთის
საზღვრებში). ვამეგრეულია არაბულ-თურქული ნიშნები.
ავტორს მოეცა მასალები (114-122) მეგრული და ქარ-
თული სიტყვათა და ფონეტიკის რუსული და ქართული თარგ-
მანითურთ. განხილულია ე. ჩეღებისა და ვამეგრეთა მიერ
დამახინჯებული სიტყვები. ფონეტიკიდან ალნიშნულია შემდე-
გი: 1) ბოლო ხმისანი მეგრულსა და ქართულში ზოგჯერ მო-
კვდილი აქვს სიტყვებს, 2) ორი თანხმის ნით დაწყებულ
სიტყვას მეგრ. და ქართ. აქვს თურქული სათვის დამახ-

სიათგებელი ქრონოლოგიური ხმელვანი, ან მათ შორის ჩართუ-
ლი ხმელვანი; 3) ვა კომპლექსი გადმოსემალია ლ-თი; 4)
მეგრული ხორხის მიერეი უ გადმოსემალია X-თი, ხოლო
ქართული უ გადმოსემალია ლ-თი ან ქ-თი. 5) სხვადა-
სხვა კომბინაციებიტაა გადმოსემალი ქართლისა და მეგ-
რულის აურიკალები, რომლებსაც თურქული მოკლებულია;
6) ქართული და მეგრული მუღერი ბშალები ე. ჩელების
აღქმული აქვს, როგორც ურა, რასაც ავტორი ხსნის ქარ-
თული მუღერების თავისებურებით.

1. А х в л е д и а н и, Г. С. - Вопросы общей и грузинской фонетики. Тбилиси, 1938, 1-231.

В введении (1-18) рассмотрены предмет и методы фонетики; краткая история фонетики. I часть - физическая фонетика - охватывает фонетич. анатомию (19-30), физиологию (31-51) и акустику (52-73) - с соответствующими рисунками, кинмограммами и таблицами. В частности, подробно рассмотрены вопросы тембра звуков речи (§ 18) и степени звонкости согласных (§ 21); Критика "средней звонкости" грузинских аспират (§ 22). II часть - социальная фонетика - охватывает главы: 1) "Звуки речи и письмо" (74-97): установочные и переходные звуки, "беззвучие" в процессе речи, история письма, письмо и правописание, транскрипция и транслитерация, аналитический алфавит, алфавитное и аналфавитное письмо; 2) "Звукосочетания": виды приступа и отступа звуков, строгое различие "звукосоединения" от "звукослияния" (в частности рассмотрен вопрос о "денти-фрагальных" и "лабио-фрагальных" согласных, отсутствующих в грузинском и наличных, напр. в русском; в этой же главе - вопрос о звукосочетаниях дл, тл в рус. и др. слав. языках); разные виды соединения звуков, дифтонги, геминаты, специфические комплексы согласных в грузинском; звукослияние: палатализация, лабиализация и т. д.; аффрикаты, эксперимент.-критич. анализ вопроса об аффрикатах, случай из логопедической практики, указывающий на исчезнувший в груз. звонкий фарингальный взрывный

(к. дефективному ряду троечной системы груз. согласных: $\{y\ q\ q\}$), ассимиляция, умлаут, вопрос о слоге и слогоделении слова (в частности - подробное изложение разных теорий и мнения автора о физиологической обусловленности слогоделения при встрече гетерогенных согласных: слогораздел между согласными совпадает с исходом предшествующего согласного, если он образуется более задними органами, чем последующий ($\{z\ | \ e, \ j\ | \ t\}$), но между согласными нет слогораздела, если последовательность артикуляции обратная ($e\ | \ z, \ t\ | \ j\}$); 3) „Классификация звуков грузинского языка“: о принципе классификации, относительность понятий „гласный“, „согласный“ (случай историч. изменения гласного в согласный в груз.: $\alpha > \epsilon > \eta > \mathfrak{z} - i > j > \check{z} > \check{z}$), таблица классиф. (157), смычногортанные (или абруптивные), троечная система затворных согласных, ларингальный $\mu^?$, смешанные гласные в диалектах и сванском языке, фарингальные согласные $\{y\ - q\ q\}$, пояснения к эфетидологическому алфавиту.

Четыре приложения (179-202): звуковой состав: 1) рус., 2) франц., 3) англ. и 4) нем. языков - сравнительно с грузинскими с таблицами, заимств. у проф. Л. В. Шербы, и примерами.

Указана литература, подробный предметный указатель.

2. Го н и а ш в и л и Тинатиш-К истории одного звука (\check{z}) в грузинском языке. (Изв. ИЭИМХ, т. II, 111-137).

Рассмотрение корневых форм как др.-груз. так и новогруз. языка с диалектами приводит автора к заключению, что в виде \check{z} и \check{r} имеем зарождение и развитие новой фонемы: \check{z} не было в языковом слое, легшем в основу др.-груз. лит. языка. В большинстве случаев $\check{z} < h, \check{r}, q, f, \phi, l - r, \check{s}, z, c, \check{c}, j$; в некоторых случаях \check{z} имел из чано-мегр. К концу \check{r} в предположительно, уже существует \check{z} в груз., но не окончательный. \check{z} вторичного происхождения в некот. семант. группах, обознач. влажность, звукоподраж. и некот. топонимич. и собств. имена людей. Некот. слова с \check{z} усвоены в груз. из других языков.

3. Горгадзе, С.-Грузинский стих.

1930. (3-8).

Указана литература вопроса о груз. ударении, как об одном из факторов стиха (Март, Цагарели, Додашвили и др.).

Рассмотрены двух-, трех-, четырех-, пяти- и шестисложные слова в отношении ударения: от конца ударение стоит на третьем (в двухсложном втором); в четырехсложных возможно и на четвертом при стечении гласных ($\check{u} \check{r} e \check{z} \check{b} \check{e} \check{r}$), а в 4-сложных композитах (по 2 слога в каждом слове) двойное ударение; пяти- и шестисложные слова также имеют по два ударения ($\check{u} - \check{r} \check{z} \check{b} \check{e} - \check{r} \check{e} \check{z} \check{b} \check{e} \check{r}$, $\check{r} \check{e} \check{z} \check{b} \check{e} \check{r} \check{z} \check{b} \check{e} \check{r}$). Рассмотрены случаи ударения при энклитиках и проклитиках ("ударение в комплексах").

4. Дич, А. - Einführung in das Studium
der kaukasischen Sprachen, 1928.

В данный момент в грузинском не сильно выделяющееся ударение в слове; груз. речь похожа на турчанье воды. Темп речи быстрый, но в имерском и гурийском наречиях безумно скорый. Раньше в груз. должно было быть сильно экспират. ударение, а теперь похоже на „утихшее после бури море“ (Шухардт). У груз. более истертые формы, чем у мегр.-лазского; стечение согласных без гласного в начале слова, напр.: ზრ. ზღა, ჭვა, мегр. ჳღა ჭოვა, лазс. ჳღა, ჳღა ჭივა, ჭოვა; гр. ღაღა ჯაღი, мегр.-лазс. ჳღაღა ჳოღოთი и др. Гласный предпоследнего слога выпадает при присоединении окончания с гласным началом: ჳღაღა - ჳღალი - ჳღლისა и др.

5. Топуриа В. - Фронтетические наблюдения в картвельских языках, IV. Изв. ИЯИМК, т. 1, 1937 (119-121).

Послеслог ჳღაღა ჳღალი, ჳღაღა ჳღალი, ჳღაღა || ჳღაღა ჳღალი || ჳღალი или ბ-ჳღაღა, ბ-ჳღაღა ჳღალი, ბ-ჳღალი = груз. „აბ“ „აბ“. До сих пор ჳღ считали наращением к послелогу ჳღა ჳალი, также как ჳ - ჳ в ган. ჳღაღა ჳღალი. На самом деле это форма род. пад. ჳღაღა ჳღალი || ჳღაღა ჳღალი || ჳღაღა ჳღალი (в мегр.) и ჳღაღა ჳღალი (в ган.). Нужно думать, что комплекс ჳღაღა ჳღალი характерный для мегр.-ганс. комплекс ჳღაღა ჳღალი. ს კ, ჳ კ (в атинском говоре ჳღაღა ჳღალი). Аналогичным явлением считает авт. имерское ჳღაღა

ჯობ > ჭუნბუჯობ ṭqisken > ṭqisqen/ и др.

6. К и ш и д з е, И. — Th. Klege, Beiträge zur mingelischen Grammatik (Мемнон 1919).
Зап. Вост. Отд Рус. Арач.
Общ., т. XII, 1914. (239-46).

Автор рецензии (Кипш.) рассматривает названное исследов. Клеге, как шаг назад сравнительно с работами А. Шагарели, Тараза по мегр. языку: Клеге не разобрался в достаточной степени ни в фонетике, ни в морф. мегр. языка. По фонетике: 1) Клеге не заметил (прерывистой) долготы \bar{a} , \bar{e} , \bar{o} , \bar{i} ; 2) не понята им роль полугласного \check{z} ; 3) опущен по недосмотру \check{s} и нет вообще \check{w} ; 4) не оговорена мягкость v ; 5) нет у Клеге чередования звуков; 6) неверно, будто \check{c} чередуется с \check{r} ; 7) смешивает *spicitus lenis* с смягч. согласными; 8) дает неверную этимологию мегр. слова *циапа* (груз. *дапа*, а не *чапа*); 9) не уловил законов ударения в слове.

Авт. (Кипш.) подробно останавливается на вопросе ударения с ссылкой на свой труд „Грамм. мегрельск (иверского) яз.“ (см. Аннот. 1, № 19). Отрицательное мнение высказано также об остальной части труда Клеге.

7. К л е г е, Th. — Beiträge zur Mingelischen Grammatik, 1913 („Мемнон“, В. VII, П. 1/2)
(46-48).

Материал собран в Ахал-Сенаки (р. Ыхаха).

Гласные а, е, ê, â, i, o, и под ударением немного удлиняются. ê (= франц. *vê tre*) под сильным ударением. Э краткий неопределенный (*dimpfe*) гласный после конечн. согласных слова и при стечении согласных. О-краткий и открытый, и-тоже.

Согласные в и р^с (= груз. *ვ*) часто смешиваются, г-гуттур. (заднеязычн.) иногда трудно отличить от г^с (г). Некоторые ряды согласных, особенно между задними гласными-инспираторные, необходимо фонометрич. (инструм.) исследование.

Почти все гласные, особенно а ê i o и, произносятся с предшеств. ' " внутри слова, при следовании одного за другим двух или трех гласных. В начале слова 'а, 'е, 'ê, 'о, 'и во многих словах с гласным в аялауте слышится инспираторно-придыхат. (!) начало. Подобное явление наблюдается и в согласном исходе слова.

Ударение в двухсложных словах на первом слоге, в многосложн. - на предпоследнем. Это правило нарушается в склон. (при выпадении гласного в последн. слоге) и в спряж. (инфинитив *ია* произносится как один слог, инфинитив *ია-იტი*, *-იავა*, имеют на третьем от конца).

В отриц. формах ударение стоит на первом слоге (*ნა'ც-თოც*), в вопросит. - на последнем (*დო-ხო-ნა'ბ*).

Речь исключительно быстрая.

8. Игенти, С. - Ганские тексты,
Архавский говор. 1938г.
(XIV-XVI).

Фонетич. заметки к ганским текстам (3т - 174+ словарь), собранным автором в ганских деревнях Абхазии: 1) Передвижение затворных согласных: звонкие затв. > абруитивы (смычно-горт.); 2) в отличие от друг. картв. языков, диссимилляция представлена слабо: сохранение g в основе обычно; 3) перед частицей - $ed ja$ (груз. mo), слушающей g для передачи чужой речи, g ts ks озвончают; 4) $b > u$ $s > c$; 5) - er -ер-(показ. мн.) часто в виде - ev -; 6) попадает ej $vm. j$ z , но et $bm. ej$.

9. П о т х у а, Б. - Прогрессивная ассимиляция согласных в западных наречиях груз. языка, 1939 (грудь Тч. Госунта, т. X, 186-196).

Верное положение И. Кипшидзе о преобладании регрес. ассим. в груз. языке (см. анн. библи. 1, №19) приходится уточнить по отнош. согласных в западн. наречиях, поскольку в них прогресс. ассимиляция не уступает регрес. ассимиляции, а в некот. случаях даже преобладает. Нередки случаи прогресс. ассимиляции на расстоянии. Она преимущ. частичная.

Частость прогр. асс. в одной группе груз. наречий и редкость ее в другой могут быть использованы в качестве одного из признаков классифик. груз. наречий.

10. Чикобава, Ари. — Особенности мтикульского говора. Изв. ИЯИМК, т. II, 1937 (43-48).

Из звукового состава отмечено наличие \int и \int/b — q, j и h/s; \int q резко отличается от b/x и встречаются в тех-же словах, где он употребляется и в др.-груз.; \int j получен из pi после гласных путем ослабления. Переходный звук \int/h употребляется в качестве глаг. префикса (напр. $\text{d}\text{m}\int/\text{h}\text{z}\text{v}\text{z}\text{b}$ $\text{moh}/\text{j}\text{klav}$). Ударение двоякое: динамическое и тоническое. Первое такое же, как и в других наречиях, второе падает обычно на второй от конца слог и удлиняет его. Фонетич. процессы: $\text{z}\text{v} > \text{m}$ $\text{va} > \text{o}$ имеем также там, где в др.-груз. mv иа (неслоговой $\text{m}+\text{v}$ и +а): $\text{m}\text{v}\text{v}\text{v}\text{v}\text{v}$ tiavi , $\text{m}\text{v}\text{v}\text{v}\text{v}\text{v}$ $\text{z}\text{i}\text{v}\text{v}\text{v}\text{v}$; $\text{m}\text{z}\text{v} > \text{m}$ $\text{ov}\text{i} > \text{oi}$; чередуются з-в w-т; а-б т-п; $\text{v}-\text{z}$ $\text{z}-\text{z}$; с-h e-т; $\delta-\text{a}$ в-т; Рассмотрены явления ассимиляции и дисассимиляции.

11. Чикобава, Ари. — К ослаблению звука b s в кизикском говоре груз. языка. Изв. ИЯИМК, т. I, 1937 (66-69).

В кизикском говоре b s часто ослабляется, иногда до полного исчезновения: 1) в основах чаще перед v , m — t (частично и перед z — r 2) в оконч. дат. и род. и глагольных форм после согласных, иногда и после гласных. b s $>$ h z (с легкой аспирацией), иногда исчезает бессле-

гно. Нагр.: წყლის ჯიხას > წყალ ჯიხალე; იმ ლაბჯ ღვჭვად > იმ ლაბჯღ ღვჭვად; წყალენ ჩაჯვებს > წყალენ ჩაჯვებღ; ჯაჯაჯვებს > ჯაჯაჯვებღ и много др. примеров. В горах. встречаются лишь единичные случаи ослабления и исчезнов. Ы, в кизик. же оно носит массовый характер. Встречается оно и в Картлийском. Оттого распростран. этого явления авт. считает Кизикский говор.

12. Д з и д з и г у რ ი, Ш. В. - Основные особенности мтарачинского наречия груз. языка. Изв. ИЯИМК, II, 1938 (67-74).

Сведения о печати. материале по мтарачинскому наречию. Условно принято деление рачинского на три единицы: мтарач., верхнерач. и нижнерач. Мтарач. ближе к горским диалектам груз. языка. Даны примеры. Из звукового состава отмеч. ჯ и ჟ (в особых случаях), глубоко-заднеязычный თ ლ. Из фонетич. явлений: ассимиляция, диссимил. (гласных и согласных), выпадение, нарастание, упрощение звуко сочет. и субституция.

13. Д з и გ з ი გ უ რ ი, Ш. В. - К характеристике нижнеимерского говора груз. языка. Сборник „Памяти И. Я. Мара“, 1938 (116-127).

Сведения из истории изучения диалектов груз. языка. Наблюдения произведены в конском районе. Из звук. состава, в отличие от литер. речи, отмечены: φ (в междометиях), $\hat{\zeta}$, ϵ w , j глухие медиале, палатализ. ϵ в. Рассмотрены фонетич. явления: ассим., диссим., метатеза, нарастание ($\partial \epsilon \zeta - m \epsilon v$), выпадение, субституция, редукция.

14. Д ж и к и я, С. С. - Georgia-Georgia I. Эвлия, Челеби о мегрельском и груз. языках. „Советское Языкознание“, т. II, 1936 (109-128).

Рассмотрены текстовые материалы груз. и мегрельского языков, записанные в 17в. турецк. путешественником Эвлией Челеби - по рукописям (хран. в Стамбуле). Э.Ч. первый путеш., записавший мегр. текст. Мегр. записан в западной Мегрелии, груз. - в Шавшети (ныне в пределах Турции). Применены арабско-тур. знаки. Авт. дает таблицы мегр. и груз. слов и фраз в тур. и рус. переводах. Исправлены искажения, допущенные Э.Ч. и переписчиками. Из фонетики отмечено след.: 1) Конечный гласный в слове иногда не сохраняется в мегр. и груз.; 2) при стечении согласных в начале слова имеется обобщенный знак турецкого протетич. гласный, или же вставлен гласный между ними; 3) группа $z\partial va$ передана через no ; 4) мегр. $la\eta\eta\eta$. ϵ^7 передан через jk , груз же $u\eta$ - через tr или jk ; 5) груз. и мегр. $af\eta\eta$, отсутств. в тур., переданы разными комбинациями букв; 6) груз. и мегр. звонкие затворные Э.Ч. воспринимал как глухие, что ивт. объясняет особенность груз. звонких.

საძიებლები

Указатели

პირთა სახელების საძიებელი
(ცოფრი მიუთითებს მრავალს ნომერზე)

აბაევი, ვ. 34	როზენი 65.
ანტონ I 65	რუღი 62.
ატაბუჯინი, ვ. 64	სერჟუჟოვსკი 41
ახვლედიანი, გ. 1, 2, 1 (ღამაფ.)	სივერსი 62
გონიამვილი, თ. 2 (ღამაფ.)	სტარჩევსკი 41
გორგაძე, ს. 3 (ღამაფ.)	ტამბიუვი 3
გვდენშტეფელი 64, 65	ფრომბეტი 43
ღირაი, ა. 8, 22, 43, 45, 46, 50, 63	ფრუბეცკოი 6, 8, 21, 23, 35, 46
დიუმიზილი, გ. 8, 46	უსდარი, პ. 3, 9, 21, 22, 26, 28, 30, 33, 43, 45, 46, 49, 50, 63, 65, 66 .
ღოღამივილი 3 (ღამაფ.)	ფონსეკამერი 62
ეფია ჩელები 5	ფონსუა, ზ. 9 (ღამაფ.)
ედარხანოვი, ც. 33	ყითფიძე, ი. 34, 9 (ღამაფ.)
ერკერცი 16	შითენერი 9, 16, 21, 26, 45, 46, 51, 65.
ვიტზენი 64	შოვერენი 29, 51
ზავადსკი 65, 66.	შუსარელი, პ. 4 (ღამაფ.)
თოფურია, ვ. 5 (ღამაფ.)	შჩერბა, ლ. 41, 1 (ღამაფ.)
იაკოვლევი, ნ. 33, 49, 64	ჩიქოშავა, არნ. 10 (ღამაფ.), 11 (ღამაფ.)
იესქერსენი 62	ჩხაიძე, მ. 41
კლპროთი 64, 65	ცაგარელი, ა. 3 (ღამაფ.), 6 (ღამაფ.)
ლჰაციენსკი 3, 30, 64	ძიძიგური, შ. 12 (ღამაფ.), 13 (ღამაფ.)
ლელი 3 .	ჭარაია, პ. 6 (ღამაფ.)
მარსაგოვი, ზ. 33	ჭავჭავიშვილი, ივ. 65
მარანი, ნ. 1, 3, 8, 20, 23, 33, 34, 65, 66.	ჭანაშია, ს. 66 .
მეიე, ა. 48	ჭიქია, ს. 14 (ღამაფ.)
მიულერი 26	ჭენკო, ა. 5
ნოგმოვა, ნ. 64 .	
ომაროვა, საილა. 27.	
ორბელიანი საბა. 65	
ჟირკოვი 35, 49, 50, 63	
ჟლიენცი, ს. 8 (ღამაფ.)	

Указатель личных имен

Абаев, В. 34	Завадский 28, 65, 66.
Антон I (каталикое) 65	Загурский 29
Атажукин 64	Йесперсен 62
Ашхамар, Д 3, 31	Кипшидзе 34, 6(гон.), 9(гон.)
Ахведжани, Г.С. 1, 2, 1(гон.)	Кланрот 64, 65
Бежанов, М. 4	Kluge, Th. 6(гон.), 7(гон.)
Vleischsteiner, R. 5	Лафон René 35
Бокарев, А. 6.	Лосве 3
Буга 8	Лопатинский, Л. 3, 30, 36,
37, 38, 64
Витзен 64	Любе 3
Vogt 8	Мальсагов, З.К. 33, 39
Гекко, А.Н. 5, 7	Марр, Н.Я. 1, 2, 20, 23, 33, 34,
40, 44, 65, 3(гон.)
Günneken Van 8	Марсел Маусс 23
Тониашвили, П. 2(гон.)	Мегрелидзе, И. 41
Торвадзе, С 3(гон.)	Мейе, А. 42, 48
Трен, А 9	Мюллер, Фр. 26
Тюльденшедт 64, 65	Ногмова, М. 64
Deeters, J. 10.	Омарова, С. 27
Джавахишвили, И.А. 65	Орбелиани, Ф. 65
Джамаша, С. 65	Отаев 33
Джикия, С 14(гон.)	Почхуа, Ф, 9(гон.)
Дзидзигури, М. 12, 13(гон.)	Розен 65
Дирр. А. 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17,
18, 19, 20, 22, 43, 45, 46, 49, 50, 63.	Рудэ 62
Додашвили 3(гон.)	Сердюченко, Г. 43, 44
Доке 8	Серзипутовский 41
Ditézil, J. 8, 22, 23, 24.	Сиверс 62
Евля Челеби 14(гон.)	Sommerfeld, A 45, 46
Жзакти, С. 8(гон.)	Старчевский 41
Жирков 24, 25, 26, 27, 35, 49, 50, 63.	

ანჰანი	11	არცყულაციის დაქიშულთა	49
ქართული სუცური	29	სირთულე	23
" მხედრული	29	შესუსტება	49
ანდოური (ენა)	15, 20, 48, 49, 50	არქაბული კილოვაკი	8 (ღამაფ.)
" ანბანი	15	არჭული ენა	8, 12, 21, 48, 50
" დილოური	21	ასიმილაცია	21, 60, 1 (ღამაფ.)
ანლაუცი	50		10 (ღამაფ.), 12 (ღამაფ.),
ანწუხური (ღიადეჟცი)	49		13 (ღამაფ.)
აპიკალური	50	" ნაწილბრივი	9 (ღამაფ.)
" რიგი	50	რეგრესული	22
აპოსტროფი	58	ასო, მოგონილი ასო	11, 40, 51
არაბული (ენა)	40	ასპირაცია	19, 1 (ღამაფ.)
არაბერუკცივული აფრიკაცები	8	ასპირაცია	43, 48, 49, 50, 11 (ღამაფ.)
არაგუმიონაცები	26	ასპირაციების რიგი	21
არაგუმიონაცი თანხმონები	63	აუსლაუცი	50
არადარბიღებული თანხმონი	50	აფრიკის, აფრიკული ენები	8, 34
" არადაქიშული " ბერა	49	აფრიკაცი-ები	6, 8, 19, 21, 27, 30, 32,
არადარბიღებული (თანხმონ- ვანი)	2, 50		42, 44, 49, 50, 1 (ღამაფ.),
			14 (ღამაფ.)
არადაცერადი	8	გემინირებული	8, 26
" არამკვეთრი "	6, 50	ლაცერადი	22, 26
არამკვეთრთა	49	მარცივი	8, 26
არამკვეთრთა არცყულაცია	49	მკვეთრი	26, 30
არამკვეთრი აფრიკაცები	49	მჟღერი	26, 27
არამკვეთრი მჟღერი	30	აფრიკაციული რიგები	50
არასრული გამჟღერება	63	აფრიკაციების სისცემა	30
არათშვინვიერი	63	აფრიკაციები უკანასასისმიერი	26
	გემინაცია	ყრუ	8, 32
	ყრუ მოვლე	შიშინა	26, 30
სპირანცი	48	" წინასასისმიერი	26
არახორხისმიერი (ბერა)	32	ათხაზური (ენა)	1, 2, 5, 7, 8, 10,
არცყულაცია	8, 34, 49		13, 19, 24, 40, 44, 47, 48, 51, 52, 66
არცყულაციის აფრიკა და გვარობა	50	ბერები	40

აქტიურ-ნათელცონიანი ენები	50	ბერათა შერწყმა	1(ღამაც.)
აქტიურ-ბნელცონიანი ენები	50	ბერათმოვლენები	12(ღამაც.)
აქტიური ნიშანთვისება (ბერის)	50	ბერათ-ამოვარდნა	13(ღამაც.)
აღმოსავლურ-კავკასიური ენები	50	სუბსციტუცია	13(ღამაც.)
აღულური (ენა)	11,48,50	ცრანსკრიფცია	24
ახალი აბაძახური (ღიაღეცი)	50	ცვადებადობა	49
ახვახური	48,49	ცვადებადობის შემთხ-	
ახტური ღიაღეცი	59	ვუვები	57
ბაგისმიერები	8	ჩართვა	12(ღამაც.)
ბაგეების ვიბრაცია	51	13(ღამაც.)	
ვიბრაციული მონა-		შესაცყვისობა	10,30
წილეობა	51	ხანგრძლივობა	63
ბაგისმიერი ვიბრანტი	8	შერძეული	8,22,40
" თანხმოვნები	22	ზნითური კილო (ათ. ენი-	
ბაგეკვიდისმიერი	32	სა)	17,51
ბაგუდალური	48,49	ზიდებიანი მართლი	21
ბანცუ ენები	8	"ბნელცონიანი"	50
" ხალხები	8	ზოთიხური	35,48,49
ბასდენური (ღიაღეცი)	30	ზოლოთანხმოვნიანი	7(ღამაც.)
ბაცბიური, იხ. თუშური	8, 45, 46, 50	ზოლოკილური (ბერა)	30,50
ბერითი სისცემა	6,15	ზოლოხმოვანი	14(ღამაც.)
შედგენილობა	11,19,21, 41,51,65, 1(ღამაც.), 13(ღამაც.)	ზუდუხური (ღიაღეცი)	30
ბერათა გავლარდნა	19	ზრახიციფთალური (რასა)	8
ბერათა დაარვა	12(ღამაც.)	ზრუნვის ნიშნები	4(ღამაც.)
კლასიფიკაცია	3,1(ღამაც.)	ზუდუხური	48
სისცემა	7,30	ზუნებრივი კომპლექსი	60
სისცემაფიზიკა	50	ძადანაშთი (თანხმოვანთი)	8
ცემბერი	1(ღამაც.)	გადახმოვნება	46
წარმოთქმა	11,12,13	გადახმოვნებული თარიღგადი	
" შეერთება	1(ღამაც.)	სპირანტი	1.
		გამკვეთრება მთელნ ხშულთა	
		8(ღამაც.)	
		ვამკვეთრებული (ვართანტი)	63

გამაჟღერებათა სათესურები	34	გრადატოკა	8
გაორკეცებულნი (ბეგრად)	51	"	შეღარეზითი 24
გაორკეცებულნი თანხმობენი	51, 52	გრამატიკული მნიშვნელობა	56, 57
გაპაღაცებულნი (ხმოვანი)	27	გრძელნი (ბეგრები)	50
დაცურადი	8	"გრძელი" სპირანტი	49
"	თანხმოვანი 6(ღამაფ)	გრძელი ხმოვნები	14, 21, 37, 45, 54, 58, 59, 61
გაპაღაცებულ-ღებნიოვარნიზუ- ბული დაცურადი	8	და მთელი ხმოვნები	16, 21.
გარბიღებულნი (ბეგრად)	22	გურული (კილი)	4(ღამაფ)
გარდაშავალი ბეგრად 50, 1(ღამაფ), 10(ღამაფ)		გუტურადი	8, 22, 46, 7(ღამაფ.)
ხმოვანი	21	"	წღაპუნა 8
გარკეცახური	11(ღამაფ.)	ღაგრძელბულ-რეზონანსური	თანხმოვნები 50
გასპირანტი (თანხმოვანი)	50	ღამაზადი თანამიმდევრობის განიხილ	ღამართვა (ბეგრის) 1
"გაურკვეველი ხმოვანი"	50	ღამართვის ხასიათი	63
გასანგრძლივება (ხმოვანთა)	31	ღამარცვლა	56, 1(ღამაფ.)
გემინანტი	26, 62, 63, 1(ღამაფ.)	ღამახასიათებელი ცოთი	50
გემინანტი	8, 21, 19, 27, 47, 49	ღამდგარი ბეგრები	1(ღამაფ.)
"	თანხმოვანთა 22	ღამოკიდებელი ფონემები	8, 43
გემინირებული (თანხმოვანი)	44, 49	ღამოკიდებულ რეზონანსური	თანხმოვნები 50
ვარნიანტი	26	ღამოკიდებულნი	50
სპირანტი	49	ღამოკიდებულნი	25, 27, 48, 50, 63
ყრუ	18	ღამოკიდებულნი-კავკასიური (ენები)	8, 10
წინა ველარული		ღამოკიდებულნი კილი (ქართ.)	9(ღამაფ.)
სპირანტი	49		
ხასუნთა თანხმო-		ღამოკიდებულნი (ბეგრის)	19
ვნათა დავიწროება	49	ღამოკიდებულნი მთელი	21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100
გერმანული (ენა)	8, 28, 37, 54, 1(ღამაფ)	ღამოკიდებულნი ენები	13, 18, 63.
გესური კილი	9	"ღამოკიდებულნი" (ბეგრად)	49
გვარობა (ბეგრის)	31	ღამოკიდებულნი არცთუდაცვლი	49
ვლადიკავკასიური 50, იხ. მკვეთრი		"ღამოკიდებულნი სანთ სიმები"	49

ღენცადი, ღენცადოური	46,50	უმთავრესი შერბილება	8,50
„ღენცი-თაუკადური“	1(ღამაფ.)	„	ყელისმიერი 50
ღენცადური	„ფრთხაყვები 46	უნა-ბაგის სპირანტები	21
	სისინა 46	უნათა ჯასიფიკაცია	35
	შიშინა 46	უნათა თუფახები	8
„ღეფეჭური“	რიგები (თანხმ- ვანთა) 50	უნანუნისმიერები	8
	სამული 1(ღამაფ.)	უნკლიციები 3(ღამაფ.)	
ღიპრიციკული ნიშნები	21,40,50,66.	უნობრივი ფენა 2(ღამაფ.)	
ღიადეჭი	30,56,59	უქნთენისი	22
	გარდაშვადი 30	ურთინშინანი (ასო)	40
ღიღოური უნა	41,43,49	უქსპირაცია	50,63
„ღინიუნჭიკური“	50	უქსპირაციონული მახვილი	47
ღინამიკური	50	უქსპლზიფიკები	50
ღისიმილიაცია	10(ღამაფ.), 12(ღამაფ.), 13(ღამაფ.)	„უქსპლზიფიკური რიგები“	50
ღისიმილიაციის სისუსტე	3(ღამაფ.)	პარინანტები (ბუერის)	49,50
ღიფთონგები	12,22,38,39,44,45,56, 1(ღამაფ.)	ვუღარები	8
„	აღმაშვადი 22,37	ვუღარული	35,48
	ღამაშვადი 22,	ცხვირის მიერი	48
ღიფთონგინაცია	22	ვუღარი აფრთხაყვები	47
ღოხიციფადურა	8	ყრუ სპირანტი	47
„ღოხსადიზაცია“	48	„ სშული	43
ღოხსად-ღენცადური	30	ვუღარიზებული	30
ღუნე ანციკულაცია	49	ყრუ	30
ქვრთქული ანბანი	55	ვუღარიზაცია	34
„უფეჭიფური“	3	ვიბრანტები	1
უღიზია	22,60	უანრო ნაპრადი	49,50
უმთავრესი დარბილებული თან- ხმუანი	50	ვიანრო ხმოვნები	50
„	შადაცადური 46	ვოკალიზმი	7,8,44
		უეზური უნა	34
		უემოანდიური	49, 66. დიღოური
		უემოანაქული (თქმა)	12(ღამაფ.)
		უემო ჩუქეზული (უნა)	30

ზოგადი ინდოევროპელი (ენა) 8	თემირგოული (დოაღეჭი) 30
კავკასიური ენა 8	თერგის ყაზარდოული (დოაღეჯ.) 30
იხ. სპერთო კავკასიური ენა	თინდოური (თინდო) ენა 8, 48, 49
ფონეტიკა 62, 1(დამატ.)	თურქული 5
ჭულენი ენა 34	თურქური 50
მავკიდური (ბერეა) 20, 21	ოათეფილოლოგიური 26
თანხმოვანი 46	ანბანი 27,
ხმოვანი 7(დამატ.)	33, 40, 1(დამატ.)
თანხმოვანი,-ები 4, 8, 19, 30, 37, 56, 58,	იაფეტური ენები 34
1(დამატ.), 7(დამატ.)	იმერული (კილო) 4(დამატ.),
თანხმოვანთა ვადანმა 60	5(დამატ.)
ვადაწევა 36	ინგუზური (ენა) 45, 46, 55
ვაშაგება 60	ანბანი 39
ვაორშაგება 15, 52, 57,	ინდოევროპელი (ენები) 8
იხ. ვაორშაგებელი თან-	„ინიექციური“ 8
ხმოვნები	ინლაუცი 50
ვარბილება 60	ინსპირატორული 7(დამატ.)
ვაძლიერება 61	„ინსპირაციულ-ფიზიოლოგიური“
ვემინაცია 18	7(დამატ.)
ვაკარგვა 15, 61	ინტენსიობა (ბერეის) 50
ვაშსუავსება 15	ინტენსიობის საფეხურები 50
ვასუსტება 61	ინფინიცივი 7(დამატ.)
ვაკვოყრა 47, 51	კავკასიური ენები 8, 10, 20, 29, 65
ვაკვიყრა 61	კავკასიონები 8
ვლანიფიკაცია 2526, 23,	„კავკასიურ-ქართული“ ანბანი 54
32, 37, 43	კავკასიურ ენათა სპეციფიკური
ვაშთები 8	ბერეები 50
სისტემა 21, 44, 45	კაიშალური 48
ვრანსკრიფცია 48	კაპუქური (ენა) 48, 49
ვესაფიციონისმანი 46	კარაფა ენა 8
ვფილიბანი 36	კარაფაული 6, 48, 49
ვფურები 8, 10	კბილისშიური 8

კბილბაგისპიურნი 8, 22, 38	კუბინური კილო 44
" აფრიკატები 22	ლაბიალური 19, 46, 50
ვიზრანტები 8,	ვკეთარი 50
" დაბიადიზებული	რივი 50
აფრიკატი 44	დაბიადიზაცია 32, 34, 42, 1(ღამაყ)
"კუთილმთვინების" მოვლენები 16	" თანხმთვანთა 26
კელტური (ენები) 8	დაბიადიზებულთი 2, 10, 44
კიახური დიადექტი 30, 36, 38,	აფრიკატები 22
იხ. აღილუარი	დაბიადიზებული ვარიანტები 47
კითხვითი ნაწილაკები 16	ვკლარები 8
კითხვითი სიტყვები 7(ღამაყ)	დაბითვლარები 8
კილოები 25, 30, 31, 44, 10(ღამაყ)	დაბიადიზებული თანხმთვინები
კილოვანი 15, 44	14, 22, 34, 47.
კილოგრამები 62, 63, 1(ღამაყ)	დაბით-სიბიდანტური 50
კიმოგრაფიული ჩანჩქა 62	დაბით-ფაქტორი 1(ღამაყ)
კიურული ენები 11, 12, 13, 14, 28,	დაბიადიზებული სისინები 22
47, 48, 50, 59	შინა თანხმთვ-
კომპინაცია თანხმთვანთა 50	ნები 47
კომპინაციური ვარიანტები 50	" ხმთვანი 8
კომპლექსი-ები 51, 55, 58	დაბითვლარიზებული დეტრა-
კომპლექსების გამარტოება 12(ღამაყ)	ლი 8
კომპლექტი (თანხმთვანთა) 34	დაზური 35
კომპლზიტები 3(ღამაყ)	დაზურ-მეგრული ენა 21
კომპლზენტები 1	დათინური 33, 51, 54
კომპლესია, კომპლესული 63	" ანბანი 40
კონსონანტიზმი 8, 30, 42	ასო 54
კონტამინირებულ თანხმთვანთა	დაკური 8, 21, 35, 47, 48, 50, 63
წგუფები 8	" ანბანი 57
კონტრაქცია 22	დარინგალი იხ. ხორხისპიური
კორდოცია (თანხმთვანთა) 8, 46, 50	წდაქუნა 8, 46, 50
კაბაჩური 48, 50	დარინგული თანხმთვინები 50
კემო, ქვემო 25	1(ღამაყ)

ლატერალები 8, 19, 22, 23, 26	მახვილი დიანამიკური 10 (ღამაფ.)
იდეალური 8	კომპლექსებში 3 (ღამაფ.)
თქვიმალური 8	ცონური 10 (ღამაფ.)
ლატერალი აფრიკატები 8, 35, 44,	მობრავი 19, 56, 57, 59
48, 49	ექსპირატორული 10, 26, 47
" სპირანტები 8, 43, 48	მთავარი 21
ლატერალების იმიტაცია 8	ღამაფებში 21
ღეზლური 47, 63	ძლიერი 16
ღეზლურ-აბაზგურ-ჩერქეზული 8	სუსტი 14, 26, 27
ძაგარი (თანხ., ხმოვ.) 4, 37, 50, 55	მახვილიანი მარცვადი 51
„მავარი მოკვეთა“ 50	მეგრული (ენა) 5, 8, 22, 6 (ღამაფ.),
მართლწერა 1 (ღამაფ.)	14 (ღამაფ.)
მარცვი აბრუტვი 8	მეგრულ-ქანური 34, 2 (ღამაფ.),
ზგურა 40	4 (ღამაფ.), 5 (ღამაფ.)
ასო 40	„მედიოტერანიზებული“, 8
თანხმოვნები 21, 44	მეორადი ფონეტიკური წიგან-
" ლატერალი 8, 22	თვისება 50
მარცვადი 1, 12, 14, 31	მეორეული მოვლენა 49
მარცვადთვასასყარი; - გაყოფა	მეორადი ჯორედაციური დაძი-
1 (ღამაფ.)	რისპირებანი 48
მარცვადი დახურული 30	მეცათვისისი 13 (ღამაფ.)
მოკლე 31	მეყხეული 30
ღია 30	მთარაქული დილექტი 12 (ღამაფ.)
მარცვლის სიგრძე-სიშორე 55	მთიულური 10 (ღამაფ.)
მარცვლოვნობის ფუნქცია 50	მთის კილოები 12 (ღამაფ.)
მაქსიმალურად ვიწრო 50	მთრთოლნი 19
სუსტი 63	" მკვასე ხორხისმიერი ბერა" 59
ძლიერი 63	მკვეთრი, - ები იხ. აბრუტვივები
ღია ხმოვანი 50	6, 19, 26, 49, 50.
მაწარმოებელი 52	ველარები 30
მახვილი 11, 15, 18, 30, 31, 46, 50,	ღაზიარული 30
4 (ღამაფ.), 6 (ღამაფ.)	მთრთოლი ვიბრანტი 1

მთაღ (ბგერა) 49,50
 აფრიკაცთა სპირანცი-
 ზაყია 49
 გაურკვეველი ხმავანო
 7 (ღამაფ.)
 " თანხმონები 49
 " სპირანციები 49
 " ფშვინვიერი 6
 ციპის ხმავანი 44
 ხახუნა თანხმონები 49
 " ხმონები 45, 54, 58
 მორფოლოგია 8, 61, 6 (ღამაფ.)
 მორფოლოგიური ხერჯყურა 47
 მოცოტრი 50
 მჟღერი 1, 8, 19, 50, 63
 მჟღერობის თავისებურება 14 (ღამაფ.)
 ხარისხიანობა 1 (ღამაფ.)
 მჟღერი ვეღარული სპირანცი 48
 ღაცრადი აფრიკაცი 48
 მოკლე 50
 ხუნცი (ბგერა) 40
 ფარინგალი 1 (ღამაფ.)
 ყელხშული 43
 სპირანციები 50
 ძლიერი 40
 ხშულები 14, 62
 მჟღერ ხშულთა ციქები 62
 მრავალ მარცვლიანი 37
 მრავალ ღაზილიზებული მჟგ-
 სეული 30
 მსკლთი 28
 მსუბუქი ფშვინვა 4

მსუბუქი წარმოქმა 37
 სისინი 4
 მუსიკალური მახვილი 8
 მცირეხმონობა 34
 ნაზალები 46
 ნაზალიზაცია 19, 22, 50
 ნაზალიზებული ხმონები 43
 „ნათელცოწიანი“ (ბგერები) 50
 ნათელი ღამახასიათებელი ცონი 50
 ნაირსახეობა (ბგერის) 10
 ნაყლებ სორხისმიერი 58
 ნაძრადოვანი 44
 ნარევი ენა 12
 ნარნარა 44, 46, 50.
 ნახევარხმონები 46, 50, 6 (ღამაფ.)
 „ნახევარ სპირანციები“ 49
 (7) თხული 30
 თხელითა სისცემა 50
 თხემარცვლიანები 3 (ღამაფ.)
 თრგანოთა შიახლოება 50
 თრთოგრაფიული სისცემა 46
 " შესაცყვისობა 46
 თრმაგი მახვილი 3 (ღამაფ.)
 თრმარცვლიანობა 8
 - ები 3 (ღამაფ.)
 თრნიშნიანი (ასო) 40
 თსური (ენა) 29, 51
 თრშედგენილობანი 40
 თრხმონები 52
 შაღაცაღობა 6, 37
 შაღაცალიზებული (ბგერა)
 2, 10, 30; - უკი 8

პალატალიზებული თანხმობა	44, 13 (ღამაყ)	რთული თანხმობები 1,	ოქტომბერი 8, 16, 34, 36, 37,
პალატალიზაცია	6, 32, 34, 1 (ღამაყ)	რუსული (ენა)	27, 37, 1 (ღამაყ)
პარკალეღრი ცაბულები თანხმობა	26	ანბანი	4, 18, 28, 58
პატრიარქალური (უფლები) ზ		ასოები	51
პირის არცოვლაცია	49	" ბეგრები	39
პირში ხევა	49	რუსული (ენა)	8, 13, 48, 49, 50
პირველადი თანხმობები ზ		" ანბანი	13
" მარცვადი	8	რწყმული მეცყვადება	41
" ფუძე	31	საარცოვლაციო ბაზა	8
" ხვობანი	46	ადგილი	50
პრეპალატალი სპირანცი	48	გუარობა	50
პრეფიქსი	10 (ღამაყ)	ციქები	63
ობიექტური	35	სადიფერენციაციო ნიშანი	63
პრეფიქსული ასიმილაცია	9 (ღამაყ)	საკუთარი ცონი	50
პრეფიქსული ხმობანი	14 (ღამაყ)	სალიცენაცურა ენა	31, 44,
პრეფიქსიები	3 (ღამაყ)	2 (ღამაყ), 13 (ღამაყ)	
პრეფიქსული ნიშანთვისება	50	სამეული (თანხმობა)	1
რაოდენობა	50, 56	" მეყსულები	30
რაოდენობითი	50	სამელები სისცემა	10, 1 (ღამაყ)
რბილი (თანხმობანი)	4	სამელები ნიშანი (ბეგრები)	40
ცხვირისნიერი	61	სანსკრიტი	8
რბილსახისნიერი	8	სამეული ბეგრა	51, 53
"რეარმენიზებული"	8	ლატინური	8
რეგულარი ასიმილაცია	9 (ღამაყ)	მელონობა	1 (ღამაყ)
რეგულაცი	50, 13 (ღამაყ)	საბილანციები	50
რეგულაციები	22	" ხმობანი	58
რეგულაციის დამკვრება	50	სამეული რეგულარი	30
" მონაწილეობა	8	სამეული ხმობანი	22
რეგულაცი	50	სახმე სიმები	49 "
რთული ბეგრა	40		

სახმთ სიმების ღიაობა	49	სპირანტები	6, 8, 27, 36, 37, 40, 46,
სეშიტური (ენვის) 8			47, 49, 50
სუანური (ენა)	21, 35	"	დაბიარერი 30
სიბილანტები	40; -ური 50		გემინირებული 26
სივრძე (ბევრის)	50		მარტივი 26
ხმოვნებისა	6		მკვეთრი 30
" სიღბო "	34		მკლერი 28
" სიშავრუ " (ბევრის)	34		გემინირებული 26
სიმუბშუა დაკვილიობა	48		სისინა 26
" არე	49		ყრუ 26
ნაქრალი	2		გემინირებული 26
სიმოვლე (ბევრის)	49	"	" წინააღმდეგობა 30
სინკოპირებული ფორმები 8		სპირანტი	წინაენისმიერი
სინოპტიკური ცაბლა	46		ხშული 50
სინქრონილი სისცემა (ბევრისა) 8		"	სორხისმიერი 26
სისინები	8, 22		სპირანტთა დაცვრალიზაცია 8, 48
სისინა აფრიკაციები	63		სრუხმოვნობა 34
სკლამის ხასიათი	63		სცვენა 51
სკლამა სორხში	63		სუბსციტუცია 19 (დამაც.)
სოშხური	41		სუსტი (ბევრის) 28, 49, 50, 63
სონანტი	8	"	არციკულაცია 49
სონორები	50	"	აფრიკაციები 49
სოციალური ღირებულება		"	თანხმოვანი 40, 5
(ბევრისა) 2			ნაწარმა 21
" ფონეტიკა	1 (დამაც.)		სპირანტები 50
სპეციფიკური (ბევრისი) 51			ფშვინვა 56
-ობა არციკულაციისა 62			ყვდსული 50
სპეციფიკური კომპლექსები 1 (დამაც.)			ყრუნი 50
" დაცვრალიზები 35			სუფიქსები 8, 15, 37
დაცვრალიზი თანხმოვ-			სწრაფი წარმოქმნა 19
ნები 21			" მოსხლეცა (ენისა) 51
ფონემები 8, 48			ცაბასარანული 11, 14, 44, 47, 48, 50

ცამასარანული ანბანი 14
 ცეშბრის აზაშუღმითობა 22
 ცენუის 19
 ცრანსკრიბირებული 50
 ცრანსკრიფტია 8, 35, 41, 46, 65,
 1 (ღამაც.)
 ცრიფტოლოგები 61
 "ქარყოფითი ფორმები 7 (ღამაც.)
 "უბგერობა" 1 (ღამაც.)
 უბიხური ენა 5, 8, 10, 19, 21, 22,
 23, 30, 47, 48, 52
 უღური 34, 43, 50
 ანბანი 16, 34
 უკანალორსადური თანხმობანი 50
 უკანაენისმიერი 8, 22, 26, 28, 40,
 56, 7 (ღამაც.)
 ლბილიზებული 30
 უკანა ვეღარი 21
 უკანა ზურგი ენისა 37
 უკანა თანამიმდევრობის კა-
 ნონი 8
 უკანა რბილსასისმიერი არა-
 მკვეთრი 30
 უკანა რივის ხმოვანი 7 (ღამაც.)
 უკანასასისმიერანი 32
 უკანა სიბიღანცური 50
 უკანა სისინები 22
 უკან წარმოებული (ბგერა) 37
 უკან წარმოთქმული 1 (ღამაც.)
 უკანა ხმოვანი 51
 უკრანული 4, 51, 56
 ყღვრავღარული 48

უმარცვლო ხმოვანი 26, 10 (ღამაც.)
 უმახვილო მარცვლი 18
 უმლაუცი 1 (ღამაც.)
 უმლაუციანი ხმოვანი 12
 უძრეფქსთ 8
 ურალურ-აღჯური ენები 16
 უსლარისეული ანბანი 29, 64
 უშეულური კილო (ხვან. ენი-
 სა) 21
 უხმოობა 63
 უკაულცაფიკური ცვლილება 50
 "ფართო ნაძრადოვანი" 50
 ფარინგალური 2, 21
 "ფარინგალური დავიწროება" 34
 " თანხმობები 1 (ღამაც.)
 ფიზიოლოგიური აღწერილობა
 (ბგერის) 17, 21
 ფილტვოვანი ბგერის 23
 " ენის 23
 ფონემა 7, 23, 30, 33, 50, 2 (ღამაც.)
 დამოუკიდებელი 23, 27
 " ძირითადი 23
 ფონემატური 44
 " ხმოვნები 7
 ფონემატიკურობა 6
 ფონეტიკა 36, 60, 62, 6 (ღამაც.)
 14 (ღამაც.)
 ისტორიული 1 (ღამაც.)
 ფონეტიკის ისტორია 1 (ღამაც.)
 " საკანნი 1 (ღამაც.)
 ფონეტიკური 34, 38, 50
 " აკუსტიკა 1 (ღამაც.)

თონეციკური ანაცომია 1(ღამაც.)	ქართველური ენები 8, 21, 34, 35, 41,
ღაცვირვება 43,	65, 5(ღამაც.)
5(ღამაც.)	" ცოვები 8
თავისებურება 58, 47	ქართული ენა 4, 5, 8, 20, 21, 22,
მთვლენა, - ები 16, 19,	41, 51, 62, 65, 14(ღამაც.)
38, 60, 13(ღამაც.)	ანბანნი 54, 65
ქროცესები 10(ღამაც.)	ასო 54
რეალიზაცია 50	" ენის თონეციკა 1(ღამაც.)
სისცემა 27, 34, 44, 45	ქართლური ჰილო 11(ღამაც.)
სტრუქტურა 47	ქვემოანდოური 49
ცრანსკრიფცია 50	ქვემო რაქული 12(ღამაც.)
ფიზიოლოგია 1(ღამაც.)	ქვემო ჩერქეზული 3, 30 იხ.
" შესაცვირვებები 30, 35	კიანური
" წესები 47	ქიზიყური ჰილო 11(ღამაც.)
ფონოლოგია 50	ლია ხმოვანი 4, 7(ღამაც.)
ფონოლოგიური 8, 46, 50	ლიათბის ხარისხი 50
ახსნა 50	ლოდობურელი 48, 49
გამოყენება 50	ლმა უკანაენისმიერი (თან-
დაპირისპირება 50	ხმოვანი) 12(ღამაც.)
მნიშვნელობა 50	" ყელისმიერი 51
ნიშანთვისება 50	ყაბარდული 21, 24, 30, 32, 35,
ფრანგული (ენა) 4, 8, 22, 51,	36, 37, 48, 64
1(ღამაც.)	ყელისმიერი 14, 19, 21, 49, 50
ფრიკაცივები 22	" ჩქაში 50
ფსიქ-ერბურგული 44	ყელხშვა 49;
ფსიქო-ფიზიოლოგიური მოვ-	ყელხშულები 8, 21, 44, 45, 50, 62,
ლენა 50	63, 1(ღამაც.)
ფუძის ბოლხმოვანი 22	ყელხშული სპირანცი 44
ფშვინვა 55	" წდაქუნა 8.
ფშვინვიერი (პერეა) 1, 28, 37, 43, 51, 63	ყრუ 8, 40, 50, 14(ღამაც.)
თანხმოვნები 21	" ანამჟვედარი სპირანციები 50
ქამიცურ-სემიცური (ენები) 8	ათრიაკაციები 48

ყრუ ვეპინიჩუბელი სპირანცი 48	შინა აფრიკაცები 22
გრძელნი 50	თანხმოვნები 30
ვედარები 18	" შესაცყვისობა 8
ვედარული სპირანცი 48	შორეული პროგრესული ასიმი-
" ხშული 48	დაცია 9(ღამაც.)
დაცერადი სპირანცი 48	შუა ენისმიერი 37, 44
მკვეთრი 30	შუაქალაქადიზებული ყრუ 30
medial 13(ღამაც.)	შუაქალაქადური ველიარი-
" ნარნარები 50	ზებული 30
ყრუ ქრე ქალაქადური სპირანცი 48	ჩართვა (ბგერათა) 38
ფშვინვიერი შაგარისასის-	ჩაჩნური 9, 21, 33, 43, 45, 46, 47
ვიერი 32	48, 50, 55, 61
" სპირანცი 48	" ანბანი 33
" ფრიკაცივები 18	- ინგუზური 33
ყელხშულნი 62	" - ღვზლური 63
ძლიერნი 50	ჩერქეზული 3, 5, 8, 10, 19, 30, 48
ხშული არამკვეთრი 50	" ანბანი 3
" " გაძლიერებულნი 27	ჩვენებითი ჩერკი 20
ყუბანის ყაბარლოლი (ლარქცი) 30	ჩვეულებრივი (ბგერა) 10, 46
შაქსულური (ღიადეჯცი) 30	ჩრდილო-ამერიკული ენები 8
შედარებითი გრამატიკა 8, 48	" - დასავლურ კავკასიუ-
შედგენილი (ბგერა) 40	რი ენები 19
შეშართვა 1(ღამაც.)	" კავკასიური 8
შენაცვლება (ბგერათა) 10	ჩქაშიერი (ბგერა) 49, 50
შერეული ხმოვნები 1(ღამაც.)	დაცერადები 34
შერწყმა (შარყვალთა) 31	ფონემები 1(ღამაც.)
შერწყმული თანხმოვნები 1(ღამაც.)	" " უნიშან-
შესაცყვისობა 23, 30, 35, 37, 45	თვისებო 50
შესაცყვისი ფონემები 50	ტეზური ენა 41 ის დიდოური
შენოვნილი ბგერები 8	ცხვირისმიერი 8, 34, 39, 46, 50
შეჯვარდინება 8	ძველი აბაძახური (ღიადე-
შინაგანი შესაცყვისობა 8	ცი) 30

ძველი ენები 8	წინა-რუსულენოვანი მარცხენი 21,30
„ ქართული 8,10(ღამაც)	წინარე აღმოსავლურ-კავკას- სიური ენა 50
ძირი (სიცივისა) 8,20	წინდებულის სმოვანი 59
ძირის სამთანხმლოვნობა 8	წლაქუნა გუტურადები 8
ხმოვანი;- ეული ხმოვა- ნი 44, 58	„ თანხმოვნები 8
ძირითადი ხმოვნები 44	„წმინდა ყრუ“ თანხმოვნები 63
ძლიერი (ბგერა) 49,50, 63	წმინდა ხმოვანი 4
დაჭიმულობა 56	(წოვა) თუშური 61
ექსპირაციური ვახ- ვილი 4(ღამაც)	წყვიტბაგისმიერნი 8,22
თანხმოვანი 6, 40, 50	წყვიტული ჟგუფები 46
ნარნარები 50	ჭამალაღური (ენა) 48,49
„ სპირანტები 50	ჭანური 22,62, 8(ღამაც)
„ თონეშები 8	ჭემგუური კილო 31
შეშართვა 18	ხანგრძლივი თონეშები 8
ხორხისმიერი ბგერა 56	ხანგრძლიობის ხარისხი 50
ხშვა 50	ხახის ქირი 51
„ ყელხშული 50	ხახუნა თანხმოვნები 49
წარმოთქმა 37,53	ხვარშული 48,49
„ რთულ ბგერათა 17	ხინაღლური 48
წარმოების ადგილი (ბგერის) 31	ხიურკილური 48,58
წახურული 13,18, 48,50	ხიხინი ყელში 51
„წვრილი“ ბგერა 56	ხმაბაძვა 2(ღამაც)
წინაღობადური თანხმოვანი 50	ხმისუაწყვეტა 56
წინაენისმიერი 26,38, 40	მონაწილეობა 50
თანხმოვნები 44	ხმოვანი 4,11, 30,39,1(ღამაც)
ღაბიადიზებული 30	„ -ები 7,8,10,14,15,19,22,25, 26, 27, 32,37,44,54, 58
„ სპირანტები 44	გაურკვეველი 22
წინაპალაყადური სპირანტი 30	გრძელი 22,25,26, 27
„ ყრუ 35	დახურული 32
წინასიბიდანყური 50	მოკლე 25,27,30,31,32

ხმოვანი საშუალო	28,32	"ხორხისმთიანი" ბუნება	14,16,32,58
ტყარათო	28	გუბინირებული	26
ლია	32	თანხმოვნიები	2,27
წინარეობის	32	"	სპირანტები 44
ხმოვნის გამოვარდნა	7(ღამაყ.)	"	მკურნა სპირანტები 44
სინკოპირების კანონი	8	"	წილაქუნა 8
ჩაჯარდნა	38	"	ხმოვნიები 60
ხმოვანთა ასიმილიაცია	22,60	"ხორხისმთიანი გაძლიერება"	34
დაკარგვა	22,61	ხორხის ქვეშა ექსპირაცია	63
დაშსვაგსება	61	ხშვა	63
დასუსტება	16,60	ხრინწინსებური ბგერა	50
თავშეყრა	58	ხრცოდ-ნაპარალოვანი	50
თანაბგერება	16	ხრცოდებ შუა ნაპარადი	50
კლასიფიკაცია	37	ხუნძური ენა	6,15,20,21,26,
"	" კონკორდაცია"	"	27,48,49,54,56,58,63
იხ. ხმოვანთა ჰარმონია		"	ანბანი 56
მერყეობა	21	ხუნძურ-ანდიური	8,50
მიშსვაგსება	19	ხშვა ორ ადგილას	8
ნაზარობა	21	ხშულები	8,21,30,40,42,46
მსუბუქი ნაზარობა	21	ხშულ თანხმოვანთა გაღაწე-	
რეგრესული ასიმილიაცია	21	ვა 8(ღამაყ.)	
სივრძე	37, 6(ღამაყ.)	"	- მსკლემები 43,49,62,63
"	- სიმოკლე	წყურე ენა	48
სისცება	7,45	ჰამზა	26,49
სილარობე	20	ჰარმონიული ჯგუფები თან-	
შენაწყვდება	60	ხმოვანთა	34
ცვლილებანი	35,58,61	ჰაქ-ცური თქვა	38
ჰარმონია	21,22,59,60	ჰეფროგენური თანხმოვ-	
ხმოვნის ძლიერი შეცვლა		ნიები 1(ღამაყ.)	
ხორხის ზედა ექსპირაცია	63	ჰომოგენობის კანონი	8
მონაწილეობა	37	ჰოცენცოცების ენა	53
მოქმედება	63		

Указатель терминов

(Цифра указывает на номер труда)

Абазгезский (диалект)	24, 38	американские языки	8
абазго-черкесские языки	8, 48	амфибия	8, 23
абазгинские диалекты	44	аналитический алфавит	1, 40, 1 (доп.), 66
абруптивы	8, 19, 49, 1 (доп.), см. смычно-гортанные	аналфавитное письмо	1 (доп.)
абруптивный латерал	8	английский язык	15, 21, 42, 49, 50
абхазский язык	2, 5, 14, 19, 21, 34, 47, 48, 51, 52	английская азбука	15
вокализм	7	андо-гидойский (яз.)	21
аварский язык	15, 26, 27, 34, 43, 49, 50, 56, 57, 62, 63	андо-цезские языки	6,
аваро-английские языки	8, 35, 47, 48, 49, 50	анлаут	50, 7 (доп.)
аваро-английско-гидойский	49	анцукский (диал.)	49, 56
ачульский (яз.)	11, 48, 49, 50	апикальные	48, 50
адыгский	31, 36, 48, 52, см.	ряды	50
черкесский и кабардинский		апостроф	57
азбука	13, 14	арабский (яз.)	19, 26, 37
айи	22	" алфавит	33
активный признак	50	армянский	41
активноёмный	50	артикуляция	49, 50
акустические понятия	50	звуков	34
эффекты	34	артикуляционные типы	49
акута (яз.)	48	архавский говор	8 (доп.)
алфавит	18, 66	артинский	8, 12, 21, 42, 50
алфавитное письмо	1 (доп.)	аспирата	19, 1 (доп.)
альвеолярный	8	аспирация	43, 48, 49, 50, 51
альвеолярные лабиализо-		ассимиляция	21, 61, 1 (доп.), 10 (доп.), 12 (доп.), 13 (доп.)
ванные аффрикаты	44	гласных	22, 60

ассимиляция согласных	60	веляризованные свистко-гор-	
частичная		таинные аффрикаты	30
9 (доп.)		венгерский язык	19
атинский говор	5 (доп.)	верхнеанглийский (диал.)	49
африканские языки	8, 34	верхнекубатинский (диал.)	25
аффрикаты	6, 8, 10, 19, 21, 26, 34, 42, 43, 44, 46, 49, 1 (доп.)	верхнератинский (диал.)	19 (доп.)
глухие	49	верхнетеркесский (диал.)	30
аффрикатизация	49	взрывный 28; -ые	49
„аффрикатный рзг“	50	вибрант	1, 8
ахвахский (яз.)	48, 49	вибрация	49
ахтинский диалект	59	губ	51
Багуал (яз.)	48, 49	вибрационное участие	
баубийский (яз.)	8, 21, 45, 48, 50	губ	51
„беззвучие“	1 (доп.)	вокализм	8, 44, 47
бесленовский диалект	30	восточно-кавказские	
бжедужское (наречие)	30	языки	50
бзыбский диалект	17, 51	кюринские	50
билабиальный	8, 19, 22	восходящий дифтонг	37
билабиальные грожащие	21	всасывающий (согласный)	8
„благозвучие“	16	вставка (звуков)	14
ботлих (яз.) 49-ский	48	вторичные (согл.)	50
будужский (яз.)	48	выпадение (звука)	15, 19, 12 (доп.), 13 (доп.)
буква	12	гласного	7 (доп.)
Вариант (зв.)	50	согласных	61
Варианты латеральных	21	„взятый“ (зв.)	49
велярные	8, 35, 48	„Гамза“	26, 48
аффрикаты	47	Гарекасетинский говор	
велярный глухой затворный	43	11 (доп.)	
спирит	43	гирмония гласных	14, 21, 22, 59, 60
носовой	48		
веляризация	34		

геминаты 26, 62, 63, 1 (доп.)	глухие геминированные
геминация 18, 19, 21, 22, 47, 49	аффрикаты 26
аффриката 27	геминированные ла-
спирантов 27	теральные аффрикаты 26
геминированные 6, 8, 26, 49	глухая геминация 18
абруптивный	глухие затворные подгор-
латерал 8	танные 50
варианты 26	глухой латеральный
глухие спиранты 26	спирант 48
спиранты 49	глухие mediae 13 (доп.)
согласные 8, 1 (доп.)	глухие плавные 50
чехский говор 9	переднепалаталь-
главные диалекты 56	ные 35
глагольная форма 38	переднепалаталь-
гласные 4, 7, 13, 15, 25, 26, 37, 41,	ные спиранты 30
45, 46, 53, 57, 1 (доп.) 7 (доп.)	препалатальные
более открытые 32	спиранты 48
" закрытые 32	придыхательные 30, 63
долгие 37, 45, 55, 57, 58	подгортанные, "спи-
гласный исходный 21	ранты" 50
краткий 27, 45, 57	сильные 50
лабиализованный 46	смычно-гортанные 30, 62
переднего ряда 32	спиранты 8, 26
лоттоклюзив 50	" оррикативные 18
глубоко гортанный	говор 44
- заднеязычный 12 (доп.)	годобери (зз.) 48, 49
глухой 1, 8, 38, 40, 43, 50; -ие 49,	голосовые связки 49
50; -сть 49	-ая шема 2, 48, 49
глухие аффрикаты 48, 49	горские диалекты 12 (доп.)
беларусские 18	гортанные 8, 14, 16, 27, 51, 57
" спиранты 48	геминированные 26
затворные 48	гласные 60

гортанный затворный 43
 звонкий спирант
 гортанно-слычный 45
 Вибрант 1
 гортанные согласные 32
 " спиранты 21, 26,
 43, 44
 "Гортанное усиление" 34
 грамматика 15, 16, 24, 26, 27,
 28, 31, 37, 39, 57, 64
 " - теский 28, 60
 греческий (яз.) 22
 грузинский (яз.) 5, 21, 22, 25, 35, 41
 алфавит 29
 светский алфавит 29
 церковный " 29
 -ая фонетика 1(доп.)
 зубные 8, 49
 " вибранты 8
 зубно-зубные аффрикаты 44
 гурийский (говор) 4(доп.)
 гуттуральный 8, 46, 7(доп.)
 Дагестанские языки 13, 18
 даргинский 25, 27, 48, 50, 63
 двойное ударение 3(доп.)
 двугласные 53
 двузатворные 8
 " генинирование
 аффрикаты 8
 двусоставные 40
 дентальный 8, 30, 46, 50
 "денти-лабиальный" 8

"денти-фрагментальные" 1(доп.)
 дефективный ряд 50, 1(доп.)
 джежский (яз.) 48
 диакритические знаки 10,
 25, 40, 50
 диалекты 30, 44
 диалектология 6
 дигойский (яз.) 8, 41, 48, 49
 дизъюнктивный 50
 динамический 50
 диссимилация 8(доп.), 10(доп.),
 12(доп.), 13(доп.)
 дифтонги 18, 33, 39, 44, 52, 53,
 55, 56, 57, 58, 61, 1(доп.)
 дифтонгическое сочетание 45
 дифтонгизация 22
 дифференцирующий при-
 нак 63
 длительность (звука) 49
 долгие 22, 28, 50
 гласные 6, 31, 37, 55, 59, 61
 " тесные 50
 долгота 50
 гласных 14, 18,
 21, 6(доп.)
 слога 55
 дорсальные 19, 30, 43, 49
 "дорсализация" 48
 дряжащие (согласные) 19
 естественные комплексы
 согласных 60
 задний (согласный) 37

задний гласный 7 (доп.)
 неокругленный 50
 сибиллянтный 50
 задневелярные 49
 смычные 21
 заднедорсальный 50
 заднемягкоязычный несмыч-
 но-портантий 30
 заднеязычный 26
 заднесибиллянтный 50
 заднеязычные 8, 21, 22, 40, 44
 аффрикаты 26
 спиранты
 задние свистящие 22
 закон анаптика 8
 гомогенности зат-
 ворных 8
 спирантов
 заднего следования 8
 нисходящего следования 8
 синкопирования гласного в
 ударения 6 доп.
 закрытый слог 30.
 замена звуков 18
 западно-кавказские языки 10, 48
 западные наречия (груз.
 языка) 9 (доп.)
 записывающие приборы 11
 "затворные" (согласные) 2
 затворный 8, 43, 50
 звонкий 1, 8, 13, 40, 49, 50; -ств 49
 -ие аффрикаты 27, 30

звонкие велярные спиранты 48
 взрывные 62
 гелинированные спи-
 ранты 26
 долгие 50
 затворные 50, 14 (доп.)
 краткие 50
 -ая латеральная
 аффриката 48
 звонкий мгновенный 30
 сильный 50
 смычно-портантий 43
 -ие спиранты 50
 фарингальные
 взрывные 1 (доп.)
 -ая шипящая аффри-
 ката 26
 звукоизменение 57, 58
 звукоподражание 2 (доп.)
 "звукослияние" 1 (доп.)
 "звукосоединение" 1 (доп.)
 звукосочетание 10, 49, 1 (доп.)
 звуковые варианты 49
 звуковой состав 11, 19, 21, 31,
 34, 42, 60, 61, 64, 65, 10 (доп.)
 жезуру (язык) 34
 зубные 8, 22
 аффрикаты 22
 свистящие лабиали-
 зованные аффрикаты 22
 свистящие аффрикаты 22
 шипящие 22

- зучу (язык) 34
 Изменение гласных 61
 имерский (говор) 4(гол.)
 имитация латералов 8
 ингушский (яз.) 55
 аорабит 39
 индоевропейские языки 8, 62
 „инжективный“ 8
 инлаут 50
 инспираторные 7(гол.)
 инспираторно-придыхатель-
 ные 7(гол.)
 интенсивность тона 50
 инорнитив 7(гол.)
 исчезновение (звук) 14, 20, 38,
 11(гол.)
 гласных 16, 22, 61.
 исходный (звук).
 Кабардинский язык 21, 24, 30, 32,
 36, 64
 кавказские языки 2, 8, 21, 65
 латералы 8
 кавказско-грузинский афра-
 вит 54
 Кайшаг 48
 какуминальные 49
 капучи (яз.) 48, 49
 карата (яз.) 48, 49
 -ский 6
 картавоподобное 39
 киртвелские языки 8,
 21, 34, 41, 65, 5(гол.)
- картийский говор 11(гол.)
 кварчи (яз.) 48
 кизикский говор 11(гол.)
 килограммы 62, 63, 1(гол.)
 килографические записи 62
 классификация взрывных 62
 гласных 32
 звучков 1(гол.)
 согласных
 2, 25, 26, 27, 37, 43
 „ “ языков 48
 количество (звук) 15
 гласных 16
 количественный 50
 -ая разница 45
 -ое различие 49, 56
 комбинаторный вариант 50
 комбинация звуков 14(гол.)
 комплекс 18, 57, 5(гол.)
 композит 3(гол.)
 компонент 1
 конечный гласный 21, 30,
 14(гол.)
 „конкордация“ 59, см.
 гармония
 консонантизм 8, 30, 42, 43,
 44, 47, 49, 62
 корреляция 8, 50
 дифтонгов 22
 спирантов 50
 коррелятивные 46
 противопоставления⁵⁰

красновосточный говор	44	лабиовеляризованный ла-	
„краткая“ аффриката	49	терал	8
краткий гласный	6, 29, 31, 55, 7 (гол.)	лабиовеляризованный сог-	
краткость слога	55	ласный	8
краткий придыхательный	6	лабио-дентальный	8
„краткие“ спиранты	49	лабио-сибилянты	50
крепкий приступ	18	лабио-фрагментальные	1 (гол.)
кубно-индужикчкунский		лабиализация	40, 1 (гол.)
говор	44	лазский (язы)	22
кубатчинский	48, 50	лазо-мезрельский	21
киринские языки	11, 13, 14, 27, 28 47, 48, 50, 59	лакский	8, 21, 35, 48, 50, 57, 63
ая азбука	28	„ ая азбука	57
кажское наречие	30, 36	ларингальный	8, 46, 49, 50, 1 (гол.), 14 (гол.)
лабиальные	50	ряд	50
вibrанты	47	„ шум	50
„ ряды	50	латерал	8
лабиализованные	1, 10, 14, 19, 44, 46	латеральные	22, 26, 44, 49, 50
заднепалат-		аффрикаты	8, 35, 41, 47, 48.
тальные	30	звуки	56
заднеязычные	30	ряды	50
мягконебные	32	согласные	8, 27, 47
переднеязычный		спиранты	43, 48
спирант	44	латерализация	8
свистящий	22	спирантов	48
согласные	47	латерализованные	19
спиранты	30	латинский	66
шипящие	47	легкая аспирация	11 (гол.)
лабиализованный фрик-		назализация	21.
тальный спирант	1	легкий хрип	4
лабиовелярные	8	мезгинский	63

lepes 63	мягкий носовой 61
les clics 8	мягкие слытно-гортанные
локализация артикуляции 50	шипящие аффрикаты 30
Максимально открытый глас- ный 50	Надгортанный 6, 8, 49, 50
сильный (звук) 63	надгортанная экспирация 63
слабый 63	назальный 8
" узкий гласный 50	назализованные гласные 43
" " малоогласие " 34	назализация 19, 22, 50
метрельский 5, 22, 14 (доп.)	" гласных 21
метрело-танский 34, 5 (доп.)	напряжений 49, 59
" лазский 4 (доп.)	нарастание (звука) 12 (доп.), 13 (доп.)
mediae 50, 51	наречие 6
междометие 13 (доп.)	начальный гласный 55
менее открытый гласный 4	" слог 39
шумный 1	начертание звуков 65
текталлоз 50	неабруптив,-ние 8, 49
место образования (звука) 49	негеминированный 63
" ударения 21	негортанный (согл.) 39
метатеза 8, 4 (доп.)	недифференцированные
методы фонетики 1 (доп.)	материалы 26
многосложные слова 37	нематериальный 8
морфология 25, 38, 61	немецкий (язык) 22
морфологическая струк- тура 47	неогублённые 2, 50
италианское наречие 12 (доп.)	" неопределённый гласный" 50, 7 (доп.)
мтичумский говор 10 (доп.)	неполное озвончение 63
музыкальное ударение 8	непостоянство гласных 21
мягкий (согласный) 2	" тембра 22
мягкость 34, 6 (доп.)	непридыхательный 6, 63
мягко-небные 32	" глухой
	краткий, спирант 48

несмыслно-гортанный 26,30	открытый гласный 7(доп.)
несмыслно придыхательный звонкий 30	отрицательные фонемы 7(доп.)
неударные слоги 18	отступ звука 1(доп.)
нижнеангийский 49	отсутствие голоса 63
нижне имерский говор 13(доп.)	Палатализация 8
нижнекубатинский 25	палатализованные 10,30,37, 44,13(доп.)
нижнератинский 12(доп.)	" гласные 27
нижнетеркесский 3,30	палатализация 6,32,34, 40,50, 1(доп.)
нисходящий дифтонг 37	параллельные таблицы 65
новоабдзехское (нарте)30	ая таблица
носовые 46,50	согласных 26
носовые гласные 39	пассивный признак 50
Общая фонетика 1(доп.)	первоначальная система гласных 46
огублённый 2,50	перезнасовка 46
односоставные (звуки) 40	передвижение согласных 36
озвонченный 1,63	затворных согласных 8(доп.)
округленно-лабиализо- ванные мгновением 30	передневелярные 49
опорные гласные 22	спиранты 49
ориентация 8	переднегорловые 50
орфографическая система 46	переднепалатальный спи- рант 30
ослабление (звук) 19, 11(доп.)	смыслно-
" артикуляции 49	-гортанный спирант 30
ослабленные звонкие 21	переднеязычные 36,38,40,44
ослабление гласных 14,16,61	" аффри- каты 26
основные (согласные) 50	" спиранты 36
" фонемы 23	
осетинский язык 29	
отверждение (согласного) 60	

передние сибиллянты	50	приступ звука	1(доп.)
передний округленный	50	прогрессивная ассимиляция	9(доп.)
перезгласовка	45	"	ассимиляция на расстоянии
перестановка	16,60	"	9(доп.)
переход гласных	14	произношение нечеткое	28
переходный гласный	21	"	протяжное
"	диалект 30	"	3(доп.)
" -ые звуки	1(доп.),	просодические признаки	50,
10(доп.)		см. ударение, количество	
персидский (аз.)	14,37	простые (звуки)	8,21,22,26,40,
плавные	46,50		41,50
подговор	44	"	литералы 8
подгортанные	6,49,50	"	ларингальные 50
поногласие	34	протетический гласный	14(доп.)
полугласный	10,46,50,	психо-физиологическое	явление 50
6(доп.)		псих-эмбурганский	говор 44
"полуспиранты"	49	Регрессивная ассимиляция	9(доп.)
последовательность арти-		"	ассимиляция
куляций	1(доп.)		расстоянии 22
послегол	5(доп.)	редукция	22,50,13(доп.)
появление (звука)	21	"резкий гортанный звук"	59
правописание	1(доп.)	резкая палатализация	6
предмет фонетики	1(доп.)	резонанс	50
предпоследний слог	30,37,	русский алфавит	54
53, 7(доп.)		рутульский (аз.)	13,42,49,50
препалатальный	48	Самостоятельная фонема	43
префикс	8,35, 10(доп.)	самурская группа языков	48
придыхание	55,63		
придыхательные	1,23,43,53		
глухие			
спиранты	48		
согласные	21		

- сванский 21, 35, 1 (доп.)
 "светлый" (согл.) 50
 "светлотонный" 50
 светлый характерный
 тон 50
 свист 19, 51
 свистящие 8, 22
 " нетемпирован-
 ные спиранты 26
 северо-восточная группа кав-
 казских языков 44
 " западные кавказ-
 ские языки 19
 семитические языки 8
 серийная лабиализация 34
 сибиланты 40
 сильный (согл.) 49, 50, 63
 " -ые тесис 50
 сильный гортанный звук 56
 -ые носовые 50
 плавные 50
 сильный приступ нательного
 гласного 21
 сильные слытно гортан-
 ные 50
 сильные спиранты 50
 сильное экспираторное
 ударение 47, 4 (доп.)
 синоптическая таблица 46
 система гласных 45
 " согласных 21, 44,
 45, 50
- скрещение 8
 слабый (звук) 49, 50, 63
 " -ые гужие 50
 " -ая назализация 21
 " -ое придыхание 56
 слабые спиранты 50
 " тесис 50
 слытный 55
 " -ые согласные
 1 (доп.)
 слог 1
 слогоделение 1 (доп.)
 слогораздел 1 (доп.)
 сложность артикуляции 23
 -ые звуки 17
 " согласные 2, 16, 28,
 34, 36, 37, 40, 53
 смешение 8
 смешанные гласные
 1 (доп.)
 смешанный язык 12
 смыкание 48
 слытные 10, 21, 42, 46
 слытно-гортанные 8, 26, 44,
 49, 50, 63, 1 (доп.) 2 (доп.)
 " гортанные веляр-
 ные 30
 " лаба-
 лизованные
 слытненные лабиовеля-
 ризованные латераль 8
 слытненный латерал 8
 согласный 8

собственный тон 50
 согласные 4,13,16,19,25,41,46,
 51,57,1(доп.) 7(доп.)
 губные 22
 согласный исходный 21
 „согласные с трением“ 49
 „созвучие гласных“ 16
 сонат 8
 сонорные 50
 соответствие 18
 социальная фонетика 1(доп.)
 сочетание гласных 7
 специфические звуки 50
 комплекс
 (согл.) 1(доп.)
 „ латеральные
 согласные 21
 „ латеральные
 согласные 39
 „ фонемы 48
 спиранты 8,36,40,46,47,49,50
 спирант долгий 48
 затворный
 спирантизованный (согл.) 32
 спирантизация „кратких“
 аффрикат 49
 Spiritus азерб 49
 lenis 6(доп.)
 способ артикуляций 50
 спряжение: 7(доп.)
 сравнительная грамматика 8
 фонетика 8,48

средний гласный 16,37
 „ согласный 2
 „средняя звонкость“ 1(доп.)
 средние латеральные 8
 - открытый гласный 50
 - палатальные веда-
 ризованные 30
 палатальные смит-
 но гортанные спиранты 30
 сибиланты 50
 „среднетерекесский“ 30
 среднеазыкий 37,44
 староабдазехское наре-
 чие 30
 старий гортанный
 щелкающий 30
 степени звонкости 1(доп.)
 степень раскрытия
 рта 50
 стечение гласных 57,3(доп.)
 „ согласных, 47,
 7(доп.), 14(доп.)
 ступени интенсивности 50
 „ озвончения 34
 субституция 12(доп.),13(доп.)
 суффикс 8,15,37
 Табассаранский (аз.)
 11,14,47,48,50
 тапантский повор 44
 твердый (согл.) 2
 твердо-небный 32

твердый смычно-гортанный спирант 30	ударение подвижное 19, 57, 59
темир 1 (доп.)	произвольное 22
темиргойский (диалект) 30	сильное 16
„теминый“ (гласный) 50	слабое 14, 26, 27
„темиотонный“ 50	слабо-экс皮раторное 47
тепиез 50	тоническое 10 (доп.)
тинги (яз.) 8, 48, 49	экс皮раторное 10, 26
транскрибирование 48	удвоение (согласных) 12, 15, 50, 52, 57, 61
транскрипция 8, 48, 65, 1 (доп.)	удинский 8, 16, 34, 48, 50, 60
транслитерация 1 (доп.)	-ая азбука 4
трехсогласие 8	удлинённый резонатор 50
трехсоставные 40	„узкощельный“ 49
трифтонги 61	указательный член 20
троечные множественные 30	украинский 51
троечная система 1 (доп.)	ульгравецяриный 48
тройственная система (согласных) 10	умлаут 1 (доп.)
турецкий 19, 21, 50	умлаутированные гласные 12
тушинский 61	уподобление 16
тюркские 22, 55	гласных 19
тюрко-азербайджанский 59	упрощение звукосогласования 12 (доп.)
тюрко-татарские языки 14	уподобление согласных 15
Убыхский 5, 8, 10, 19, 21, 22, 24, 30, 47, 48, 52.	урано-алтайские языки 16
ударение 11, 12, 15, 18, 22, 27, 29, 31, 37, 39, 44, 46, 50, 53, 55, 56, 3 (доп.), 4 (доп.) 7 (доп.)	усиленные затворные 27
„ удвоение 10 (доп.)	смычные 63
динамическое 10 (доп.)	установочные звуки 1 (доп.)
	ушкульское наречие (сванского языка) 21
	Фарингалыне 21, 1 (доп.)

фарингально-гортанные	2	фонетические заметки	8 (доп.)
фарингальное сужение	34	параллели	34
физиологический анализ		соответствия	30
(звук)	17	фонология	50
-ое описание		фонологический	8,50
(звук)	1	"	-ое значение 50
явление			использо-
физическая фонетика	1 (доп.)		вание 50
философия звука	23		объяснение 50
языка	23		-ие признаки 50
фонема	7, 8, 25, 26, 30, 50; фон-		-ая транскрип-
емы	8, 27, 50, 2 (доп.)		ция 50
фонетика	36, 43, 60, 62, 1 (доп.),	фонологические толко-	
	6 (доп.), 14 (доп.)	вание 50	
кабардинского		fortes aspiratae	63
языка	32.	французский (яз.)	25, 16.
фонетический	50	фрикативные	22
фонетическая акустика	1 (доп.)	Жакутинский говор	38
анатомия	1 (доп.)	характерный тон	50
особенность	38, 47	характер ударения	21.
фонетические процессы	10 (доп.)	хингалу	48
-ая система	15, 27,	хриплый звук	50
	44, 45	хрящевые	50
		хунзакский	49, 56
		хюркилинский	48, 58
"	физиология	Цахурский язык	13, 18, 43, 50
1 (доп.)		цезский язык	41 см. гу-
фонетические явления	9,	дойский	
	14, 19, 38, 60, 61, 12 (доп.), 13 (доп.)	Чамалал (яз.)	48, 49
фонетист	38	ганский (яз.)	8 (доп.)
фонетические законы	8	чано-мелрелский	
закономер-			2 (доп.)
ности	8, 30		

черкесский 3,5,8,10,14,18,30, 34,53 алфавит 3	„Эжективиний“ 8 экспирация 50,63 эксплозивный 50
чередование (звук) 8,15, 6(доп.), 10(доп.)	ряд 50 элизия 22,60
чеченский язык 9,21,43,48,50 55,61	эмфатические 46 „ ларин- гальные 50
„ -ая группа звуков 48	„ память- ные 46
чечено-ингушско-бацбийс- кие языки 45	„ -ое смягче- ние 8,50
„ лезгинский 48	энергичное произно- шение 37
чистый (гласный) 4,55	энклитики 3(доп.)
„чистые глухие“ 63	эпентезис 22
Шансугское (наречие) 30	Языковое окружение 59
шипящие 22	„ -ые свои 2(доп.)
„ аффрикаты 30	язычно-губные спи- ранты 21
согласные 30	яретимологический 26
соответствия 8	„ ал- фавит 33,40,1(доп.)
спиранты 30	яретические язы- ки 34,62,63
широкие гласные 50	
„ широкощельный“ 49	
шумные (согл.) 49,50	
„ фонемы 8	
шумно-латеральные согласные 34	
Щелкающие согласные 8	

მეძოკლეებიანი · Сокрауе н и а

აბაზ = აბაზურა
 ავარ. ავარული
 ავარ.-ანდ. = ავარული-ანდლური.
 ავტ. = ავტორი
 არტიკ. = არტიკულაცია
 არქ. არქული
 არულ. = არულიური
 ახ. = ახალი
 ახ.-აბაძ. = ახალი აბაძახური
 ბავ. = ბავარული
 ბანდუნ. = ბანდუნური
 ბაჟ., ბაცხ. = ბაცხური
 ბოთლ., ბოთლიხ. = ბოთლიხური
 ღამ. = ღამაფრეშეში
 ღარკ. = ღარკული
 უმთავ. = უმთავრული
 ენიმკი = ენიხ, ისტორიისა და
 მატერიალური კულტურ-
 რის ინსტიტუცი აპარ.
 წ. შარის სახელმძისა
 ვერარჩ. ვერარჩევილი
 ინგ. = ინგლისური
 ინგ. ინგული. = ინგულიური
 ინციენს. = ინციენსიკობა
 კავკ. კავკასიური
 კიახ. კიახური
 ღამ. = ღამიარული
 ღარ. = ღარური
 ღარკ. = ღარკური
 ძალაყარიხ. = ძალაყარიხევილი

რ. უც. = რუსული
 სკან. სკანდინავიური
 სიბ. სიბილიანც. = სიბილიანცური
 ცაბასარ. = ცაბასარული
 უბ. უბიხ. = უბიხური
 ყაბ. = ყაბარული
 ზიხ. = ზიხური
 ჩერქ. ჩერქული
 ძვ. აბაძ. = ძველი აბაძახური
 ხუნდ. = ხუნდური
 აბაჯ. = абазигский
 აბრუხ. = абрухтинс
 აბლ. აბურ. = аблуртинс.
 აბჯ., აბჯაჯ. = абджазский
 აბ. = абарский
 აბარო-ანგ. = абаро-ан-
 гуииский
 აბთ. = абтор
 აგუი. = агуйский
 ალახ. = алехолярний
 ანგ. = ангуийский
 ანი. = аниотация
 ანუჯ. = ануужский
 არტიკ. = артикуляция
 არტ. = артинский
 ასს. = ассимиляция
 ასრ. = аспирата, -ае
 აფრიკ. = африканский
 აფრფ., აფრფრ. = аффрикати
 აჟიკ. = аџиката, -ае

- ахвах. = ахвахский
баг., багуи. = багуиач.
биц., бауб.: = бхубийский
бесл. = бесленский
бжсг. = бжсгужский
билаб. = билабиальный
брахиц. = брахицефальный
восх. = восходящий
гарекажет. = гарексжетинский
гем., гемин., геминир. = ге-
мината, геминиро-
ванный
гл. = глаголы
грам. = грамматика
дгат. = дгаттаге
ДЛССР = Дагестанская
Автономная
Советская со-
циалистическая
республика
дарг. = даргинский
дв. число = двойственное
число
диал. = диалект
диг. = дигойский
доп. = дополнения
дорс. = дорсальный
дочр. = дочрале
затв. = затворный
ИАН = Известия Ака-
демии Наук
каб. = кабардинский
картв. = картвельский, из
кецтс. = кецтский
кузик. = кузикский
корел. = корреляция
куб. = кубачинский
к. яз. = кюринский язык
кубино-инджс. = кубино-
инджикекунский
кюр. = кюринский
кякс. = кякский
и-европ., инд-евр. = Ич-
до-европейский
инг., ингуш. = ингушский
ИЯИМК = Институт Язы-
ка, Истории и Ма-
териальной Куль-
туры им. акад.
Н.Я. Марра
лаб. = лабиальный
лаз. = лазский
лак. = лакский
лат. = латинский
латер. = латеральный
лезг. = лезгинский
лгн. = мгновенный
мерс. = мерсесский
мед. = media, mediae
Мтарат. = Мтаратинский
н.-аб., н-абадз. = ново-
-абадзехский
назв. = название
пал., палат. = палатальный

РЯНИОН Российская
 Ассоциация На-
 учно-Исследова-
 тельских Инсти-
 тутов Обществе-
 нных Наук

уб., убых. = убыхский
 уд., удик. = удинский
 фон. = фонетика
 фонет. = фонетический
 шам.-семитс. = шами-
 то-семитский
 чак. = чаккурский
 ч. число
 чам. чамалал
 чер. = черкесский
 чеч., чечен. = чеченский
 шин. = шиняцкий
 шелк. = шелкающий
 Эмф. = эмфатический
 Яретидол. = яретидо-
 логический
 Яретит. = яретитеский

рач. = рачинский
 род. = родительный
 рут. = рутульский
 сб., сбор. = сборник
 сван. = сванский
 сешит. = сеимитский, се-
 митический
 сиб., = сибиллянт, сибил-
 лантный
 см. горт. = смитно-гор-
 таный

СМОМК, СМОНК, сб. ма-
 тер. = Сборник Мате-
 риалов по описанию
 местностей и племен
 Кавказа

согл. = согласный
 спец. = специфический
 спир. = спирант
 ст.-аб., стабадз. = старо-
 абадзехский
 табас. = табассиринский
 теп. = tepuis, тепиев
 транскр. = транскрипция
 тур. = турецкий
 туш., тушин. = тушинский

ს ა რ ჩ ე ვ ი

1. წინასწარცვაობა (ქართ. ენაზე) V
2. (რუს. ენაზე) V II
3. ანოცაციები (ქართ. ენაზე) . 1-86
4. (რუს. ენაზე) . 89-179
5. ანოცაციები (დამაცვებანი) (ქართ. ენაზე) . 182-192
6. (რუს. ენაზე) . 192-201
7. ძირთა სახელების საძიებელი (ქართ. ენაზე) . 201-205
8. (რუს. ენაზე) 205-206
9. ცერმინთა საძიებელი (ქართ. ენაზე) . 206-221
10. " (რუს. ენაზე) . 222-236
11. მუშაობა (ქართულ და რუსულ ენებზე) . 237-239

Оглавление

1. Предисловие (на груз. яз.) v̄
2. „ (на русск. яз.) v̄н
3. Янотации (на груз. яз.) . 1-86
4. (на русск. яз.) . 89-179
5. Янотации (дополнения) (на груз. яз.) . 182-192
- 6 (на русск. яз.) . 192-201
7. Указатель личных имен (на груз. яз.) . 204-205
8. (на русск. яз.) . 205-206
9. Указатель терминов (на груз. яз.) . 206-221
10. (на русск. яз.) . 222-236
11. Сокращения (на груз. и русск. языках) . 237-239

ტირაჟი 1000
ბელმოწ. დასაბ. 16:1—41
უფ 5524

ანაწ. ბომა 7 x 11—50000
სასტ. ფორმ. რაოდ. 16 სააეტ. 40000
სტ. შეკვ. №—734

ს ტ ი ნ ი ს სახელობის თბილისის სს. უნივ. გამომც. სტამბა, ვარის ქ, № 1.